

Bjørn Barland
Jan Ove Tangen
Caroline A. Johannesen

DOPING

MUSKLER, MESTRING OG MENING

En kvalitativ studie av unge menns
bruk av muskelbyggende
medikamenter

Bjørn Barland
Jan Ove Tangen
Caroline A. Johannesen

DOPING

MUSKLER, MESTRING OG MENING

En kvalitativ studie av unge menns
bruk av muskelbyggende
medikamenter

© Politihøgskolen, Oslo 2010

PHS Forskning 2010:6
ISBN 82-7808-075-5
ISSN 0807-1721

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen
FoU-avdelingen
Slemdalsvn. 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
www.phs.no

Omslag: GLOG as
Grafisk formgivning: Eileen Schreiner Berglie, PHS
Trykk: Kursiv

FORORD

Den foreliggende rapporten er den andre og avsluttende delstudien i et større forskningsprosjekt på temaet *Doping et samfunnsproblem*. Den foreliggende rapporten er finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Kultur- og kirke departementet, Justisdepartementet, Kunnskapsdepartementet v/Utdanningsdirektoratet og Helse- og omsorgsdepartementet, i tillegg har Politihøgskolen bidratt med prosjektmidler. På vegne av disse har Helsedirektoratet hatt det koordinerende oppfølgingsansvaret. Politihøgskolen har det faglige ansvaret for forskningsprosjektet. Vi takker våre oppdragsgivere for et positivt og utmerket samarbeid.

Rapporten bygger på 27 dybdeintervjuer av menn i alderen 18-29 år. Intervjuene ble tatt i perioden mars-juni 2010. Rekrutteringen av informanter ble foretatt på ulike måter. Vi fikk tillatelse til å legge ut en invitasjon på hjemmesidene www.dopingtelfonen.no og www.steroider.net En takk til Margaret Tveiten og Ståle Wadsworth for positiv innstilling til dette arbeidet. I intervjuene våre har vi også fått uvurderlig hjelp av Hans Torvild Kittilsen som er en god intervjuer med god innsikt i miljøene som vi var avhengig av å rekruttere i. Vi ønsker deg lykke til med mastergraden ved Høgskolen i Telemark.

Prosjekt er et samarbeidsprosjekt mellom flere fagpersoner og –miljøer. Følgende personer har deltatt: Professor Jan Ove Tangen (Høgskolen i Telemark), professor og psykiater Finn Skårderud (Oslo, Høgskolen

i Lillehammer), Marit Egge (forsker, Politihøgskolen) Masterstudentene Torfinn Hansen Rjukan og Caroline Angeltveit Johannesen har også vært tilknyttet prosjektet gjennom sine masteroppgaver ved Høgskolen i Telemark. Begge er referert i denne rapporten. Caroline har skrevet seg inn som medforfatter. Som prosjektleder vil jeg takke dere alle for gode innspill i prosessen og håper samarbeidet fortsetter inn i en fase hvor vi konverterer rapportene om til publikasjoner i ulike tidsskrifter. Jeg ser fram til videre samarbeide med dere alle.

Dag Gundersen skal ha takk for solid språkvask. Det var nødvendig. Skulle det likevel oppdages feil og mangler av språklig karakter er det forfatterne og ingen andre som skal kritiseres.

Internt ved Politihøgskolen skal også Eileen Schreiner Berglie ha stor takk for arbeidet med utformingen av en endelig rapport.

01.11.2010

Oslo, Politihøgskolen

INNHold

INNHold

SAMMENDRAG	7
INNLEDNING	11
BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	11
HVA DENNE RAPPORTEN HANDLER OM	15
FENOMENET «DOPING»	17
RAPPORTENS FRAMDRIFT	20
METODE	21
METODISK FORANKRING	21
DATAINNSAMLING	23
INTERVJUGUIDEN	24
REKRUTTERINGEN AV INFORMANTER OG GJENNOMFØRING AV INTERVJUER	25
SELVKRITISKE MERKNADER	28
DOPINGBRUK I FIRE DIMENSJONER	31
REKRUTTERING OG MOTIV	32
ET MIDDEL TIL FORANDRING	32
SAMMEN MED ANDRE	34
KOMPLEKSER	35
NYSGJERRIGHET	37
KJENNSKAP, KUNNSKAP OG KOMPETANSE	38
AKTIV KUNNSKAPSSØKEN	38
RISIKOVURDERINGER	40
OPPLEVELSER OG ERFARINGER	42
KILDER TIL KUNNSKAP	46
DOPING, RUS OG VOLD	48
HØNA ELLER EGGET?	49
ON TOP OF THE WORLD	52
HAR DOPING SKYLDA?	54

MENINGSDANNING OG FUNKSJON	56
MENINGSDANNELSE	56
SELVPRESENTASJON, KROPP OG DOPING	58
MASKULINITET	64
DOPINGENS FUNKSJON	68
VÅRE VIKTIGSTE FUNN	75
KROPP, DOP OG SAMFUNN	81
SAMFUNNETS KROPP	82
INDIVIDETS KROPP	86
SELVETS SOSIALE FORANKRING	86
FORVENTNINGER, KROPP OG IDENTITET	88
FØLELSER OG BESLUTNINGER	90
MARGINALITET OG MASKULINITET	92
VEIEN VIDERE	97
LITTERATUR	99

SAMMENDRAG

S A M M E N D R A G

Denne rapporten bygger på 27 dybdeintervjuer av menn i alderen 18-29 år. Intervjuene ble tatt i perioden mars- mai i 2010. Rapporten har rekruttert fra ulike miljøer, dels via hjemmesider på internetsider hvor doping er tema, dels gjennom aktører i felten, og dels gjennom et masterprosjekt.

Rapporten kan leses som en selvstendig rapport, men den er også en oppfølging av rapporten og omfangsundersøkelsen; *Kroppspresentasjoner og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009). Vi har i rapporten fått bekreftet noen av de funnene som omfangsundersøkelsen gav, men den har også gitt oss nyanser og ny innsikt i noen prosesser rundt dette med trening, kropp og doping. Spesielt har forholdet til annen rusproblematikk blitt nyansert gjennom de kvalitative intervjuene. Flere av våre informanter har hatt et rusproblem av til dels alvorlig karakter. For noen av disse informantene har livet tatt en ny og ”positiv” retning ved at de har fått strukturert seg i praksiser som handler om trening og kosthold og om doping. For noen av våre informanter har dette vært et alternativ til et liv med annen rus og med oppløsning av nære relasjoner, kriminalitet, osv.

Et gjennomgående trekk i intervjuene er hvor seriøst dette med kropp og trening og utseende er for de som blir intervjuet. Det er selve navet eller omdreiningspunktet i livssituasjonen. Det som gjør dette generelle funnet ekstra interessant, er hvor forskjellige våre informanter er med henblikk på tradisjonelle sosiokulturelle bakgrunnsvariabler. Vi har unge

menn som bruker mye av dagen på å lese leksur fordi de vil studere medisin i Norge og har en tydelig framtidorientering på dette, samtidig som vi har informanter uten fast arbeid med et tidligere og latent rusproblem som venter på å få plass for soning. På mange måter er dette informanter som sitter veldig langt fra hverandre i livssituasjon. En ting har de felles, og det er en seriøs forventning om at doping skal kunne forme kroppen på en måte som også skal gi muligheter til ”å forme livet”. Alt i alt peker dette i retning av identitetsskapende prosesser, dvs. doping inngår i et livsprosjekt.

Rekrutteringen inn i miljøene var til dels ganske ulik. Det nyanserer det bildet vi til nå har hatt av rekrutteringen til dopingbruk. Noen startet med det fordi de manglet noe annet å drive med, andre kom inn i miljøene som en flukt ut av andre og mer negative miljøer. I den siste kategorien hadde vi intervjuer med informanter som startet med systematisk trening og bruk av doping som en erstatning for eller en vei ut av et rusproblem. Andre begynte å organisere livet sitt rundt trening og doping som et alternativ til former for dataavhengighet og marginalisering knyttet til denne spilleavhengigheten. I en forståelse av rekrutteringsmekanismene ligger også det som kanskje vil oppfattes som det helt vanlige. Unge menn har komplekser for kroppen sin og ønsker å bli store, sterke og attraktive på kjønnsmarkedet. Felles for alle var kanskje at det å trene og forme kroppen gav innpass i miljøer der denne aktiviteten eller praksisen ble forstått og akseptert, og gjennom dette fikk informantene en tilhørighet. Alle disse forholdene må sees som forsøk på å mestre en livssituasjon, en livssituasjon med konsekvenser for deres identitet og selvfølelse.

Et gjennomgående trekk i rapporten er den kjennskapen, kunnskapen og kompetansen knyttet til dopingbruken som informantene viser. Samtidig setter de dopingbruken inn i meningsfulle sammenhenger. Alt som dreide seg om trening, kosthold og doping, ble tatt dypt seriøst. Seriositeten uttrykte seg på mange måter, men mange ønsket å fortelle om sin dopingbruk med utgangspunkt i den kunnskapen de hadde og hvordan denne kunnskapen var ervervet. Derigjennom uttrykte de også at de hadde kompetanse på området. Det var gjennomgående viktig å formidle doping-

bruken som et ”seriøst prosjekt”, et prosjekt som pekte i retning av noe viktig og kanskje nødvendig.

I intervjuene våre valgte vi å spørre hvordan selve ”dopingrusen” oppleves, hva som var fordelene med doping, og hva som var ulempene. Mange får også en konkret følelse av trygghet, kontroll og respekt når kroppen endrer seg.

Når det gjelder doping og andre rusmidler, så bekrefter våre intervjuer på mange måter at doping kan være en prediktor for annen ruserfaring, men igjen ser vi at nyansene som framkommer gjennom intervjuene, åpner for supplerende eller alternative forklaringer. På samme måte som vi diskuterte under rekruttering, så er ruserfaringen informantene forteller om, noe som kom før dopingbruken, og at dopingbruken har erstattet et annet rusproblem.

Hvilket kroppsideal som legges til grunn og som kan forstås som en mulig motivasjon for et dopingbruk, er uklart. Til tross for en sterk dyrking av kroppen blir kroppsidealene utydelige. De fleste vil bli bedre i en eller annen retning. Noen er opptatt av å bli litt slankere, noen vil bli sterkere, mens andre egentlig bare vil få lov å dyrke kroppen gjennom regimer som handler om trening, kosthold og bruk av doping.

Kropp, trening og doping ble sett på som viktige virkemidler for å presentere seg selv overfor seg selv og overfor omgivelsene. Den muskuløse og fettfattige kroppen har stor verdi i noen treningssammenhenger. De som kan framvise en slik kropp, viser samtidig at vedkommende har vilje, kontroll, disiplin og seriøsitet.

På samme måte som en ”manglende” konkretisering av et kroppsideal var det å beskrive maskulinitet vanskelig for mange informanter. Dette var slik til tross for at motivet for og tilbakemeldingene fra omgivelsene ofte gikk på klassiske maskuline betegnelser som å ha kontroll, føle trygghet og oppmerksomhet fra det motsatte kjønn. Det som derfor kan være umiddelbart vanskelig å forstå, er hvorfor ikke et begrep som maskulinitet er et begrep som informantene kan knytte noe konkret til. Ofte ble maskulinitet forklart med hva som ikke var maskulint, eller i bilder som implisitt skulle uttrykke noe maskulint.

I omfangsundersøkelsen ble det konstatert at å bruke doping oppfattes som svært negativt, i moralsk forstand, i hele utvalget. I intervjuene som vi har presentert i denne rapporten, ser vi at også noen av de som bruker doping, har en negativ holdning til bruken. Selv om bruken av dopingmidler var planlagt, satt inn i rasjonelle rammer og begrunnet med gode kunnskaper både når det gjaldt virkninger og bivirkninger, så var altså fortsatt det å bruke doping noe som ble beskrevet som juks, som noe de egentlig ikke ville, og som de ikke ønsket skulle bli kjent fordi det ville redusere betydningen av den kroppen de hadde klart å trene opp.

Framtidsorientering er et ord som i denne rapporten handler om i hvilken grad informantene klarer å plassere seg i en sammenheng om fire år. Også her spriker svarene veldig, men mange ser seg selv i en annen jobbsituasjon, eller en roligere familiesituasjon, og veldig mange ser seg selv i en situasjon hvor doping ikke er en sentral del. Også på dette spørsmålet ble informantene usikre på hva de skulle svare. Mange var tydeligvis ikke i en situasjon hvor de kunne svare veldig sikkert og tydelig på hvor de ville være om fire år. Et trekk er likevel gjennomgående. Dopingbruken er knyttet til noe her og nå som skal gi forbedring og raskere få dem dit de vil. På mange måter framstår doping som et middel i en livssituasjon som skal endres og framstå veldig annerledes om fire år. Når målet er nådd, vil det ikke være behov for doping mer. Doping har mistet sin funksjon.

Innledningsvis i rapporten gis det noen innspill rundt den pågående teoretiseringen rundt kroppen som en sosial konstruksjon og hvordan eller i hvilken rolle vi kan forstå kroppen som en sosial konstruksjon i en identitetsdanning. Avslutningsvis tar rapporten opp igjen noen teoretiske perspektiver som kan øke vår forståelse av dette problemets kompleksitet, samtidig som de gir mulige forklaringer på de funnene vi har presentert i denne rapporten.

INNLEDNING

Bakgrunn for prosjektet

Det har i de siste årene blitt et økende fokus på doping utenfor den organiserte idretten. I rapporten *Doping – et samfunnsproblem* (Haug og Barland 2004) gis det en kort statusbeskrivelse av hvor forskningen står innenfor problemområdet.¹ I rapporten gis det også noen anbefalinger på forskningsstrategier. Med utgangspunkt i rapporten ble det i brev datert 27. mars 2003 fra Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) til Sosial- og helsedirektoratet (SHdir, nå Helsedirektoratet) bedt om å lyse ut midler til en omfangsundersøkelse i aldersgruppen 13–25 år om tilgjengelighet og bruk av dopingmidler.²

I brevet ble det skissert en rekke temaer og problemstillinger som man ønsket å få belyst i tilknytning til hovedtemaet tilgjengelighet og bruk.³

¹ Doping i denne rapporten omhandler i hovedsak bruk av testosteron og anabole steroider, noe sentralstimulerende midler og veksthormoner. Bivirkninger av dopingbruk er beskrevet i en rekke medisinske tidsskrifter og informasjonsmaterieell om doping. Vi vil i denne rapporten kun vise til den vanlige inndelingen i bivirkninger: psykiske, sosiale og medisinske. For en grundigere gjennomgang se Haug og Barland 2004, eller faktasidene på www.dopingtelefonen.no og www.antidoping.no Når det snakkes om å bruke doping, er dette misbruket organisert i kurer med ulik varighet og lengde og ofte med ulik sammensetning av preparater.

² Bruk av doping er regulert i straffeloven §162b. <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/all/nl-19020522-010.html&162b> I denne rapporten er det den «sivile» dopinglista og ikke idrettens dopingliste som ligger til grunn for å definere doping. Dopinglista kan hentes på: http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/ltavd1/filer/sf-20060912-1064.html&emne=doping*&

³ I utlysingsbrevet ble ikke problemstillingene nummerert. Vi har føyd til nummereringen for lettere å få fram hvilke problemstillinger som er berørt i de to delundersøkelsene.

1. *Omfangsundersøkelsen må ha som siktemål å undersøke eventuelle sammenhenger mellom a) bruk av dopingmidler og bruk av rusmidler, b) bruk av dopingmidler og psykisk helse, herunder atferdsproblemer av ulike grader, slik som vold og aggresjon, men også sammenheng mellom bruk av dopingmidler og spiseforstyrrelser.*
2. *Hvilke motiverende faktorer leder personer i målgruppen inn i bruk av dopingmidler? Hvor mange oppgir f.eks. bedre idrettsprestasjoner som motiv for å dope seg? For hvor mange er motivasjonen i første rekke basert på ønsket om «finere kropp»? Finnes andre motiverende faktorer?*
3. *Hvilke rekrutteringsmekanismer finnes? Hvordan får den enkelte tak i dopingmidler? Hvilke faktorer knyttet til tilgjengelighet gjør seg gjeldende?*
4. *Er det noen sammenheng mellom debutalder for bruk av dopingmidler og senere bruk (av dopingmidler)?*
5. *Hva slags kunnskap har brukerne av dopingmidler om helseskader knyttet til slik bruk? Hvor får de kunnskap fra?*

I møte mellom Shdir og Politihøgskolen 20. juni 2006 ble oppdraget drøftet. Konklusjonen ble å dele prosjektet i en større omfangsundersøkelse og en kvalitativt orientert dybdeundersøkelse. Den kvantitative undersøkelsen skulle i hovedsak konsentrere seg om problemstillingene 1, 2, 4 og 6, mens den kvalitative først fremst skulle prøve å avdekke problemstilling 3 og gå dypere inn på deler av problemstillingene 2 og 5.

Omfangsundersøkelsen, *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009) ble publisert i september 2009. Rapporten bygger på en surveyundersøkelse med 5331 respondenter. På grunnlag av dataene som ble samlet inn ved denne surveyundersøkelsen, ble det også skrevet en masteroppgave «Prosjekt Perfekt – Fysisk aktivitet, kroppsideal og kroppsbilde blant norske 18–19-åringene» ved Høgskolen i Telemark (Rjukan 2009). Noen sentrale funn i disse rapportene er verdt å nevne, da de kommer til å danne et bakteppe for forståelsen og for hvilke tilleggsspørsmål som reises i den foreliggende rapporten.

Kjønnsfordelingen var 4464 menn (83,7 %) og 838 kvinner (15,7). Hovedinntrykket i denne rapporten var at i denne populasjonen fant vi i hovedsak velfungerende og optimistisk ungdom. De hadde tro på framtida,

de så ingen begrensninger i det å kunne skaffe seg utdanning og interessante jobber, og de var i liten grad involvert i rus og kriminalitet.

Når det gjaldt omfanget av de som hadde brukt eller brukte doping, var det 2,6 %. Fordelt på kjønn gav dette en fordeling på 2,9 % for menn og 1,0 % for kvinner. Selv om rapporten justerer for en mulig underrapportering, bekrefter denne undersøkelsen et omfang omtrent som de andre nasjonale og noen internasjonale undersøkelser (Haug et al. 2004:18).

De som oppgav bruk av doping, bruker i hovedsak anabole steroider (AAS) og testosteronpreparater. Brukerne av doping mente de ville bli deprimert og miste lysten på trening dersom de sluttet. Ytterligere 26,1 % mente at musklene ville forsvinne, og at de ville begynne å lukte vondt dersom de sluttet med doping.

Tradisjonelle bakgrunnsvariabler som oppvekst- og familieforhold, foreldres inntekt osv. synes i liten grad å kunne forklare dopingbruk.

Forskjellen i bruk av rusmidler mellom de med dopingerfaring og de uten er signifikant på stoffene tobakk, alkohol og hasj. Rapporten bekrefter det andre forskningsarbeider har påpekt, at de som bruker doping, bruker også mer av andre rusmidler. Rapporten fant ikke sammenhengen, hva som leder til hva, mellom bruk av doping og andre rusmidler.

Nærmere 80 % var ganske fornøyd eller bedre med kroppen sin. Det gjaldt begge kjønn. Kun for svaralternativet «*Jeg er ganske misfornøyd*» var det signifikant forskjell mellom menn og kvinner. Når vi delte svaralternativene mellom dopere og ikke-dopere, fikk vi følgende forskjeller: 57,7 % i dopinggruppa skammet seg over kroppen sin, mot 41,7 % blant de som ikke bruker dopingmidler. Denne forskjellen er signifikant.

Det er en klar tendens til at de som har dopingerfaring, oftere kommer opp i bråk. Forskjellen mellom gruppene er signifikant for alternativet «*Ja, av og til*» og «*Nei, aldri*», mens for alternativet «*Ja, veldig ofte*» er forskjellen nesten signifikant (0,05 %, nivået ($P=0,054$)). Når det gjelder problematferdsparametre som *rent rulleblad, en eller flere dommer, en eller flere bøter og gjort ulovlige ting uten å bli tatt*, er forskjellen signifikant. Når det gjelder problematferd knyttet til vold, er det også forskjell. Dette gjelder både det å bli utsatt for vold i ulike sammenhenger og det å utøve vold. For

de med dopingerfaring er det å bruke vold knyttet til å *hjelpe andre* og fordi det *«gir et kick»*.

Når det gjelder å ha mottatt hjelp fra sosiale hjelpeinstanser, så er det bare Barnevernet og PP- tjenesten som skiller gruppene i den forstand at de som bruker eller har brukt doping, oftere har vært i kontakt med disse instansene.

De som bruker doping, er i hovedsak motivert ut fra ønsket om en penere kropp. Det samme slår ut som mulig grunn til å bruke doping når hele populasjonen blir spurt. Når vi skiller på svarene mellom de med og de uten dopingerfaring, så finner vi hovedforskjellen mellom gruppene på det å *føle seg vel* og det å *få en penere kropp*. I dette spørsmålet ser vi også en klar forskjell mellom gruppene når det gjelder ønsket om å vinne eller prestere i en idrett. Doperne er her forskjellige fra ikke-doperne i at dette kan motivere for bruk, men det synes å være en klart svakere motivasjon framfor å få en penere kropp.

I hele utvalget blir det å ha *en flott kropp* oppfattet som sunt og at det gir en bedre mulighet hos det motsatte kjønn. Overraskende mange mener at en flott kropp gir trygghet og status i samfunnet. Når vi ser disse spørsmålene splittet på brukere og ikke-brukere av doping, er forskjellen kun signifikant på dette med *sjanse hos det annet kjønn*.

Når det gjelder forhold som framtidsorientering eller sosiale nettverk, er det klare skiller mellom brukere og ikke-brukere. De med dopingerfaring var mindre opptatt av å ha det *gøy med venner, god kontakt med familien, få en god utdanning, være sunne og friske og ha det godt med seg selv*.

Oppsummerende kan vi si at spørreundersøkelsen først og fremst indikerer at dopingbruk kan sees som en prediktor for kriminalitet, rus og avvikende atferd. I den ovennevnte rapporten til Barland og Tangen (2009) fant vi visse statistiske sammenhenger mellom enkelte variabler. Det vi ikke kunne fastslå, var i hvilken grad «noe» var årsak til «noe annet», eller hva som påvirket hva. Det som ble diskutert, var om de som bruker doping på samme måte som de som bruker annen rus, ofte er marginaliserte i ulike sosiale sammenhenger. Det samme spørsmålet ble diskutert når det gjaldt kriminalitet.

Det var også klart i omfangsundersøkelsen at ønsket om vektlegging av en flott kropp sto sentralt i hele utvalget. Som en oppfølging av dette diskuterte vi i rapporten om de som brukte doping (n=132), kunne forstås å gjøre det som en individuell tilpasning til samfunnets krav eller forventninger om en fin kropp bl.a. ut fra Mertons (1968) klassiske teori om samfunnets anomi og den individuelle tilpasning.

Med bakgrunn i de problemstillingene som ble skissert i oppdragsbrevet og de funn som den kvantitative undersøkelsen fikk fram, kommer vi i denne rapporten til å se nærmere på rekruttering til og motiv for dopingbruk, kjennskap, kunnskap og kompetanse til doping, forholdet mellom doping og andre rusmidler, samt hvorledes doping kan sees som en form for meningsdanning og sosial funksjon.

Hva denne rapporten handler om

Vi har tolket bestillingen fra oppdragsgiveren som også et oppdrag til å skape en større forståelse av hva *doping som samfunnsproblem* egentlig er. Som vi påpekte i prosjektplanen for dette prosjektet, har doping og samfunnets syn på dette problemet i altfor stor grad blitt preget av eller tatt utgangspunkt i den organiserte idrettens logikk. Dette er noe som handler om juks, og det er noe som bryter med den organiserte idrettens oppfatning av helse. Ofte blir også dopingproblemet knyttet til individuelle avvik, og sanksjonene preges av dette. Det er ikke noe galt i at den organiserte idretten bygger sitt antidopingarbeid på dette grunnlaget, men som rammer for å forstå fenomenet utenfor den organiserte idrettens kontekst blir det for trangt. Det stenger for alternative analyser som kan gi oss en forståelse av dopingproblemet i en større samfunnsmessig sammenheng.

I denne rapporten har vi dybdeintervjuet 27 personer i alderen 19–29 år. Gjennom disse intervjuene vil rapporten svare på de gjenstående problemstillingene som et uttrykk for fire dimensjoner. Først og fremst handler det om å forstå *Rekruttering og motiv* for doping. Hvilke fortellinger fra

dopingbrukere kan gi oss en dypere forståelse av hva som ligger til grunn for å velge et liv med doping og trening? Er dette motivet klart og tydelig?; er det begrunnet og overveid? osv. Den neste dimensjonen er *Kjennskap, kunnskap og kompetanse*. Det å bruke doping er grunnleggende alvorlig og seriøst for de som gjør det. De gjør seg kjent med bruken av ulike dopingmidler. De skaffer seg kunnskap om virkninger og bivirkninger gjennom kontakt med andre brukere og ved å lese seg opp via Internett og vitenskapelige artikler. Gjennom det skaffer de seg en betydelig kompetanse, både praktisk og teoretisk, om bruk av doping. Kjennskap, kunnskap og kompetanse om doping brukes til å ordne og regulere dagliglivet og blir en del av et strukturerende prosjekt som har en målsetting om å bringe individene videre i livet. Den tredje dimensjonen vi mener karakteriserer dopingbruk blant norske ungdommer, er *Doping, rus og vold*. Oppmerksomheten rundt doping er knyttet til i hvilken grad dette er kriminalitetsgenererende, og om det henger sammen med annen rusmisbruk. Vi ser i tidligere rapporter at de med dopingenerfaring også oppgir annen ruserfaring. Men hva kommer først? Vi spør: Har bruken av doping en annen funksjon for våre informanter enn en tradisjonell måte å bruke rus på? Dette impliserer den fjerde dimensjonen, som vi har gitt overskriften *Meningsdannelse og funksjon*. Å bruke doping er en rasjonell handling, den gjøres ut fra en hensikt, en mening. Vi ønsker å spore meningsdannelsen bak dopingbruken. I det ligger det også å undersøke om doping har en funksjon. Våre informanter synes å se på doping som et middel, eller dopingbruken har en funksjon; den løser et problem for den enkelte. Vi fører denne tematikken videre ved å spørre om dopingbruk også har en samfunnsmessig funksjon.

Rapporten vil også, i et avsluttende kapittel, gi oppspill til temaer som kan utvikles som en oppfølger til den foreliggende rapporten. Vi ønsker å gå dypere inn i beskrivelser og analyser av separate temaer og problemstillinger med henblikk på publisering i aktuelle fagtidsskrifter. Denne formen for publisering vil ta tid, men vil inngå i den vitenskapelige produksjonen fra oppdraget.

Gjennom å dokumentere at respondentenes handlinger og refleksjoner – slik de kommer til uttrykk i intervjuene – manifesterer de ovennevnte

dimensjonene. Gjennom det mener vi at vi da gir interessante og meningsfulle svar på bestillingsbrevets problemstillinger og bidrar til en økt forståelse av hva doping som samfunnsproblem egentlig dreier seg om. Vi vil også hevde at den kunnskap som formidles i denne rapporten, har klare politiske implikasjoner.

Fenomenet «doping»

Ordet *doping* stammer fra Sør-Afrika og var betegnelsen på en drikk «doop» som skulle stimulere kroppen under langvarig arbeid eller religiøse seremonier.⁴ I 1889 kom ordet *dope* inn i de engelske ordbøkene. Ordet betegnet en blanding av opiat og narkotiske stoffer beregnet på hest. I 1933 ble ordet også innlemmet i engelsk sportsleksikon, hvor det betegnet eller beskrev bruk av prestasjonsfremmede stoffer. Doping har siden hatt betydningen 'det å tilføre kroppen prestasjonsframkallende stoffer' (Barland 1997, Saltin mfl. 1999).

Bruk av stoffer og preparater for å øke prestasjoner er ikke noe nytt. Ginseng har vært kjent som et slikt stoff i Kina i mer enn 5000 år. I de tidlige olympiske leker i Hellas ble det rapportert om bruk av spesielle dietter, og det blir påstått at våre egne vikinger brukte fluesopp for å øke aggresjonen. I Sør – Amerika ble det brukt Coca-blader for å fortrenge sultfølelsen.

Heller ikke doping som middel eller metode knyttet til juks og sviktende moral er av ny dato. Romerne korsfestet de som ble tatt i å bruke stimuli på egne og andres hester under veddeløp. I framveksten av den moderne idretten fra ca. 1850 ble også doping et tema. Idrettens krav til styrke og utholdenhet gjorde den egnet til eksperimentering med ulike stoffer for å øke prestasjonen ytterligere. I den tidlige fasen var det eksperimentering med stimulerende stoffer i konkurranse som var det aktuelle. Framover mot den 2. verdenskrig ble det også klart at bruk av det

⁴ Vi bruker i denne rapporten deler av det samme historiske og teoretiske «baketeppene» som i rapporten: *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009)

mannlige kjønnshormonet, testosteron, som senere ble delt inn i undergrupper som anabole androgene steroider, gav effekt på utviklingen av maksimal styrke (Barland 1997).

På 1960-tallet etablerte det seg en forståelse av doping som dels et moralsk problem og dels et helseproblem i toppidretten. De første lovene mot bruk av medikamenter kom på 1960- og tidlig 1970-tall. Flere land, deriblant Norge, iverksatte og utviklet et antidopingarbeid (Barland 1998). Først sent på 1990-tallet klarte den internasjonale toppidretten (IOC) og de største særforbunene å inngå bindende avtaler om bekjempelse av doping i toppidretten. I 1999 ble World Antidoping Agency (WADA) stiftet som den internasjonale organisasjon (stiftelse) som skal utvikle, koordinere og drive fram det internasjonale antidopingarbeidet. Dopingbruk i den organiserte idretten forklares ofte med henvisning til idrettssystemets vekt på seier og økte prestasjonskrav (Barland 1997: kap. 1). Til tross for nasjonal og internasjonal fordømmelse av de som blir tatt for doping, og stadig nye og teknologisk komplekse analysemetoder, ser det ut til at doping forblir en del av idretten. Hvorfor denne kampen mot doping synes så vanskelig, kan diskuteres med ulike faglige perspektiver (Barland 2003).

I skyggen av toppidrettens problemfylte og mediefokuserte kamp mot doping har problemet fått et feste og blitt en sentral del av helt andre miljøer. Doping defineres i dag som et samfunnsproblem og kan ikke lenger beskrives, forklares eller analyseres med utgangspunkt i de premisene som legges til grunn for antidopingarbeidet i toppidretten.⁵ Bruk av doping har festet seg i ulike miljøer og framstår som et resultat av en rasjonell og sosial meningsdannelse (Klein 1993, 1995, Barland 1997, Monaghan 2001).

Doping blir definert som skadelig, og de som utsetter seg for bruk av det som defineres som doping, løper en risiko for varige skader.⁶ Doping-

⁵ I 1999 kom *Handlingsplanen for anti-dopingarbeid i Norge* (Kulturdepartementet). Dette var den første rapporten som forsøkte å forene ulike politikkområder i forvaltningen til et felles dokument i kampen mot doping utenfor den organiserte idretten.

⁶ Bivirkninger av dopingmisbruk deles inn i medisinske, sosiale og psykiske skader. For en medisinsk gjennomgang se Haug et al. 2004. Se også faktasider på www.dopingtelefonen.no

bruken blir sidestilt med kjente tilnærminger fra rus- og alkoholforskning, avvikssosiologi og kriminologi samt individuelle psykologiske diagnoser som anoreksi og *megareksi*⁷ (Pope et al. 2000, Klötz 2008). Problemet med å forstå doping i sammenheng med andre rusmidler eller knyttet opp mot ulike diagnoser er hva det som utløser hva. Er misbruk av doping noe som leder inn i en narkotikamisbruk, eller kan vi tenke oss det motsatte? Er megareksi noe som utløses med doping, eller er megareksi en forklaring på dopingbruk?

Doping er en realitet på stadig nye arenaer, med de konsekvenser dette medfører (Barland 1997, Haug og Barland 2005, Moberg og Hermansson 2006). Både i fitnessmiljøer og i kroppsbyggingssammenhenger, blant «torpedoer» (Hammersvik 2009:174–176, Østli 2009: 247–251), i mote-miljøer og blant risikoungdom, finnes det bruk av anabole steroider og andre dopingmidler. Ved å søke seg ut på ulike internetsider⁸ hvor det åpnes for spørsmål om doping og diskusjon om bruk av doping, blir det fort åpenbart at dopingbruk berører vanlige ungdom på en måte som samfunnet ikke har klart å få grep om. Sentralt i arbeidet med å beskrive og forstå doping som et samfunnsproblem blir det å analysere kroppen som tema i samfunnsfagene og spesielt i forhold til den stigende interessen for identitet som har vokst fram i de siste årene.

Som en overordnet teoretisk tilnærming er forståelsen av doping knyttet til den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til kropp og til identitet. Kroppen som tema i samfunnsfagene var fram til for ca. 30 år siden nesten fraværende. Siden har det vært en voldsom økning i forskning rundt den sosialt konstruerte kroppen og hvordan vi skal beskrive, analysere og forstå denne som en sosial konstruksjon.

Den økende interessen for identitet som forskningsfelt henger bl.a. annet sammen med endringen fra det homogene og oversiktlige til det mer heterogene og sammensatte samfunn. Det moderne samfunnet har

⁷ Megareksi er ikke definert som en diagnose, men kan forstås som at 1) *personen har et varig og klart urealistisk bilde av seg selv som liten og/eller for svak, til tross for at en i realiteten er kraftig og muskuløs. Når personen ser seg i speilet, vurderer han seg selv som «ute av form», 2) personens oppfatning av seg selv vil påvirke hverdagslivets aktiviteter i negativ retning* (Innselset 2000:5).

⁸ www.dopingtelefonen.no og www.steroider.net

mange beskrivelser, men et gjennomgående trekk ved moderniteten er fravær eller mangel på felles identitetsmarkører og faste rammer å etablere en identitet innenfor (Jørgensen 2008:19).⁹

I det avsluttende kapitlet i rapporten vil disse teoretiske oppspillene bli presentert på en grundigere måte.

Rapportens framdrift

I neste kapittel gjør vi rede for hvilke metodiske utfordringer vi sto overfor, og hvordan vi løste det i relasjon til mer allmenne generelle metodiske prinsipper. I kapittel 3 går vi igjennom våre hovedfunn ordnet ut fra fire dimensjoner vi mener best fanger dopingbruk blant ungdommer og unge voksne. Kapittel 4 drøfter våre funn i lys av mer generell samfunnsvitenskaplig teori omkring kropp og kroppsmanipulering.

Denne rapporten kan leses i to plan. Den er dels et svar på og en oppfølging av det som ligger igjen og som står ubesvart i den første rapporten. Men den er også en rapport som forhåpentligvis bringer inn nye momenter, eller momenter som ikke er etterspurt av oppdragsgiveren, men som kan gi nyanser på det overordnede problemet: *Doping – et samfunnsproblem*.

⁹ Mange vil oppfatte en slik analyse som inspirert av modernitetsteoretikerne på 1990-tallet, spesielt Anthony Giddens (1991). Se diskusjonen i *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009: 82–85).

METODE

Valg av metode i denne rapporten var gitt gjennom tildelingsbrevet for prosjektet. For å kunne svare på problemstillingene som er skissert i Helsedirektoratets prosjektplan, var det nødvendig å dele prosjektet i en kvantitativ omfangsundersøkelse og en kvalitativ dybdeundersøkelse. Spesielt viktig var det i den kvalitative undersøkelsen å spore de *rekrutteringsmekanismene* som ligger til grunn for å begynne og å fortsette med en dopingbruk. Det er også et ønske fra oppdragsgiveren å spore: *Hva slags kunnskap har brukerne av dopingmidler om helseskader knyttet til slik bruk? Hvor får de kunnskap fra?* Gjennom en kvalitativ tilnærming vil vi også kunne spore eller nyansere alternative forklaringer på spørsmålet: *For hvor mange er motivasjonen i første rekke basert på ønsket om «finere kropp»? Finnes andre motiverende faktorer?*

Metodisk forankring

Framveksten av den kvalitative metoden i norsk samfunnsforskning har vært lang og dels konfliktfylt (Østerberg 1986, Mjøset 1991, Postholm, 2005, Thagaard 2009)¹⁰. I dag er dette en tilbakelagt diskusjon, og det metodiske mangfoldet lever godt sammen. Derfor har vi i dette prosjektet

¹⁰ Dette er bare noen få eksempler på litteratur gjennom de siste 25 årene som behandler framveksten av den fortolkende (kvalitative) metodetradisjonen i Norge.

anvendt ulike metodiske tilnæringer med henblikk på å gi en større forståelse av et problemområde. Vi har imidlertid vektlagt en forstående og empirinær tilnærming. Den fortolkende tradisjonen kan føres tilbake til Max Weber og hans vitenskapsteoretiske utledninger om mennesker som aktive skapere av sin egen tilværelse. I den samme grunnfilosofien ligger en erkjennelse av at individene i et samfunn ikke bare reproducerer mening, men er aktivt skapende i meningsdannende prosesser, og at dette verken kan forstås eller predikeres gjennom tradisjonelle naturvitenskapelige metoder eller for den saks skyld kvantitative kausalanalytiske tilnæringer. Deretter var det miljøene ved universitetet i Chicago som skapte en skoleretning innenfor den kvalitative metodologien (Nilsen 1994, Barland 1997). Siden har det blitt dannet et stort mangfold av retninger innenfor den kvalitative metoden.

Vi har særlig vektlagt en fenomenologisk tilnærming. Den kan beskrives slik.

Fenomenologien tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen og søker å oppnå en forståelse av dypere mening i enkeltpersoners erfaringer. // Den fenomenologiske reduksjonen innebærer at interessen sentrerer rundt fenomenverdenen slik informanten opplever den, mens den ytre verden kommer i bakgrunnen

(Thagaard 2009:38).

Fenomenologi er som vitenskapsteoretisk og metodologisk retning opptatt av å beskrive og analysere den mening man legger i ren opplevelse knyttet til en bestemt erfaring med et fenomen. Grovt sett har da fenomenologien utviklet seg i én sosiologisk og én psykologisk retning. I en sosiologisk retning vil forskeren vektlegge grupper av individer og hvordan disse igjen utvikler mening i en sosial interaksjon. I den andre retningen, den psykologiske fenomenologien, står individet i sentrum. Dette er en forskningstradisjon som vektlegger enkeltmenneskets opplevelse, men også hvordan den samme opplevelsen oppleves av flere enkeltindivider (Postholm 2005:41). Det som er viktig i denne rapporten, er å se hvordan den enkelte uttrykker mening i tilkoblingen til praksiser som handler om doping, men som vi skal se på i beskrivelsene og analysen som handler om så mye mer.

Gjennom å intervjuer den enkelte aktør om doping ser vi hvordan informantene gjør sin dopingmisbruk til en del av noe mer, vi får fortellinger om et prosjekt større enn bare det å bruke doping. Mer om det senere i rapporten. Trass i den relativt teoretiske forankringen prosjektet fikk i prosjektbeskrivelsen, har vi her valgt å nærme oss problemstillingene ut fra mer empirisk orienterte tradisjoner, for eksempel Grounded Theory. Dette er en forskningstradisjon utviklet ved University of Chicago av Barney Glasser og Anselm Strauss. Tilnærmingen tar utgangspunkt i det empiriske materialet som er samlet inn, og utleder teori ut fra en analyse av dette materialet. Gjennom koding og systematisering vil kategoriene tre fram og generere teoretiske antakelser, ja endog nye teorier. Diskusjonen etter teoriens første år på 1960-tallet har vært i hvilken grad forskerens førforståelse av fenomenet som det forskes på, skal få lov å influere på teoriutviklingen (Dalen 2008:46–47).

Det som er felles for begge disse retningene, er at intervjuer er den vanligste formen for datainnsamling (Postholm 2005:43, Dalen 2008:46). Intervjuene må også ta utgangspunkt i eller forutsette at intervjuobjektene har en opplevd erfaring med det som forskningen handler om. Dermed blir det viktig å etablere tillit for å sikre at informantene er åpne på hvilke erfaringer og synspunkter de har om det angjeldende temaet. Det forutsetter igjen åpenhet hos forskerne. Graden av åpenhet i tilnærmingen til informantene avhenger hva det skal forskes på. Doping er et tema som på mange måter er preget av et sosialt stigma, noe som har skapt en viss reserverthet mot å innrømme dopingbruk og fortelle om erfaringer med dette. I vår rapport hadde vi en åpen tilnærming til doping gjennom det å vektlegge trening, fysisk aktivitet og betydningen av kropp i en større sammenheng.

Datainnsamling

Denne rapporten baserer seg på 27 intervjuer foretatt i perioden januar til april 2010. Intervjuene ble gjennomført av tre personer med felt- og meto-

deerfaring. Intervjuene ble skrevet ut og analysert manuelt. I kategoriseringen og analysearbeidet brukte vi analyseprogrammet NVIVO.

Intervjuguiden

Det som er viktig i vår bruk av fenomenologien, er at vi oppsøker og intervjuer enkeltindividet og forsøker gjennom dette å få den enkeltes fortelling om seg selv.

I hovedtrekk utviklet vi en intervjuguide som skulle speile teorigrunnlaget i prosjektskissen og de funn som var gjort i den kvantitative delen. Intervjuguiden skulle også forsøke å problematisere de teoretiske oppspilene som omfangsundersøkelsen ikke svarte på. Førsteutkastet av intervjuguiden ble testet (pilottest) på noen informanter. Tilbakemeldingene var konkrete på bruk av terminologi, på at noen spørsmål kunne oppfattes på ulike eller helt forskjellige måter, osv. Den viktigste tilbakemeldingen var at intervjuguiden måtte i større grad åpne for at informantene fikk gi sin versjon av fenomenet doping.

Intervjuguiden hadde en tredeling hvor vi skulle stille spørsmål om doping med utgangspunkt i det å *begynne*, å *holde på* eller det å *slutte*. Gjennom en slik tilnærming skulle prosjektet spore de ulike fasene i en dopingbruk med hovedvekt på dette med rekrutteringsmekanismer inn i miljøene og hva som eventuelt fikk brukerne ut av en misbruk av doping. Det var også et mål med dette prosjektet å forsøke å få data på selve opplevelsen brukerne har av doping som en forklaring på videre bruk. Og ikke minst måtte intervjuguiden gi oss svar på respondentenes kjennskap til og kunnskap om dopingbruk.

Intervjuguiden fungerte bra som en rettesnor i intervjuene. Det som går igjen i intervjusituasjonen med disse informantene, er at de i liten grad er interessert i å snakke om andre ting i intervjuet enn det de selv er opptatt av. Det de i stor grad var opptatt av, var sitt eget forhold til trening, kropp og doping. Intervjuguiden ble derfor i ulik grad styrende for intervjuet. Alle hovedtemaene ble berørt, men kunne komme som tilleggsinformasjon under helt andre deler av intervjuet. Dette kunne ofte gjelde de spørs-

målene vi hadde om annen ruserfaring, som kunne bli besvart gjennom informantenes utledninger av venner eller kjente eller om fritid. Hvert intervju varte i gjennomsnitt ca. 45 minutter.

Deler av intervjuene ble gjennomført i forbindelse med en masteroppgave i idrettsvitenskap ved Høgskolen i Telemark (Johansen 2010). Denne masteroppgaven sprang ut av og er knyttet til det foreliggende prosjektet. Intervjuguiden som lå til grunn for intervjuene i masteroppgaven, var mer omfattende. Her varte intervjuene fra en til tre timer. Intervjuguiden var da også utviklet for å kunne svare på: *Hvordan menn presenterer seg gjennom kroppen*, dvs. hvordan bruk av doping inngår i individenes selvpresentasjon.

Rekrutteringen av informanter og gjennomføring av intervjuer

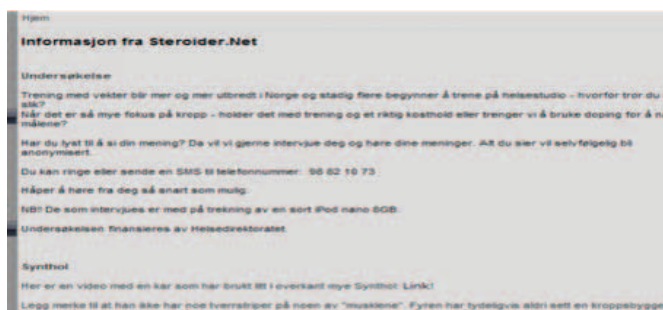
I kvalitativt forskningsarbeid er det alltid en utfordring å identifisere og senere få velvillige informanter. Utfordringen eller vanskelighetsgraden i dette arbeidet vil variere med temaet og ikke minst med mulighetene for anonymisering. Å komme inn i sosiale felt eller sammenhenger kan også være svært tidkrevende i betydningen av at det er vanskelig å beregne hvor lang tid dette vil ta både når det gjelder rekruttering av informanter og gjennomføringen av selve datainnsamlingen etter at prosjektet har fått de informantene som har sagt seg villige til å stille opp (Barland 1997 kap.2, Postholm 2005 kap.4).

I denne rapporten har vi rekruttert informanter gjennom tre strategier. Den første måten å skaffe informanter på var å legge ut en invitasjon på to hjemmesider som omhandler doping, trening osv. Dette var www.doping-telefonen.no og www.steroider.net. På figurene 1 og 2 kan man se hvordan dette ble formidlet på disse hjemmesidene. Begge er informasjons- og dokumentasjonssider som støttes av offentlige midler. Dopingtelefonen åpnet i 2003 som ett av flere tiltak i Handlingsplanen *Anti-dopingarbeid i Norge* (Kulturdepartementet 1999). Dopingtelefonen som informasjonstjeneste kan nås på telefon og som en interaktiv nettside som åpner for spørsmål og diskusjon og som gir medisinsk og annen faglig informasjon vedrørende spørsmål om doping.

Steroider.net har en annen profil enn dopingtelefonen. Denne tjenesten er støttet av rusmiddelstaten og har en mer skadereduserende profil enn Dopingtelefonen. Her åpnes det for en friere diskusjon, og det legges også ut informasjon og diskusjoner som vil kunne bli oppfattet som brukerveiledning. Begge nettstedene har en tydelig og klar profil mot bruk av doping, men med en noe ulik tilnærming til hvilken informasjon som legges ut, og hvordan den formidles. Felles for begge disse nettstedene er at de henvender seg til brukere og potensielle brukere og til personer som av ulike grunner søker informasjon om bruk av doping. Dette kan være helsearbeidere, nære venner, foreldre osv.

FIGUR 1 INVITASJON TIL DELTAKELSE LAGT UT PÅ «DOPINGTELEFONEN»

FIGUR 2 INVITASJON TIL DELTAKELSE LAGT UT PÅ «STEROIDER.NET»

Totalt rekrutterte prosjektet 10 personer gjennom denne henvendelsen. De var alle lesere av informasjon på steropider.net og brukte dette som aktiv referanse når de sendte en SMS eller ringte for å avtale et intervju. Tre stykker sendte også SMS hvor de uttrykte klare meninger om temaet, men var ikke interessert i noen form for intervju.

Intervjuene som ble rekruttert gjennom internettsidene, forgikk på telefon. Informantene tok selv initiativ og meldt seg på og ble kontaktet av prosjektlederen. Før intervjuet startet, ble det gitt samtykke til bruk av diktafon. Informantene fordelte seg fra hele landet og var i alderen 17–28 år. Gjennomføringene av intervjuene gikk greit. Noen var litt tilbakeholdne med hva de ville fortelle; andre pratet mye og ikke hele tiden om det som var temaet. En felles erfaring fra alle disse intervjuene var informantens interesse for å fortelle sin historie – hvorfor de brukte mye tid på trening, hvordan de trente, hva de spiste, og hva de brukte av doping og hvorfor. Alle hadde ervervet seg kunnskap om dette som de ønsket å formidle. Det å trene og det å bruke riktige dopingmidler osv. skal fortelle om et prosjekt som bygger på kunnskap, kompetanse og alt annet enn tilfeldigheter. Til tross for åpenheten i intervjusituasjonen hadde informantene klare krav om å få beholde anonymiteten.

Den andre rekrutteringsstrategien i dette prosjektet var å bruke en person som var kjent i miljøet og som hadde tillit, både til å rekruttere og til å foreta intervjuene. Intervjueren er selv aktiv bruker av helsestudio, jobber som «dørvakt» i helgene og har en definert posisjon blant de som stilte opp i intervjuet. Avtaler om intervju ble gjort på SMS eller gjennom Facebook. Intervjuene ble foretatt dels i de aktuelle helsestudioene eller privat ved hjelp av diktafon. Noen intervjuer ble også foretatt på informantenes skole, men i egne grupperom. Avtalen ble gjort og intervjuene ble foretatt i løpet av ei uke. Noen trakk seg etter først å ha samtykket til deltakelse i prosjektet. Majoriteten av disse intervjuene ble gjort på unge menn i alderen 21–29 år som i den aktuelle perioden oppholdt seg på Østlandet. I prosjektet ligger det 10 intervjuer som er rekruttert gjennom denne tilnærmingen. Ved at vi brukte en etablert person i treningsmiljøet, var informantene lette å få til å prate om trening, kropp og bruk av doping. Også i denne intervju-

situasjonen opplevde vi at informantene var svært åpne og interesserte i å fortelle sin historie og dokumenter sin kunnskap eller innsikt i de temaene som er sentrale i intervjuene.

I denne rapporten har vi også 7 intervjuer fra den masteroppgaven *Selv-presentasjon og kropp. Menn som trener vekter og deres konstruksjon av egen kropp* (Johannesen 2010). Rekrutteringen her kom i stand gjennom det som kalles «snøballmetoden». Dette er en metode som ofte benyttes når det skal forskes på sensitive temaer, eller i forskning som foregår i lukkede miljøer. Det handler om at forskeren får kontakt med noen informanter som igjen anbefaler eller «går god for» forskeren eller prosjektet i forhold til andre informanter. På den måten får forskeren stadig flere informanter ved at de man har, anbefaler nye informanter hele tiden. I nevnte masteroppgave klarte forskeren å etablere fortrolighet med totalt 7 informanter i alderen 20–33 år som var villige til å la seg intervju. Intervjuene ble foretatt i perioden januar – april 2009 og foregikk utenfor de aktuelle treningsarenaene. Alle intervjuene er tatt av menn bosatt på Vestlandet i den aktuelle perioden.

Alle intervjuene i dette prosjektet er skrevet ut og gjort tilgjengelige for medarbeiderne i form av elektroniske tekstfiler.

Selvkritiske merknader

En tilnærming til informanter som er villige til å la seg intervjuet på temaet kropp, trening og doping, er tidkrevende og kan være vanskelig (Haug og Barland 2004). Som forsker må du «ta det du får». En annen viktig faktor når vi diskuterer utvalget, er den tiden som er til rådighet. Utvalget i dette prosjektet er ikke noe unntak. Tiden og tematikken gir noen begrensninger og føringer på hvordan vi skaffer informanter og hvordan dette utvalget blir til slutt. Innenfor den kvalitative tilnærmingen blir dette kalt tilgjengelighetsutvalg. På samme måte som hvem som velges, eller som prosjektet får til å stille opp som informanter, er størrelsen på utvalget også

avhengig av ytre faktorer som tid til rådighet, hvilket tema forskningsrapporten skal omhandle, osv. Størrelsen på utvalget vil kunne ha noe å gjøre med temaet og den totale belastningen forskningen utgjør på feltet (Thaagaard 2009:55–61). I vårt prosjekt var ca. 30 innformater tilstrekkelig. Det gikk lengre og lengre tid mellom hver gang vi fikk kontakt med informanter gjennom internettssidene, og feltet i de to andre rekrutteringsmåtene gav også inntrykk av at vi hadde fått de informantene vi kunne regne med å få. Skulle utvalget bli større i antall, måtte vi gjort nye observasjoner i nye helsestudioer og fått en rekruttering i disse miljøene. Tiden som prosjektet hadde til rådighet, gjorde dette vanskelig. Normalt er også 27 intervjuer tilstrekkelig i undersøkelser som dette (Kvale 1998:111–119).

Alle informantene i dette prosjektet er menn. Målet var å rekruttere begge kjønn, men det klarte vi ikke. Ingen kvinner tok kontakt gjennom internettssidene, og ingen ville la seg intervju gjennom en rekruttering i treningsmiljøene. Hvorfor kvinner ikke vil la seg intervju om dette, må analyseres i større sammenheng enn denne rapporten har mulighet til. Det som er åpenbart, er at kvinner i langt større grad ikke ønsker å bli identifisert som en del av de treningsmiljøene hvor doping faktisk er aktuelt. Selv om vi vet at jenter også bruker stoffer som står på dopinglista, så er det fortsatt grunn til å tro at doping knyttet til trening og kropp er en «maskulin praksis».

Utvalget som ble rekruttert gjennom internettssidene, er kanskje typisk for de som er medlemmer og brukere av slike tjenester. Steroider.net har aldri gjort en vitenskaplig kartlegging av hvem det er som benytter tjenesten, men mener selv at den typiske bruker av denne siden er menn mellom 16 og 30 med hovedvekt på aldersspennet 18–22 år. De som er i dialog med hjemmesiden, oppgir ofte å være usikre på sin egen identitet og er motivert for å bruke doping fordi dette skal øke mulighetene for oppmerksomheten fra jenter.

De som er rekruttert fra helsestudioet, er sannsynligvis etablerte og dels erfarne helsestudiobrukere, dvs. unge menn i 20-årene. De som oppgir å være kunder eller brukere av helsestudioer eller treningsstudioer i Norge, er en sammensatt gruppe (Barland 1988, 1997). De som lot seg rekruttere

til undersøkelsen, er nok en selektert gruppe med spesielle interesser for trening og motivasjon for å bruke doping som en del av dette. Ved å bruke en etablert person i dette miljøet som trener mye og kan mye om trening, var det lett å få de spesielt interesserte til å svare.

Rekrutteringen som ble foretatt gjennom datainnsamlingen i forbindelse med Masteroppgaven (Johannesen 2010), representerer en annen type informant. Her har rekrutteringsarbeidet skjedd gjennom en lengre observasjonsfase og i et vanlig treningsstudio som er en del av en kjede. Informantene er «vanlige» medlemmer og i treningssituasjonen, og gir ingen signaler om at de er brukere av doping. Dopingbruken er skjult og ikke en del av en miljøtilknytning.

Utvalget i denne rapporten har en alderssammensetning som er litt annerledes enn de som var med i den store omfangsundersøkelsen. I det utvalget var over 90 % født i 1990 og var 18–19 år da de deltok i undersøkelsen. Informantene i dette prosjektet er eldre, og mange er i en litt annen fase av livet når de blir intervjuet. Selv om det ikke er mulig å sammenligne resultatene i de to undersøkelsene, må vi ha med oss dette når vi leser intervjuene og resultatene blir diskutert.

DOPINGBRUK I FIRE DIMENSJONER

Dopingbruk blant våre informanter skal beskrives langs fire dimensjoner. Noen av dimensjonene var delvis definert gjennom bestillingen, mens andre vokste fram gjennom analysen. *Rekruttering og motiv, kjennskap, kunnskap og kompetanse, doping, rus og vold og meningsdanning og funksjon*. Disse dimensjonene fanget opp og besvarte mange av de spørsmål dette prosjektet tok sikte på å besvare. Men også andre momenter og nyanser som framkom, lot seg innordne i disse dimensjonene. Det styrket oss i troen på at dette var viktige dimensjoner som karakteriserte dopingbruken.

I vår framstilling¹¹ av informantenes syn på dette har vi forsøkt å sammenfatte fellestrekk og mønster i svarene. Gjennom sitater har vi forsøkt å eksemplifisere hvorledes informantene forsøkte å formulere sine synspunkter, holdninger og legitimeringer. Mange av sitatene vil også implisere og være relevante i de andre dimensjonene. De kan derfor oppleves som gjentakelser. Men gjentakelsene kan forsvares ut fra at samme setning faktisk kan inneholde og tematisere flere forhold.

¹¹ I framstillingen av intervjuer betyr I intervjuer og IO intervjuobjekt. Der hvor ikke spørsmålet er med i teksten, framstilles svaret direkte uten at det står IO først. Når symbolet // står inne i et intervju, er det fordi «unødvendig» tekst er kuttet vekk. Vi har i intervjuene valgt å beholde en muntlig form.

Rekruttering og motiv

Hvilke rekrutteringsmekanismer finnes? Dette er et sentralt spørsmål i bestillingen fra oppdragsgiveren. Studier som klarer å identifisere prosesser som fører til dopingbruk, er fraværende i dopingforskningen (Barland og Haug 2004). Når du intervjuer dopingbrukere om hvorfor de begynte med doping, eller hvilke prosesser det var som påvirket valgsituasjonen, er svarene sammensatte og til dels sprikende.

Et middel til forandring

Et motiv for å begynne var å bruke doping som et *middel* ut av det livet han levde. Denne informanten hadde plassert seg utenfor det sosiale fellesskapet. Det hadde vært år med dataspill, uten interesser og med fravær av viktige sosiale arenaer. Han satt alene hjemme, spilte dataspill og holdt seg orientert på Internett hele døgnet og var i ferd med å få et fedmeproblem. Så ble informanten presentert for et alternativ, nemlig det å begynne å trene og samtidig begynne å lese om trening, om kosthold og om doping.

IO: Jeg spilte masse pc-spill. Satt bare hjemme og spiste Grandiosa og drakk cola og spiste godteri. Det gjorde jeg vel siden jeg var tretten, tenker jeg. Da var jeg veldig tjukk.

I: Ja. Hva var det som fikk deg til å plutselig tenke på trening?

IO: Han som var sammen med søstera mi trena, og jeg har alltid sett litt opp til han. Han var litt sterk og litt stor og så sunn ut, holdt jeg på å si. Så ble jeg – ja, det frista litt å trene for da fikk jeg lov til å begynne å trene der jeg trener. Ja, da begynte jeg å slanke meg. Da spiste jeg veldig lite mat og det var veldig dumt fordi jeg visste ikke hva jeg drev med. Jeg trena styrketrening og spiste lite mat. // Det ble veldig gærent. Jeg gikk veldig fort ned i kilo og ble faktisk ganske tynn etter et års tid, tenker jeg. Og ble veldig tynn. Fikk jo vekk alt fett da, men det ble fortsatt helt feil. Og etter det så fikk jeg sansen for å begynne å bygge litt. Begynte å lese masse om kosthold og forskjellig og proteiner og kreatin og diverse ting. Og da begynte jeg å spise en del bra mat, masse mat, og så begynte kiloene å gå opp. Og styrken kom deretter. Da ble jeg hekta. // Jeg lærte mye av han typen til søstera mi. Han forklarte meg mye og så leste jeg masse på forumet. Har lært ganske mye der.

I: Har du prøvd steroider, har du kjørt første kuren?

IO: Ja. Det var veldig fint det, holdt jeg på å si. Det funka veldig bra, det.

I: Ja. Hva var det som fikk deg til det?

IO: Nei, jeg leste om det og vet om flere andre av vennene mine som begynte på det. Følte at alt det de gjorde, de tatt rett av da, var mer det at alt det de gjorde var feil. Jeg syns det virka jævla teit, det de dreiv med. Så tenkte jeg at jeg skulle prøve det sjøl, men jeg skulle gjøre det ordentlig. De tok jo veldig mye, eller det var ikke det heller, men de tok «russere». De visste ikke hva de dreiv med. Så da leste jeg vel i en tre, fire måneders tid, tenker jeg. Bare om det der. Flere timer hver kveld og fant ut at jeg skulle kjøre en rein Testo.

I: Injeksjon eller?

IO: Ja.

I: Hvordan var det å sette sprøyte da?

IO: Skummelt.

I: Ja, du syns det?

IO: Ja, fy faen.

For denne informanten ble trening og etter hvert bruk av doping det som representerte noe annet enn det noe triste livet vedkommende hadde levd så langt. Hvorfor denne interessen kom, kan i intervjuet virke tilfeldig. Det var «typen til søstera» som skisserte et alternativ. Det som derimot var viktig for informanten, var å kunne dette med doping før han begynte. Han skulle lese seg opp, han skulle vise de andre et det lå kunnskap bak. Dette var seriøst, det skulle ikke være noe flytende, men noe som ble gjort på alvor. I intervjuet blir dette med trening og bruk av doping framstilt som et seriøst, kunnskapsbasert prosjekt (jf. underkapitlet «Kjennskap, kunnskap og kompetanse»).

Andre informanter kan også fortelle om en litt tilfeldig inngang på det med styrketrening. For disse utviklet det seg også til noe mer og til noe som skulle ta mer plass i en livssituasjon enn det som var utgangspunktet for å begynne med aktiviteten.

Jeg begynte så vidt litt trening når jeg var i militæret. Da var det veldig mye kondisjonstrening og sånne ting. Og der traff jeg en kollega som tok meg med på et par styrkeøkter på treningsrom der, og jeg syns det er ganske ålreit så når jeg kom tilbake da etter å ha vært der så veide jeg ikke akkurat så veldig mye. Jeg var 1.87 høy, samme som jeg er nå og veide 62 kilo.

Andre informanter forteller om en bakgrunn fra organisert idrett og hvor fotballaget skulle begynne med styrketrening. Mange informanter opplever dette som en langt mer meningsfull aktivitet og forlater den organiserte idretten til fordel for det å fortsette med vekttraining.

Jeg trente litt styrke i lag med fotball. Det var sånn det starta for omtrent seks, sju år siden. Så gikk det i mer og mer styrke. Ble mer og mer gira på kropp og utseende. Slutta med fotball og alt. Gikk mer over til styrke og nå trener jeg bare styrke hele tida.

For denne informanten ble trening og kosthold og etter hvert doping alt-oppslukende og det helt sentrale i livet

Sammen med andre

En annen rekrutteringsmekanisme er det å *gjøre noe sammen* med andre, det å tilhøre gjengen og det å eksperimentere med noe som er hemmelig. Som det går fram av neste intervju, ser vi at en guttegjeng trener og får stadig større interesse for det å utvikle seg til å bli sterkere og større. Noen kommer mer eller mindre tilfeldig i kontakt med noen andre som har kjennskap til doping. Dette presenteres i gjengen, og så er misbruken et faktum for noen.

Vi danna oss ei gruppe, kalte oss for NN, hvor vi dreiv på og trente veldig mye og lissom var en kompisgjeng. Og da fikk jeg vite at han ene hadde snakka med en kar som sa at hvis jeg var interessert i steroider så kunne jeg få tak i det hos han. Han gikk i klassen over meg på skolen så jeg kjente han jo ganske greit. Og da prata jeg litt med han og så endte det med at jeg gjorde mitt første kjøp (testosteron). Og det var jo det jeg begynte med og fikk også sprøyter og alt hos han. Satte meg ned på YouTube faktisk og fikk se hvordan jeg skulle fylle sprøyta ifra et hetteglass og hvor jeg skulle sette det inn intramuskulært og sånne ting. Og så begynte jeg – fant ut av en nettside Steroider.net og begynte å lese meg opp der på den. Prata med andre som man, da man begynte å se etter hvem som brukte steroider og ikke, og kom i kontakt med dem. Jeg kom rett og slett inn i miljøet. Og så ble det jo til at man kjøpte en kur til med vanlig Testo, og så fikk man jo lyst til å prøve litt mer, og da gikk man over på anabole tabletter i tillegg. Og da begynte jeg virkelig å merke effekten ut av det, og gikk jo raskt opp i vekt og ble stor. Ja, begynte å gi seg sjøl hårsveis og sånn. Så helt rar ut bare fordi det var ingen som skulle komme og fortelle at man så teit ut på håret for da fikk de rundjuling. (nr. 9)

Igjen søkes det kunnskap. Informasjon og kunnskap innhentes fra Nettet og fra aktører i feltet.

En annen historie handler om *miljøskifte*. Da treffes nye venner og skapes andre muligheter for å skape et liv. Denne informanten hadde trent i noen år på hjemstedet uten at dette ble gjennomført med noen helt spesielle tanker om hva det skulle bli til. Så flytta informanten til en større by, fikk mer fritid som fortsatt handlet om trening, men nå i et nytt miljø hvor den sosiale kontrollen var borte og hvor mulighetene for å eksperimentere doping var stor.

Jeg flytta til Oslo, sammen med en kompis. Så hadde vi ikke noe å gjøre på fritiden når vi ikke jobbet, så begynte vi å trene med vekter.// Jeg var sånn hobbytrener før det. Men det ble det ikke noe av. Så det tok virkelig av når jeg flyttet til Oslo. Så fikk jeg ikke noe fremgang, så første kuren var jo da russere da, hehe, som de fleste begynner med, mest vann, ble stor da, hehe eller større.

Også her var det omstendigheter som respondenten opplevde som «tilfeldigheter». Han og kameraten hadde ikke noe å gjøre på fritiden og begynte å trene vekter. Bak «tilfeldigheten» aner vi en søking etter mening eller noe som informanten opplever eller erfarer som meningsfylt (jf. underkapitlet «Meningsdanning og funksjon» nedenfor).

Komplekser

Det å ha *komplekser* for kroppens utseende eller størrelse er en annen motivasjon for å begynne å trene og like raskt begynne med doping. Det impliseres i flere av sitatene foran. Dette kan være komplekser som har festet seg i oppveksten eller i perioder av livet da personer er sårbare for andres blikk og vurderinger i forhold til egen kropp.

- I: Det er egentlig det jeg er litt ute etter, hva er det som fikk deg til dette her?
Altså, hvor gammel var du da du ble interessert i å trene, spise, bruke doping?
- I0: Det var vel 18. Og det var vel i grunnen – jeg har blitt mobba for å være tynn opp igjennom skolen. Og det er en lettvinnt måte å forandre på det på.
- I: Ja, når du sier du blei mobba, blei du mobba, eller følte du bare at du blei mobba?

IO: Jeg ble jo kalt langbein, stankelbein, sånne ting. Så jeg vil kalle det mobbing.

I: Ja. Var det noe som plaga deg mye eller?

IO: Ja, jeg har fått kompleks med det.

I: Ja vel? Og så?

IO: Nei, og så begynte jeg jo med den første kuren. Det var testosteron. Og det økte jo noe voldsomt.

En annen informant fortalte sin historie som ligger tett opp til den første. Som det går fram av intervjuet, definerer også han seg som tynn og må gjøre noe for å endre seg. Det som også kommer fram i intervjuet, er den kunnskapen som informantene tilegner seg før og under den perioden da han bruker doping. Dette kommer rapporten tilbake til senere.

Jeg var veldig slank. Skinn og bein. Så jeg tenkte det at da må det hjelpe å begynne å trene litt vekter. Så jeg begynte med vekter, trena det i kombinasjon med litt kampsport og sånt noe. Holdt på med det et par år med kombinasjonen og fant ut at vekter, det var litt mer tingen for meg. Jeg begynte å merke at jeg la på meg litt og sånt noe. Og så hadde jeg noen bekjente som sa det at «du kan klare å legge på deg litt raskere hvis du tar litt preparater og hjelper til på det». Så da leste jeg litt rundt, blant annet på steroider.net og andre nettsider og sånne ting. Leste om masse bivirkninger. Jeg var jo egentlig livredd, da. Spurte vedkommende, «er det sant alt som står der?». Og da sa han at de pleier å overdrive litt, da. Så jeg gikk jo lissom litt sånn motvillig med på det første gangen at jeg skulle prøve. Og hadde jo egentlig ikke noe særlig effekt av det.

Også her synes den endelige beslutningen å være forankret i kunnskap, både den som finnes på Nettet, og den som aktører i feltet besitter.

En annen informant var ikke fornøyd med egen kropp og mente at han stadig fikk en bekreftelse fra andre på at kroppen hans ikke var bra. I et slikt miljø blir jo kroppen vurdert, og den får krav til spesielle former og størrelser. Dette uttrykker seg i miljøene, og spesielt blant de som er litt mer etablert er alle kategoriene som beskriver en kropp. Det handler om å være skrapa med stor S, om lav fettprosent og markerte muskler, om tydelige ruter på magen osv. Denne informanten kunne vise til hvordan det å «ha ruter på magen» ble brukt som tilstandsrapport. Ruter på magen handler om lav fettprosent som får fram magemusklene.

Det er vel meg selv, partner og venner. Får vel tilbakemeldinger på kropp sånn jevnlig. Når en blir tjukk så er det noen som nevner det. Så det er ikke noen fare for det. Tjukk er relativt, har du ikke ruter på magen så er du delvis «tjukk» i denne gjengen.

Samtidig som informantene har en klar oppfatning om hva som er en bra kropp, så er de også klar over at det å få en bra kropp, det handler om å bruke doping.

Sagt på en annen måte: informantenes opplevelse av sin egen kropp som en del av deres *selvbilde*, eller rettere informantenes dårlige selvbilde, synes å være en viktig rekrutteringsmekanisme:

I: Ja, hva er det som fikk deg til å bli nysgjerrig på dette her (doping)?

I0: Nei, det er rett og slett at jeg er en stor kar fra før og jeg hadde lyst – altså, jeg syns det er veldig gøy å bli stor og se stor ut. Sånn nitti prosent av (?00.02.08) så gjør jeg det jo i hovedsak på grunn av selvbildet og for respekt, rett og slett, skal jeg være helt ærlig med meg sjøl. Det er sikkert veldig mange (? 00.02.21), det er enda nitti prosent av grunnen til hvorfor alle gjør det, holdt jeg på å si. Det er jo veldig få som stiller i konkurranse av disse som boler.

Nysgjerrighet

Nysgjerrighet er, som det impliseres over, også en rekrutteringsmekanisme. Selv om respondentene angir at de mer eller mindre tilfeldig kom i kontakt med miljøer og med personer som presenterer doping, så ligger det likevel et visst innslag av aktive valg og handlinger i prosessen. Det vil alltid være en diskusjon om graden av tilfeldighet og om noen personer eller noen grupperinger lettere enn andre vil komme i kontakt med doping eller andre litt marginale fenomener. En av informantene hadde denne inngangen til dopingbruken:

Nei, det var rett og slett at jeg hadde hørt om – alle får jo høre om steroider en eller annen gang av noen kompiser eller et eller annet. Og når jeg fikk høre at jeg kunne ta noen piller som plutselig gjorde meg stor så fanget det litt interessen, så gikk jeg inn på steroider og leste litt som syttenåring, tror jeg det var. Og da ble jeg veldig avskrekka for hvor mye bivirkninger og sånn det var, men så fikk jeg snakke med en del folk og fikk forståelse for at det er veldig få som får

mange bivirkninger, holdt jeg på å si. Men så er det mange som får en, eller to, eller tre kanskje, men for eksempel jeg fikk ikke en eneste bivirkning. Jeg hadde ikke forhøya lever engang på den oralkuren. Så det var rett og slett derfor jeg begynte. Ble litt tryggere på at det ikke var så ekstremt farlig som steroide.net skulle ha det til.

Også denne informanten understreker frykten for bivirkninger, men tok i bruk dopingmidler likevel. Innhentet kunnskap og egne erfaringer gjorde utslaget. Som det også går fram av dette sitatet og flere av de foregående, så ser vi hvordan dette med informasjon om stoffer og doseringer blir samlet inn og lest, om enn noe selektivt, og danner en kunnskapsbase for personen og misbruket. Dette bringer oss over på neste dimensjon.

Kjennskap, kunnskap og kompetanse

Hva slags kunnskap har brukerne av dopingmidler om helseskader knyttet til slik bruk? Hvor får de kunnskap fra? Dette er et tredje spørsmål i bestillingen. En annen måte å stille dette spørsmålet på kan være: Hvordan er det å bruke doping? Hvilke er faringer gjør brukerne? I hvilken grad er opplevelsene av det å bruke doping med på å vedlikeholde og kanskje motivere for fortsatt bruk?¹²

Aktiv kunnskapssøken

Kjennskap til, og interesse for, dopingbruk så vi i forrige avsnitt kunne være dels tilfeldig, dels gjennom kjente og for noen også som et resultat av nysgjerrighet. Men den prosessen som da fulgte med å skaffe seg kunnskap om doping, tok for de fleste vedkommende retning av et reflektert og seriøst prosjekt. Informantene i dette prosjektet hadde aktivt søkt, innhentet og studert kunnskap om doping før de begynte.

¹² Tian Sørhaug (1996) problematiserer rusens innhold (fenomenologi) som fraværende i rusforskningen. Hvorfor er ikke opplevelsen og erfaringene med selve rusen av interesse for å forstå rusens utfordringer? Hvorfor er det bare årsaker og konsekvenser som interesserer rusforskningen? (:182) Willy Pedersen svarer på deler av denne utfordringen i boka *Bitter Søtt* (1998).

Jeg satte meg godt inn i det før jeg valgte å begynne med det. I starten så var jeg veldig imot det og så ned på alle som brukte det, men nå ja, så ja, du får jo, media gir jo et visst inntrykk av det, men nå har jeg satt meg ned og lest om det. Og lest mye forskning på det osv. og konferert med lege så finner man jo ut at det, mye av det en hører, ikke stemmer, men selvfølgelig, jeg forsvarer det ikke, men ehh... ja.

Flere av informantene i dette prosjektet er rekruttert gjennom internettsider og diverse informasjonsforum og vil naturlig nok relatere sin kunnskap til slike sider. Det som er åpenbart i denne undersøkelsen, er at www.steroider.net er et internettforum som blir lest og forstått på forskjellige måter. Både de som bruker doping og de som ikke gjør det av våre informanter, relaterer mye av sin kunnskap, enighet, uenighet og forståelse til det som legges ut av informasjon og som diskuteres på dette nettstedet. Et sitat som illustrer dette, kan være:

Og når jeg fikk høre at jeg kunne ta noen piller som plutselig gjorde meg stor så fanget det litt interessen, så gikk jeg inn på steroider og leste litt som syttenåring, tror jeg det var. Og da ble jeg veldig avskrekka for hvor mye bivirkninger og sånn det var, men så fikk jeg snakke med en del folk og fikk forståelse for at det er veldig få som får mange bivirkninger, holdt jeg på å si. Men så er det mange som får en, eller to, eller tre kanskje, men for eksempel jeg fikk ikke en eneste bivirkning. Jeg hadde ikke forhøya lever engang på den oralkuren. Så det var rett og slett derfor jeg begynte. Ble litt tryggere på at det ikke var så ekstremt farlig som steroide.net skulle ha det til.

En annen innformant brukte Internett og ulike internettforum aktivt i sin kunnskapsoppdatering.

I: Ja, vel. Men du har vært inne og lest på siden steroider.net?

IO: Ofte. Veldig ofte.

I: Hva leser du der da?

IO: Nei, der leser jeg om de forskjellige steroidene. Sjekker om det har kommet noen nye underground-produkter på markedet som noen skriver om, om det er noe dårlige. Må nå vite om sånne ting. Lære mest mulig om hva som er bra og hva som er dårlig, og hva en kan gjøre for å få i gang testosteronproduksjon fort etter en kur, hva du bør bruke, hva du bør gjøre for å være sikrest mulig når du holder på. Sånne ting. Så jeg er inne på siden hvertfall annenhver dag.

I mange av våre intervjuer var det påfallende hvor seriøst det var for informantene å lese seg opp. I tillegg til de nevnte internettsidene viser de til både forskning og leger som kilder til sin kunnskap. Dessuten kultiverer de denne kunnskapen gjennom egne kurer og sammenholder egne erfaringer med hva andre i feltet har erfart.

Kunnskapen og ønsket om kunnskap i å bruke doping «riktig» er også for noen informanter viktig før de tar den første kuren. For mange informanter er overgangen flytende, fra motstand mot å bruke til nysgjerrighet på hva dette er, til det å prøve. Et av sitatene beskriver dette slik:

Jeg satte meg godt inn i det før jeg valgte å begynne med det. I starten så var jeg veldig imot det og så ned på alle som brukte det, men nå ja, så ja, du får jo, media gir jo et visst inntrykk av det, men nå har jeg satt meg ned og lest om det. Og lest mye forskning på det osv. og konferert med lege så finner man jo ut at det, mye av det en hører ikke stemmer, men selvfølgelig jeg forsvaret det ikke, men ehh... ja.

Samtidig innebærer anskaffelsesprosessen en økonomisk og dels illegal økonomisk transaksjon. Det impliserer at dopingbrukeren må skaffe seg kunnskap om «varene» og «prisene». En av informantene beskrev dette slik:

I0: Nei, jeg har lest meg opp på steroider i et år, tenker jeg, og så hadde jeg min første kur med T-bol fra november til begynnelsen av januar (2010).

I: Hva var det du kalte stoffet for noe?

I0: Oral T-bol heter det på sånn ordentlig navn. Også er det forkorta med T-bol.

I: Ok. Hvordan virka det da?

I0: Det kosta vel, 2800 kroner for den 6-ukerskuren, og det var med 30 % rabatt i forhold til børsprisene.

I: Ha. Hvem er det du kjenner siden du får rabatt?

I0: Nei, jeg kjenner ingen egentlig, jeg bare har kommet i kontakt med noen ved en tilfeldighet, holdt jeg på å si.

Risikovurderinger

Kunnskapen som brukerne erverver, blir også anvendt relativt selektivt i forhold til å vurdere risiko rundt bruken. Kunnskap om dopingmidler

handler om å etablere strategier for å diskutere om dette er farlig eller ikke. Sitatet under er veldig ordrikt, noe usammenhengende, men relativt typisk. Doping er litt farlig, men ikke veldig farlig. Farlig for noen, men ikke for meg, noen stoffer er farlige, men det er de som jeg ikke bruker, osv. Informanten viser også en risikovurdering knyttet til valget med å bruke doping. Det handler om å veie mulige ulemper mot mulig gevinst.

Ja. Helt klart så ser jeg at det har potensial for å være skadelig. Man bør sette seg inn i det. Man bør ha en lege som er klar over det. Man bør ta blodprøver ofte for å sjekke både leverfunksjon. Og det er også greit å sjekke blodtrykk av og til, og hjertet sitt. Jeg tror at når det kommer til anabole steroider i seg selv, så er det nok – ja, selvfølgelig hos disponerte personer og doseavhengige spørsmål, men først og fremst hvis du er disponert for det så vil det være negativt for hjertet. Men så er det jo disse andre stoffene som veksthormoner og insulin. Veksthormoner er jeg veldig overbevist om har en negativ effekt på hjertet. Det gjelder å tenke seg litt om der, altså. Men det som er det fine i forhold til andre ting, er at om det skulle være – sånn som når jeg var ung og det tok litt av i starten..... Man bør være litt oppmerksom på at veldig unge mennesker – og det her med gynekomasti, det er jo absolutt en vanlig bivirkning. Hvor alvorlig den er? Du kan jo løse det kirurgisk, ikke sant? Men det er jo noe som kan være et virkelig psykisk problem for folk hvis de går lenge med det. Pluss at sånt rent psykisk for unge mennesker, så tror jeg det er ugunstig. Samtidig er det igjen et doseringsspørsmål. Men min mening er at alle ungdommer er ustabile i hodet så jeg tror ikke at man skal gjøre dem ytterligere ustabile.

Også tradisjonelle bivirkninger som aggresjon, sinne og uro var aksepterte omkostninger knyttet til steroidene. Det var for mange informanter heller snakk om å ta forholdsregler slik at bivirkningene ikke ble så tydelig. Noen lot være å gå ut for å delta på sosiale arenaer, andre var forsiktig med annen rus, spesielt alkohol.

IO: Ja, ting forandrer seg jo. Det blir jo litt mer krangling med dama og det blir jo litt sånn – lunta blir kortere. Du kunne dratt den litt lenger hvis ikke du hadde vært på, liksom. Det hadde tatt litt lenger tid før man begynte å krangle, liksom.

I: Er det at små ting irriterer mer?

IO: Er du ute og kjører bil og han foran deg liksom bare står der og litt sånn, da er det bare rett på hornet og «faen i helvete, pell deg vekk». Det er det opplegget der, liksom

I: Ja, nemlig. Og så smeller det?

IO: Ja, og så smeller det. Det har skjedd mange ganger på byen det også, så når jeg er på steroider så drikker jeg ikke alkohol, av egen erfaring.

Gjennom intervjuene ser vi at våre informanter er klar over at dopingbruk har negative virkninger, også helsemessige. Det som er gjennomgående, er at denne kunnskapen brukes for å differensiere på hvem som har den riktige og hvem som har gal kunnskap. I fortellingen om hvordan de opplever helserisikoen med å bruke doping, ligger også fortellingen om kunnskap og om hvordan kunnskapen brukes og legges til grunn for valg av dopingmidler, doseringer og hyppighet.

IO: Og når det kommer til hjertet, avleiringer i blodårene og sånne ting, så er alt helt greit. Så jeg har ikke fått noen helse – eller hvertfall ikke noen permanente helseskader på grunn av det da.

I: Har du fått noen som ikke er permanente (bivirkninger)?

IO: Ja, altså det som jeg har merket tidligere er jo – altså, når jeg forklarer folk bivirkningene til folk som ikke, jeg syns den beste måten å forklare bivirkninger, det er psykiske bivirkninger som er noe av det vanligste utenom hvis vi snakker om de rent kosmetiske som at man legger på seg vann og sånne ting, ikke sant? Men når jeg snakker om de psykiske bivirkningene, så vil jeg da si at jeg sammenligner det med p-piller for kvinner. Jeg syns det er det mest naturlige sammenligningsgrunnlaget. Og det er et doserelatert spørsmål også. Det som jeg selv har merket, det er at ved høyere doseringer, så er det som pleier å gå igjen, både hos meg og veldig mange jeg kjenner, er gjerne nedstemthet ved høye doser.

Opplevelser og erfaringer

Erfaringen mange gjør seg, og som inkluderes i deres dopingkunnskap, er at doping også gir en *rusfølelse* og forsterker en kroppslig eller fysisk opplevelse som mange får etter timer med den type styrketrening som foregår i helsestudio. Doping blir i slike tilfeller både det som tillegges en effekt og at det samtidig forsterker den samme effekten. En av informantene sa det slik:

I: Hvilken fase synes du, sånn som du snakket om trykk og pump.

I0: Ja, en kjenner jo at, det er på måte kanskje det som er det kuleste. Når du, når du på en måte muskulaturen blir litt overdreven hard etter endt treningsøkt. (kremt)

En annen informant hadde mye av den samme opplevelsen. Han kjente at kroppen var annerledes under en steroidkur og fikk også en bekreftelse på dette fra omgivelsene.

Nei, det må være akkurat den selvfølelsen når man ser seg sjøl i speilet, for å si det sånn. Rett etter trening og med kjempepump og du føler det at folk ser på deg, folk kommer til deg og spør om hjelp på treninga. De spør deg om tips og sånne ting. Nå har jeg aldri råda noen til å bruke steroider på noen måte når de har spurt meg. Jeg har gitt de tipsa som jeg har tilegna meg gjennom den erfaringa jeg har med nesten ti års trening.

I tillegg til de positive *indre* opplevelsene (trykk, pump, hardhet) viser sitatet viser også til positive *ytre* opplevelser (oppmerksomhet, anerkjennelse fra andre i miljøet, bekreftelse av kompetanse). Indre og ytre opplevelser synes å bekrefte hverandre og vedlikeholde og utvikle den individuelle kunnskapen og kompetansen.

Mange av informantene i prosjektet har også en klar oppfatning av omkostningen med å bruke doping. En av informantene så klart at det å slutte med doping kunne være positivt med på å skaffe seg «et annet liv»:

I: Hva hadde du tjent på i livet ditt med å slutte med doping da?

I0: Kanskje jeg hadde vært mindre fokusert på treninga og kanskje mer på å finne meg en jobb? Kanskje mer fokusert på – ja, det må nå være å finne seg en jobb eller noe. Jeg hadde kanskje ikke trent så mye. Kanskje jeg hadde begynt å henge i lag med mindre folk, mer folk kanskje? Altså, mer fotballduder og håndballduder liksom.

En informant var tydelig på at å bruke doping hadde vært vanskelig, men det var ikke så vanskelig at han sluttet med eller fikk avsmak for dopingbruken selv om debuten var vanskelig

I: Åssen synes du var å sette den første sprøyta?

I0: Det var litt ekkelt, han som satte den traff meg jo rett i muskelen også i rumpa. Jeg satte jo to istedenfor å blande det så først satte jeg jo en, så ventet jeg fem minutter og da hadde jeg blitt så sår i ræva så når jeg skulle sette den andre gjorde det dritt vondt.

- I: Men du har ikke noe frykt for å ta det igjen?
- IO: Nei, tror det blir mye bedre neste gang. Første gang gjør det ekstra vondt. Da ødelegger du muskelen.
- I: Kommer du til å gjøre det selv eller få en annen til å gjøre det?
- IO: Har en som setter de på meg.
- I: Du vil ikke sette den selv?
- IO: Nei, nervøst. Sette den selv er litt ekkelt.
- I: Er det noen grunn, annet enn nervøst? Hvis kompisen din ikke kan, gjør du det selv da?
- IO: Da får jeg en annen til å gjøre det.
- I: For du skal absolutt ikke sette den selv?
- IO: Nei, jeg har litt sånn, sprøyter og sånn, off (avsky). Det er bedre når jeg ikke ser den liksom. Bare sett inn og ikke se.

I den idrettslige diskursen blir bruk av doping knyttet til juks og helseproblemer. Noe av den samme moralske fordømmelsen finner vi igjen i noen av intervjuene, men med andre ord og metaforer. For noen var doping noe skittent, juks, flaut, tross det faktum at det var doping som fikk dem inn på et annet liv:

- IO: Men så kaller ikke jeg det dop, da. Jeg veit det er dop, men det har forandret livsstilen min og bare spise sunt i stedet for å sitte hjemme og –
- I: Spise pizza?
- IO: Ja. Så jeg mener at det ikke er noe jævlig ille, egentlig.
- I: Hva kaller du det da?
- IO: He, he. Ja, si det. Jeg syns bare det høres så stygt ut. Det virker så skittent.
- I: Ja, doping mener du?
- IO: Ja.
- I: Ja. Men hva bruker du som navn da?
- IO: Jeg veit ikke, jeg. Hjelpemidler?
- B: Hjelpemidler, ja. Skjønner. Språk er viktig, det.
- IO: Ja, det høres så jævlig skittent ut, da.
- I: Ja, og du syns ikke det er det. For deg er det ikke skittent?
- IO: Til en viss grad. Det fins jo folk som bruker veldig, veldig mye. Driver hele bruken.

- I: Og da syns du det virker skittent?
- IO: Ja, når du gjør det sånt så. Når du holder på året rundt, lissom.
- B: Ja.
- IO: Ikke skittent, da. Det er verre å bruke andre ting. Det syns jeg er skittent.
- I: Skjønner.
- IO: Men jeg syns ikke det er så ille når folk spiser ordentlig og forandrer livsstilen. Masse sunn mat og trener og holder seg i form, jeg syns ikke det er så jævlig gærent, jeg.

En annen sa følgende:

- I: Ok. Så det er mer styrken du søker enn at du ser bra ut og at folk legger merke til at nå har du blitt svær og –
- IO: Ja, jeg vil helst ikke at folk skal tenke «oi, se han der har brukt steroider». Så langt vil jeg ikke dra den.
- I: Hvorfor ikke det?
- IO: Nei, det er flaut omtrent, syns jeg.
- I: Er det flaut å bruke steroider?
- IO: Ja.
- I: Hvorfor det?
- IO: For det er jo juks.
- I: Ja, riktig. Ja, juks i forhold til hva de lissom. Oppi hodet ditt, i forhold til andre eller?
- IO: I forhold til å trene rent.
- I: Jeg skjønner. Så hvis du hadde kunnet kommet dit og trent reint, så hadde du gjort det.
- IO: Jeg har jo gjort det før, og jeg satser på å komme til å gjøre det, men jeg føler jeg må ha det lille sparket i ræva først. For å komme meg opp på et nivå hvor jeg ser at jeg har nådd resultatet som jeg er komfortabel med. Og så kan fortsette derfra. Og å holde det ved like. Og heller sakte, men sikkert å øke derfra. For det er jo alltid – ser framgang mye, mye senere.

Gjennomgående var informantene klar over både omkostninger ved og fordelene ved å bruke steroider. Det å balansere ulemper og fordeler var en del av kunnskapen rundt bruken. Denne kunnskapen var igjen viktig

som en manifestasjon på betydningen av kunnskap som en viktig del av «livet med steroidene».

Kunnskap om bruk og om bivirkninger, men også kunnskap om faktisk virkning og mulige synergieffekter, er sentralt for hvordan doperne mener bruk av doping skal balanseres, dimensjoneres og utvikles for å få en forventet virkning

- I: Hva er en perfekt dopingkur for deg?
- IO: Hehe, perfekt doping, det er en, to forskjellige veksttyper, testosteron/trenbolone, winstrol
- I: Kjørere du det først i ulike faser?
- IO: Nei.
- I: Alt sammen på en gang?
- IO: Winstrol og trenbolone kjører jeg på slutten, hvis jeg skal oppnå noe da, veksthormoner kjører jeg hele tiden, testosteron kjører jeg sammen med vekst i begynnelsen også bytter jeg ut testo med hurtig testo, ikke så mye når jeg kjører trenbolone og winstrol.
- I: Er det noen grunn til at du gjør det på akkurat denne måten? Klart det er en grunn, men hvorfor gjør du på denne måten?
- IO: Ehh, testosteron samler mye vann i kroppen f.eks., vil du se bedre ut så kjører du trenbolone og winstrol og hurtig testo, den samler mye vann, men den går fort ut igjen av kroppen og du blir hardere og mer definert av trenbolone og winstrol.
- I: Så det er en klar plan med det du bruker?
- IO: Ja.

Kilder til kunnskap

Vi vet fra andre undersøkelser at kunnskapen om doping relateres til kunnskap om trening og kosthold. Dette er sentralt i mange miljøer som organiserer seg rundt denne dopingbruken (Barland 1997, Monaghan 2001). Det er flere kilder til kunnskap i dette miljøet, både de «gammeldagse» kildene som erfarne utøvere og trykte magasiner utgjør, men også nye kilder som «Facebook», Internett og lignende

I: Hvem er det du lærer av, hvem er det du spør?

IO: Nei, jeg spør nå for eksempel en gammel bodybuilder som brukte å være på studio mye. Han er over femti år og kan mye. Han har levd livet lenge. Også har jeg mye folk på facebook da, som boler litt langt vekke, som jeg har møtt på før, men som jeg ikke møter personlig en til en. Jeg spør mye. Prøver å lese Elite (?), Fitness, og (?00.18.35). Der står det nå mye. En må nå bare hente info og gjøre det til det det er. Noen må prøve. Det nytter ikke å sitte i ro og høre på kompisen din som sier hva du skal gjøre, sant? Det er faen ikke mye til peiling, og hvertfall ikke han du kjøper det av. Han er bare fæl, så hvis du skal gjøre det skikkelig så må du gå inn for det. Skal du være best så må du jobbe for det, ikke sant? Sånn er det.

Mange får også kjenneskap til doping gjennom andre som trener eller der hvor de er aktive. Det som ligger til grunn, er et ønske om å endre utseende og at informasjonen de får om doping, kan gjøre noe med dette. Innledningsvis er det like mye nysgjerrighet og et ønske om rask endring som fører til en interesse og «dragning mot doping». En informant sa det slik i intervjuet:

Jeg var veldig slank. Skinn og bein. Så jeg tenkte det at da må det hjelpe å begynne å trene litt vekter. Så jeg begynte med vekter, trena det i kombinasjon med litt kampsport og sånt noe. Holdt på med det et par år med kombinasjonen og fant ut at vekter, det var litt mer tingen for meg. Jeg begynte å merke at jeg la på meg litt og sånt noe. Også hadde jeg noen bekjente som sa det at «du kan klare å legge på deg litt raskere hvis du tar litt preparater og hjelper til på det». Så da leste jeg litt rundt, blant annet på steroider.net og andre nettsider og sånne ting. Leste om masse bivirkninger. Jeg var jo egentlig livredd, da. Spurte vedkommende, «er det sant alt som står der?» Og da sa han at de pleier å overdrive litt, da. Så jeg gikk jo lissom litt sånn motvillig med på det første gangen at jeg skulle prøve. Og hadde jo egentlig ikke noe særlig effekt av det.

Kunnskapen om doping er en viktig del av hele kroppsprosjektet. Det å kunne sette dopingbruken inn i en kunnskapsposisjon var viktig for å legitimere, men også for å gjøre doping til noe som var skikkelig og planlagt. For de informantene vi har intervjuet, skal ikke doping være noe slumsete og tilfeldig, det skal vise til en plan og en struktur og til en forventning om at virkningen vil komme, og den vil komme dersom det gjøres riktig. En informant som relativt tilfeldig begynte med vekttraining som en del av det å spille fotball, fortalte om den «kunnskapsreisen» han gjennomførte:

Nei, det var egentlig etter – det begynte sakte. Syns det var mer artig å styre treninga si sjøl. Og så begynte jeg å finne ut at det å trene vekter og styrke, det var så stort tema, sant? Det var så mange måter. Det var så mye informasjon. Det var så mye du måtte lære deg om mat og alt. Jeg ble mer og mer interessert i det, da. Fotball ble jeg mer og mer lei. Det var nå å gå på trening i lag med en annen en som sa hva du skulle gjøre, mens vekter var mye du måtte lære sjøl, å lese. Temaet er så enormt stort, da. Så derfor likte jeg mer og mer vekter. Syns det var artig. Så mye forandringer på kroppen, sant? Syns det var artig, mer og mer artig. Begynte jo å lese litt mer om det. Til mer jeg skjønnte, forandra på ting, forandra på programmet, til mer så jeg til gjengjeld resultat og ble mer og mer motivert.

Våre funn tyder på at de som begynner med doping, får kjennskap til doping på en tilfeldig, men likevel aktiv måte. De skaffer seg kunnskap gjennom Internett, fra forskning og kompetente leger. De sammenholder denne kunnskapen med andres og egne praktiske erfaringer. Informantene er seg bevisst risikoen, men anvender likevel doping i et seriøst og reflektert kunnskapsprosjekt. Gjennom det skaffer de seg en kompetanse som andre kan dra veksler på.

Doping, rus og vold

I rapporten *Kroppspresentasjoner og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009) så vi at forskjellen i bruk av rusmidler mellom de med dopingerfaring og de uten er signifikant på stoffene tobakk, alkohol og hasj. Rapporten kunne også bekrefte det andre forskningsarbeider har påpekt, at de som bruker doping, bruker også mer av andre rusmidler. En annen bekrefelse i rapporten var mangel på det som kan forklare sammenhengen, hva som leder til hva, mellom bruk av doping og andre rusmidler.

Finner vi blant vår informanter tendenser som bekrefter dette, eller må vi gå til store undersøkelser som kan finne disse tendensene i sitt tallmateriale? Våre informanter både bekrefter og avkrefter at de med dopingerfaring også har annen ruserfaring. Men den kvalitative undersøkelsen nyanserer betydelig et slikt bilde, og viser at sammenhengene ikke er så «enkle» som de tilsynelatende kan virke.

I rapporten *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009) blir det konstatert at de med dopingerfaring oftere er involvert i bråk enn de uten dopingerfaring. I gruppen med dopingerfaring har 25 % vært utsatt for vold *på byen*, mens tallet for de uten dopingerfaring er 11 %. Forskjellen er signifikant. De med dopingerfaring har også oftere vært utsatt for vold enn de uten dopingerfaring, men de har også brukt vold oftere enn den andre gruppen.

Når det gjelder bruk av vold, er forskjellene også klare. De med dopingerfaring har brukt vold i situasjoner som *for å hjelpe andre* og *fordi det gir et kick*. Dette er voldsutøvelse som foregår i det offentlige rom, og det er vold knyttet til sosiale situasjoner hvor det oppstår et definert behov for å bruke vold, men også et ønske om å utøve vold fordi det oppleves spennende. På samme måte som vold bekrefter denne rapporten at kriminalitet er en prediktor for dopingbruk. De med dopingerfaring er signifikant mer kriminelt belastet. De har *flere bøter* og *flere dommer*, de har oftere *gjort ting uten å bli tatt*, og de har oftere *vært i konfliktråd*. Naturlig nok er det færre med dopingerfaring som har rent rulleblad.

Vi skal gå litt inn på de ulike problemene rus, vold og problematferd og se hva informantene i kvalitativ undersøkelse forteller.

Høna eller egget?

En stor utfordring i tematikken doping og annen rus er finne hva som kommer først. Er doping noe som presenteret gjennom bruk av annen type rus, eller er doping noe som er inngangsport til bruk av annen rus? Noen av våre informanter forteller hvordan de ble introdusert for doping gjennom annen rus. Etter en kortere periode med høyt inntak av alkohol ble doping et alternativ eller et middel for å «reparere skadene» som alkoholen hadde gitt.

10: Ja. Jeg var en veldig seriøs trener og hadde deltatt i noen sånne benkepress-stevner og sånn, og så var jeg på en språkreise når jeg var 15. Da startet jeg å drikke på flyet ned og så sluttet jeg når jeg kom hjem. Da hadde jeg drukket i gjennomsnitt en liter sprit i fire uker i strekk, så når jeg da kom tilbake til trening så hadde jeg gått ned selvfølgelig. Og før det så var det sånn at jeg egentlig hadde stilt meg ganske negativt til å bruke

steroider. Men når jeg da hadde gått så ned, pluss at jeg heller ikke hadde vært noe særlig drikkefantom før det, og sluttet med det etter den språk-reisen, men da ble det litt sånt at jeg begynte å undersøke det litt nøyere. Og så var jeg hos en kamerat og når jeg da snakket om det så viste det seg at han faktisk hadde det liggende fordi han hadde skaffet det til seg selv, men aldri hadde kommet i gang med å bruke det. Da ble det jo bare til at jeg rett og slett overtok det han hadde.

I: Husker du var det var?

IO: Ja, det var Sustanon og Winstrol.

Bruk av alkohol og annen rus er også mindre i de periodene da de bruker doping. Denne informanten ville ikke drikke og feste, fordi det ødela det som han hadde oppnådd med trening og at han ikke kunne trene dagen etter. Et annet poeng i dette intervjuet er hvordan informanten tvinger seg inn i et kosthold som ikke smaker eller gir en god smak, men som er riktig og som har funksjon i forhold til det målet de har satt seg. Også dette peker i retning av forståelsen av funksjon som vi skal diskutere i kapittel 4.3.

I: Lager du mat ut fra smak eller funksjon?

IO: Funksjon.

I: Funksjon? Du driter i hva den smaker, bare det er greit?

IO: Ja, sånn som jeg hater havregryn, men jeg spiser det hver morgen. Det er ikke en smak jeg kan bli vant med.

I: Samme med tunfisk og sånne ting, ikke sant? Hva med alkohol, går du på fest og på byen?

IO: Det kommer an på. Om jeg er på bulk eller ikke, diett er det null alkohol. På bulk det er kan ikke skryte på meg at jeg er mye på fest. Er mye ute, men da trenger jeg ikke drikke, annen hver måned, en gang to ganger

Andre informanter forteller om hvordan de balanserer et annet rusmisbruk opp mot bruk av doping og spesielt anabole steroider. Også i dette intervjuet ser vi hvordan steroidene inngår som en del av et større misbruk, men også hvordan det kommer inn som en erstatning for å redusere en tidligere misbruk. Informanten gir også et godt bilde på hvordan dette med atferdsendring er en del av det å bruke doping og legges inn som konsekvens og at omgivelsene må bære omkostningene.

- I: Når du kjører den perfekte dopingkuren din, hva føler du da? Får du noe sånn rusfølelse?
- IO: Ja.
- B: Hvordan da?
- IO: Det blir litt på tærna da. // Jeg føler meg glad, jeg føler meg bra. Kikker deg i speilet og ja, litt sånn, du føler deg bra, da. Har lettere for. Sjøtilliten blir bedre. Det negative med det er aggresjon.
- I: Ja, blir du sinna?
- IO: Ja. Men jeg har ikke hatt noen store problemer med aggresjon, det har jeg ikke. Men aggressiviteten kommer. Det gjør det uansett på de greiene der. Det er nesten det samme
- // Tja, ting forandrer seg jo. Det blir jo litt mer krangling med dama og det blir jo litt sånn – lunta blir kortere. Du kunne dratt den litt lenger hvis ikke du hadde vært på, lissom. Det hadde tatt litt lenger tid før man begynte å krangle, lissom.
- I: Skjønner. Er det at små ting irriterer mer?
- IO: Er du ute og kjører bil og han foran deg lissom bare står der og litt sånn, da er det bare rett på hornet og «faen i helvete, pell deg vekk». Det er det opplegget der, lissom.
- I: Ja, nemlig. Og så smeller det?
- IO: Ja, og så smeller det. Det har skjedd mange ganger på byen det også, så når jeg er på steroider så drikker jeg ikke alkohol, av egen erfaring.
- I: Skjønner. Hvis du skal velge mellom en skikkelig steroidrus og en ordentlig periode på Amfetamin, hva tar du da? Hva velger du da?
- IO: Da velger jeg nå steroider for jeg har ødelagt meg så fælt på amfetamin. Jeg liker ikke det stoffet der lenger, jeg har vært avhengig av det lenge og jeg bruker det ikke lenger.
- I: Bruker du noe annet da? Kokain eller noe?
- IO: Nei (?). Kokain er jeg borti cirka en gang i måneden. Det hender det. Cannabis også, kameratene mine har jo det også. Men ikke noe misbruk, men bare hvis jeg er på en fest så kan det godt hende jeg tar meg et par striper, lissom.
- I: Nemlig. Hvis du skal skille mellom dopet, altså når du er på en dopingrus og hvordan du føler deg, forsterker kokainrusen den følelsen, eller er det en helt annen rus?

I0: Det forsterker. Og det er en farlig kombinasjon egentlig. Kokain gjør deg jo litt sinna, den også. Så for meg, når jeg har kommet i bråk på byen og sånn, da har det vært en blanding av steroider og kokain, eller tabletter.

On Top of the World

Andre forbinder det å bruke steroider med en rus. Ikke fordi de føler seg rusa slik de er ved bruk av «tradisjonelle» rusmidler, men de ser på steroidene som det som gir de følelsen av å være på topp. Steroidene blir sett på og får avgjørende betydning for at de noen ganger i livet føler at er på topp, de er nesten der de vil være når det gjelder målet med trening og det å få den kroppen de håper på å få. En informant uttrykte dette med å være på toppen, men der var det ikke lett å være lenge. Han hadde blitt syk, dels av steroidene og dels grunnet andre forhold. Etter et opphold ville han tilbake mot toppen, og dermed var bruken av steroider igjen en aktualitet fordi det var de som hadde gitt nødvendig hjelp eller framdrift for å nå toppen. Hva som lå i å være på toppen, var mer uklart, men begreper som kontroll, respekt og utseende var stadig oppe som forklaringer, uten at dette ble konkretisert.

I: For når du sier at du er på toppen, er det på en måte sånn som du kunne tenke deg å være hele tida?

I0: Ja.

I: Ja vel. Det er ikke mulig?

I0: Nei, det er ikke mulig, det. Det er mulig, men det varer ikke lenge.

I: Jeg skjønner. Da blir det sjukehuset igjen.

I0: Tja. Så nå må jeg være forsiktig med å bruke det så lenge og ta litt pauser. Det jeg gjorde før var å gå for lenge uten å ta pauser. Jeg brukte rett og slett for lange kurer.

I: Men litt tilbake til den du ønsker å være, hvis vi sier at det er nå du er på topp av en dopingkur, da føler du at du er den du helst ville vært hele tida?

I0: Ja.

I: Skjønner. Så er det dette du vil tilbake til nå?

Testosteron og anabole steroider virker forsterkende på noe som brukerne ønsker å oppnå. Dette kan være følelsen av å være sterk, av å se bra ut sam-

tidig som følelsen uovervinnelighet blir framtrædende for enkelte. Steroidene forsterker det som informantene søker etter, og virker «berusende».

I: Åssen effekt gir det for deg (bruk av anabole steroider)?

IO: Selv så ser jeg ikke jeg at jeg blir større, eneste er at jeg ser det på vekta, den går opp eller ned. Merker på treninga at du får jo sinnssyk pump, det er deilig, for da føler du at dette fungerer, og jeg gjør noe riktig, det er det å ha trøkket i musklene hele tiden som gjør det bra.

Samtidig blir steroidene et viktig omdreiningspunkt i en mer kontrollert livsførsel. Som vi ser i dette intervjuet, så handler jo også steroidbruken i stor grad om å få orden på livet gjennom å skape rutiner og ritualer.

Jeg føler jo ikke at, jeg får jo ikke noe rus. Men det blir jo kanskje litt så aurforisk eller hva det heter for noe. En føler seg bra og muskulaturen blir hard, spesielt under trening. Sånn at en føler seg vel kanskje litt sånn generelt litt bedre. Ehh.. rent sånn kroppslig i forhold til hva en gjør uten. Jeg vet ikke, det er ikke så voldsomme store forskjeller synes jeg. Det viktigste er at treninga og rutinen, rutinene i treninga er bra da. Enten man er på eller ikke holdt jeg på å si.

I de intervjuene som vi har tatt i denne rapporten, ble det tydelig at doping også var et middel for noen informanter til å komme seg ut av et annet rusproblem. Dopingbruken ble en viktig funksjon i å endre livsform (jf. underkapitlet «Meningsdanning og funksjon»). Informantene våre har ofte ruserfaring, og de har erfaring med kriminalitet. Det er det systematiske og predikerbare livet med trening, kosthold og kurer med doping som nå holder dem borte fra kriminalitet og annen problematferd.

I: Lengter du tilbake til noe? Du hadde et rusproblem i ungdommen, er det tilbakelagt?

IO: Ja, det er tilbakelagt.

I: Så nå føler du at du har kontroll?

IO: Ja. Selvfølgelig. He, he. Jeg føler at jeg har kontroll over livet mitt. Det føler jeg.

I: Men du sa du var 28 år nå og har begynt på en bachelor på Blindern, hva gjorde du fra du var 16 til 28?

IO: Jeg hadde litt over en femårsperiode hvor du kan si at jeg mer eller mindre ikke gjorde lite annet, mye festing og mye rusing. Og det er klart at det jeg

sitter igjen med etter det – jeg angrer ikke fordi jeg føler jeg har lært mye av det, det var en tid preget av ekstreme oppturer og nedturer, veldig turbulent, men det har vært en erfaring. Jeg føler at en ikke kan stange seg i hodet på grunn av det en har gjort. En må ta det med videre og bruke den lærdommen en har fått. Jeg føler det er viktig å prøve å bruke det til noe positivt.

Det systematiske og konsentrerte livet som informantene oppgav som en del avlivsførselen sammen med doping, var også i perioder med på å dempe bruken av andre rusmidler. Det å gå på byen og feste og drikke alkohol var ikke et alternativ, fordi det ville ødelegge det som trening og kosthold hadde bygget opp.

Mange av våre informanter hadde ikke rusproblem, men gjennomgående hadde de eksperimentert med rus i ungdommen. Også denne kategorien kan få et alternativt forhold til rus fordi de oppfatter dette som ødeleggende i forhold til det som trening og et riktig kosthold bygger opp.

- I: Har du noen annen ruserfaring, før eller etter bruk av doping?
- IO: Nei, ikke noe spesielt, er jo ungdomsopprøret på videregående, røyke litt hasj, men tror ikke det har noen sammenheng.
- I: Så du bruker heller steroider eller veksthormoner for å slanke deg? Hehe.
- IO: Ja, hehe. Ser på som bedre å bruke veksthormoner enn å putte i seg amfetamin, vil si det er bedre.

Har doping skylda?

I omfangsundersøkelsen (Barland og Tangen 2009) går det fram at de med dopingerfaring oppgir at de er på feil sted til feil tid. Også noen av våre informanter passer inn i den kategorien. En som tidligere hadde forsøkt steroider, ble utsatt for vold i forbindelse med fest. Voldsepisoden gav skader og noen psykiske bivirkninger. Også denne informanten kom seg ut av rus og annen problematferd gjennom systematisk trening, bruk av doping og veldig bevisste kostholdsregimer.

- I: Så det hadde (voldsepisoden) verken noe med doping eller dette her å gjøre?

- IO: Nei, det var – de andre, de var rusa. Så noen slå meg ned. Det var to stykker med hver sin jernstang som slo meg ned.
- I: Ok. Og da gikk de på deg med jernstang. Det kunne jo ha gått ordentlig gærent.
- IO: Ja, den ene beinsplinten var tre millimeter fra hjernen. Og jeg lå sju timer på operasjonssalen for å få retta opp ansiktet.
- I: Har du fått noen varige skader av det eller?
- IO: Ikke noe annet enn at jeg går med tre plater i ansiktet da. Og en del bolter. Men psykisk så sliter jeg litt.

Hva så med doping og vold? Har våre informanter gitt oss en større forståelse av denne sammenhengen? Også på dette området ser vi hvordan doping kan være årsak både til aggresjon og mulig vold, men også hvordan det å trene og bruke doping både gir en mulighet for å slippe å komme i situasjoner som kan bli voldelige, og at trening, et riktig kosthold og doping gir de andre arener å delta på. Denne informanten havnet i bråk på et utested som resulterte i dom og samfunnsstraff. Spørsmålet blir om doping er det som utløser voldsatferden, eller om personer er voldelige i utgangspunktet.

- IO: Jeg har vært i slåsskamp?
- I: Mens du var på?
- IO: Nei, nei. Før jeg begynte med det.
- I: Så det var såpass kraftig at du måtte ha samfunnsstraff.
- IO: Ja, fikk det, gitt.
- I: He, he, du gjorde det?
- IO: Ja.
- I: Slagsmål på byen eller?

Det som går igjen i intervjuene, er den erfarte og til dels tillærte opplevelsen av at steroidene er aggresjonsfremmende. Det er en del av det kunnskapsarsenalet du som bruker må være i besittelse av, men vi har ikke i våre intervjuer klart å få fram om dette har ført til stygge voldsepisoder. Noen av våre informanter hadde vært involvert i bråk med skader og dels avsagte dommer som konsekvens, men vi klarte ikke i denne intervjurunden å avdekke den tydelige sammenhengen hvor steroidene var det som for-

klarer voldsepisoder. Intervjuene klarte heller ikke å «motbevise» eller gi en annen forklaring på hvorfor så mange av informantene faktisk hadde vært involvert i voldelig atferd.

Hva forteller disse informantene oss? De forteller at de har ruserfaring og dermed bekrefter det som omfangsundersøkelsen viste. Men hvordan de nå lever med tidligere ruserfaring, og hvilken rolle bruk av doping har i forhold til denne ruserfaringen, gjør at bildet som framkom i den kvantitative rapporten, ikke er entydig. Intervjuene bringer inn andre nyanser, samtidig som de peker i retning av at doping også er knyttet til det å skape et eget liv; et liv som blir meningsfylt på grunn av dopingbruken. Dette bringer oss over på den siste dimensjonen, nemlig hvordan mening dannes rundt dopingbruken, og hvilken funksjon doping har.

Meningsdanning og funksjon

Vi har gjennom de foregående dimensjonene sett på i hvilken grad det er mulig å forstå doping, og hvorfor doping er en realitet for dem vi har intervjuet. Vi har også delvis antydnet forklaringer eller delforklaringer på hvordan og dels hvorfor doping blir en aktualitet for informantene. Den siste dimensjonen vi skal berøre, er en videreføring av dette, men vi skal også forsøke å se grundigere på hvordan doping er med på å gi en dypere mening for den enkelte, og hva dette egentlig uttrykker psykologisk eller sosiologisk. Som meningsdannelse får bruk av doping en funksjon. Doping blir et middel i en forflytning, et middel til å bringe personene fra én livssituasjon til en annen.

Meningsdannelse

Først og fremst er doping en viktig bestanddel av informantens forsøk på å skape orden i sitt eget liv. Det som er gjennomgående for våre informanter, er seriøsiteten og alvoret rundt dopingbruken. Det er den viktigste delen av en totalitet som handler om trening, om kosthold og om doping (se for

øvrige Barland 1997). Doping skaper paradoksalt nok orden i en livssituasjon. Dette kommer til uttrykk på mange måter, men det mest gjennomgående er hvor viktig kunnskap om doping er. Informantene hadde lest seg opp før de begynte; de hadde brukt informasjonen som det offentlige har lagt ut, sammen med den mer esoteriske kunnskapen som overføres i miljøene, og gitt seg selv en kunnskapsbase å velge ut fra. Det gjennomgående var hvordan denne kunnskapen ble brukt selektivt og som en rasjonalisering rundt egen bruk av doping. Det som er felles, er at å bruke doping er grunnleggende seriøst og, like viktig: det er en del av et større prosjekt. Det pågående prosjektet, som er sentralt nå, er jo omformingen eller transformasjonen av kropp. Denne transformasjonen handler om å endre seg selv, sin identitet og innskrive seg i sin egen tid på en ny måte. Midlet i denne transformasjonen er kroppen. I rapporten *Kroppspresentasjoner og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009) fant vi et klart motiv for doping knyttet til det å forme kroppen og det å føle seg vel. Også i våre intervjuer blir kroppen og kroppsidealer sentralt. Uansett hvor lenge de hadde brukt steroider, så var våre informanter tydelige på hva som var målet med bruken, eller det idealet de trente mot. Dette med å veie noe spesielt eller se slik og slik ut var gjennomgående en motivasjon for trening og doping. En av informantene sa det slik:

- I: Hva er idealkroppen, og åssen ser du deg selv ift. idealkroppen?
- IO: Må hvertfall 10–15 kg ned i fett. Har ikke noe forbilde eller mål. Målet er egentlig bare å bli litt mer markert og litt større. Hovedmålet er å få vekk det fettete som har bygd seg opp gjennom årene.
- I: Hvor høy er du?
- IO: 184 cm.
- I: Og hvor mye veier du?
- IO: 109 tenker jeg med klær og lommene fulle.
- I: Synes du at du får mye ut av å bruke doping?
- IO: Ja, gjør det. Får jo bygge fortere og veksthormoner brenner jo fortere, spiser jo fett. Så lenge du gjør en innsats for det. Kan ete akkurat hva du vil når du går på veksthormoner, går ikke opp noe særlig, men da går du ikke så fort ned. Det er jo for å forbrenne.

Kroppen er også nøye overvåket. Informantene vet hva som bra hvor de er nå, og hva som skal til for å komme dit de vil.

- I: Når du sier at du ser bra ut nå, hvor stor er du, hvor høy er du?
- IO: Jeg er 1.88 høy og så veier jeg 115 kilo. Og så har jeg vel en 20 i fettprosent, tror jeg. Nå er jeg midt i »bulkesesongen».
- I: Hva måler du fett på, hvordan måler du fettprosenten?
- IO: Jeg har målt den på sånn apparat de har på helsestudioet.
- I: Ja, riktig. For når du har så mye muskler som du har, så kan ofte de være litt villedende.
- IO: Ja, ja, sånn ja. De målte vel til 20 komma et eller annet i fettprosent. Jeg husker ikke hvor mange kilo muskler det var, men det er jo en del nå, holdt jeg på å si.

En annen informant var enda tydeligere på doping som et middel i et prosjekt som skulle lede mot det som var komplett.

- IO: Altså jeg gjør det for min egen del, sånt sett. Men så får jeg høre av veldig, veldig mange kompiser og venninner at jeg har blitt enormt svær. Og det var også før jeg tok min første kur, da. Så det er jo det at det er veldig moro at folk syns jeg har blitt veldig stor og har mye muskler.
- I: Skjønner. Det er en positiv effekt?
- IO: Ja, det er en veldig positiv effekt. Men det har ikke så mye å gjøre med at jeg skal ta flere kurer. Det er nok mest for meg sjøl. Kun for å føle at nå er jeg komplett, liksom. Etter at jeg har tatt, etter jeg har oppnådd den størrelsen jeg vil ha.

Hva er så denne kroppen som de har et helt klart forhold til med hensyn til hva den skal uttrykke? Vi sa at doping er et virkemiddel i et større prosjekt, og prosjektet uttrykker seg gjennom kroppen, men hvordan kan vi forstå dette uttrykket?

Selvpresentasjon, kropp og doping

Selvpresentasjon er et begrep som henviser til måten det enkelte individ presenterer seg selv på overfor omgivelsene (Leary og Kowalski 1990, Leary, 1996). Denne selvpresentasjonen er ofte i tråd med individets

egen selvpoppfattelse. Den aktuelle selvpresentasjonen overfor omgivelsene, kan bidra til både å forsterke og endre den oppfattelsen individet har av seg selv.

Den selvpresentasjonen individet viser fram, er påvirket av hvordan det tenker det er, og hvordan det ønsker å være eller ikke være. Dette kan betegnes som ønsket/ikke ønsket identitetsimage (Leary og Kowalski 1990:40). En person kan utvikle et ønsket identitetsimage ved blant annet å gå ut offentlig med kjennetegn som er i tråd med den aktuelle type identitet. For individet kan det imidlertid være like viktig å styre inntrykket av seg selv slik at det ikke blir koblet til en uønsket identitet. Klesstil, ulike former for kroppsdekor og språkbruk er eksempler på teknikker et individ bruker i sin selvpresentasjon. Det å trene kroppen med det formålet å skape et bestemt estetisk utseende er også en form for selvpresentasjon.

På det mest grunnleggende nivået er motivet for den aktuelle selvpresentasjonen det samme som motivasjonskilden til all atferd, nemlig å maksimere forventet anerkjennelse og minimere forventet straff (Ginis og Leary, 2004). Det inntrykket vi danner av oss selv ovenfor omverden påvirker hvordan andre mennesker behandler oss. På grunnlag av dette er selvpresentasjon en underliggende faktor i det meste av vår sosiale interaksjon (Hausenblas mfl., 2004). De anstrengelser som må til for å presentere seg selv med en muskuløs og atletisk kropp, kan slik sett være motivert av et ønske om å bli anerkjent av omgivelsene. Dette korrelerer med Johansson (1997), som hevder at mange av dem som trener i helsestudio bruker kroppen som et middel for å få oppmerksomhet fra omgivelsene.

Tilbakemeldinger eller fravær av tilbakemeldinger fra omgivelsene kan påvirke individet sin selvfølelse i positiv eller negativ retning. Komplimenter er med på å øke selvfølelse. Kritik, negativ evaluering og manglende respons kan bidra til å senke selvfølelsen. Som følge av dette vil vi mennesker prøve å danne inntrykk av oss selv som bidrar til andres anerkjennelse og dermed økt selvfølelse. Selvfølelse er også påvirket av individets selvevaluering. Hvordan det evaluerer sine egne «prestasjoner» og hvordan en forestiller seg andres reaksjoner på disse «prestasjonene» innvirker på selvfølelsen. I følge Ginis og Leary (2004:64) så kan det se ut til at noen

menn bruker anabole steroider for å ordne opp med sin lave selvfølelse i forhold til kroppen. Dermed kan dårlige følelser for kropp og utseende medvirke på tilbøyeligheten til bruk av dopingmidler.

Selvpresentasjon gjennom kropp og doping ble i det foreliggende prosjektet studert spesielt i form av et eget masterprosjekt. Masteroppgaven ble levert ved Høgskolen i Telemark med tittelen «*Selvpresentasjon og kropp. Menn som trener vekter og deres konstruksjon av egen kropp*» Her er selvpresentasjon gjennom kroppens estetiske utseende belyst (Johannesen :2010). Gjennom feltarbeid ved flere treningsinstitutter og intervjuer av personer som bruker dopingmidler, ble det avdekket bruk av dopingmidler i selvpresentasjonsøyemed. Avhandlingen viser til at en del menn som driver med vekttrening, har et ønske om å skape en muskuløs, fettfattig og atletisk kropp (ibid.). Denne kroppsformen blir av Barland og Tangen (2009) definert som modellkroppen. Det er gjennom en slik muskelmarkert kropp de fleste mennene i intervjudelen i undersøkelsen til Johannesen (2010) ønsker å presentere seg overfor omverden. For de fleste av disse mennene krever det å oppnå en slik kropp en stor grad av viljestyrt atferd. Vekttrening, kardiovaskulær trening og kosthold er viktige faktorer for mennene i denne undersøkelsen. Disse faktorene er gjennomsyret av kontroll og disiplin. Ved oppnåelse av en muskelmarkert kropp stadfester mennene for seg selv og omverdenen evnen til slik kontroll og disiplin. Undersøkelsen belyser både hvordan disse mennene ønsker å presentere seg selv gjennom sin egen kropp, og hvordan de ikke ønsker å presentere seg.

Det framgår av den ovennevnte avhandlingen at et mindretall i intervjudelens utvalg ønsker å presentere seg med en kropp som er preget av ekstrem muskelmasse og/eller mye kropps fett. Respondentene opplever at omverdenen kobler en ekstrem muskelmasse til bruk av dopingmidler. Når det gjelder en kropp med mye kropps fett, opplever respondentene at den blir koblet opp mot en usunn livsstil. Den sistnevnte koblingen foretar de fleste av respondentene også selv. Respondentene ytrer et ønske om at deres egen kropp skal fortelle om en sunn og aktiv livsstil.

En del av utvalget i intervjuundersøkelsen innrømmer bruk av dopingmidler. De ønsker imidlertid ikke at omgivelsene skal identifisere

dem med slik bruk. Dette er en følge av at mange mennesker i samfunnet ser på dopingbruk som lite legitimt. Respondentene opplever at samfunnet generelt og treningsmiljøet spesielt ser på dopingbruk som en lettvinnt løsning mot en muskuløs kropp. Respondentene i Johannesen (2010) uttrykker at de selv kobler dopingbruk opp mot kriminalitet og lav sosial status. Dette gjelder både de respondentene som innrømmer bruk av dopingmidler, og de som ikke vedgår slik bruk. Samtidig med at de kobler dopingbruk med kriminalitet, så mener de at det er svært mange brukere av dopingmidler som ikke har forbindelse med det kriminelle miljøet. Respondentene deler dopingbrukere noe forenklet inn i to kategorier. Den ene kategorien betegner de som «bolere». Ordet «bolere» blir av dem benyttet som betegnelse på dopingbrukere uten kontroll over egen dopingbruk og om brukere med kriminell løpebane. Den andre kategorien er mennesker med høy utdanning, ordnede arbeidsforhold, sunn livsstil og kontroll over egen dopingbruk. Alle respondentene i intervjudelen av undersøkelsen som benytter seg av dopingmidler, plasserer seg selv i den siste kategorien. Kort oppsummert ønsker mennene i intervjuundersøkelsen til Johannesen (2010) en muskuløs kroppsprentasjon, noe som dopingmidler kan bidra til. Det de overhodet ikke ønsker seg, er å bli koblet mot en kriminell, useriøs og usunn identitet, noe de mener synlig dopingbruk kan medføre. Ved å skjule bruk av dopingmidler forbereder disse mennene seg på å gå ut i verden. Der ønsker de å presentere seg selv gjennom en muskuløs, atletisk og tilsynelatende sunn kropp (Johannesen, 2010). Hva motiverer så menn som trener vekter, til ønsket om å skape og vedlikeholde en muskuløs kroppsprentasjon?

Gjennom observasjonsdelen i denne studien observerte Johannesen en tendens til at det er den muskuløse og fettfattige kroppen som verdsettes i vekttreningskontekstene. Dette bekreftes også gjennom intervjudelen. Respondentene forteller at de opplever at en muskuløs og fettfattig kropp bidrar til å gi dem en høy posisjon eller status i deres eget treningsmiljø. De som har den muskuløse og fettfattige kroppen, får mest berømmelse fra de andre deltakerne. Anerkjennelse fra dem som er erfarne med vekttrening og som selv har klart å skape denne type kropp, ser ut

til å ha størst betydning i denne sammenhengen. Deltakerne som ikke klarer å leve opp til det muskuløse og markerte kroppsidealet, blir i stor grad ignorert. Færre eller ingen gir tilbakemeldinger om deres kroppsutseende. Andre menneskers anerkjennelse av den muskuløse og muskelmarkerte kroppen ser dermed ut til å være en motivasjonskilde til å skape og beholde denne type kroppsform. Anerkjennelse er en viktig faktor bak ønsket om selvpresentasjon. Dette kommer til uttrykk også på andre måter. Utenfor vektreningskonteksten opplever en del av respondentene at en muskelmarkert kropp bidrar til andres beundring og respekt. Noen av respondentene uttrykker at andres respekt bidrar til trygghetsfølelse og selvsikkerhet i den sosiale interaksjonen. De fleste respondentene i intervjuundersøkelsen til Johannesen (2010) hevder imidlertid at ønsket om respekt ikke er motivet for å skape en muskuløs kropp. For mange av mennene er en muskuløs kropp motivert av et ønske om oppmerksomhet fra det motsatte kjønn. Et ønske om andre menneskers aksept er altså et viktig motiv for å bygge en muskuløs kropp og presentere seg med et slikt kroppsutseende. Noe som også ser ut til å være et motiv og en motivasjonsfaktor for en muskuløs selvpresentasjon, er et ønske om egenaksept, det vil si anerkjennelse av seg selv (Johannesen 2010).

Det å kunne presentere seg med en muskuløs kropp bidrar til at noen menn opplever bedre selvfølelse (Johannesen 2010). Både andres anerkjennelse av kroppen og deres egen oppfattelse om å ha innfridd ønsket kroppsutseende, ser ut til å påvirke selvfølelsen i positiv retning. Noen av dem som trener vekter, ser derimot ut til å ha varierende opplevelser av sin egen kropp (ibid.). Noen av dem har til tider, eller muligens hele tiden, en vrangforestilling om hvordan kroppene deres ser ut. Her opererer i større eller mindre grad en subjektiv oppfattelse av egen kropp som mindre muskuløs, enn det som er tilfellet sett med andres øyne. Noen av mennene i intervjuundersøkelsen hevder at de er blitt mer oppmerksomme på sitt kroppsutseende etter at de startet med vekttraining. Det kan tenkes at møtet med vektreningskonteksten og det fokuset det der er på kroppens utseende, bidrar til at deltakerne i denne typen kontekst blir mer oppmerksomme på sitt eget kroppsutseende. Oppmerksomhet

mot hva som må endres med egen kropp, kan tenkes å bidra til misnøye med eget kroppsutseende. Et ønske om, en tro på og en opplevelse av at en muskuløs kropp gir bedre selvfølelse, er slik sett en motivasjonsfaktor for å konstruere en slik kropp.

Vekttreningen og den muskuløse kroppen later til å være viktig for en del menns identitetstilknytning. Respondentene i intervjudelen i undersøkelsen beskriver detaljert hvilke treningsmetoder og hvilken livsstil som må til for å oppnå den veltrente kroppen. Det å få opprettholdt vekttreningen som skal til for å beholde eller utvikle den muskuløse kroppen, synes å være viktig for deres følelse av å ha en identitet. Motivasjonen for å skape og opprettholde en muskuløs kropp kan slik sett være ønsket om ha en identitet. Sagt på en annen måte, motivasjonen ligger i ønsket om å være noe i egne og andres øyne. Kroppen er et middel i denne selvpresentasjonen. I hvilken grad er så bruk av doping aktuelt i disse mennenes konstruksjon av den muskelmarkerte kroppen?

De fleste respondentene i intervjudelen i undersøkelsen (ibid.) opplever at det krever mye trening og fokus på kosthold for å oppnå den kroppen de ønsker å forme. Mange av dem opplever at de driver med et kroppsprosjekt som ikke alene kan fullbyrdes med egen treningsinnsats. De har en forståelse av at dopingbruk i mange tilfeller er en forutsetning for å ta det siste steget mot den perfekte kropp. Dette kan jamføres med Pope, Phillips og Olivardia (2000, s. 13), som hevder at det mannlige kroppsidealet har vokst seg så muskuløst at det er i ferd med å fjerne seg fra hva en vanlig mann kan oppnå ut fra sine biologiske forutsetninger. For en rekke av respondentene er dopingmidler et av virkemidlene i deres konstruksjon av en muskelmarkert kropp.

Alle respondentene i denne selvpresentasjonsdelen av prosjektet var menn. Det er rimelig å anta at oppfatninger om maskulinitet inngår bevisst eller ubevisst i et selvpresentasjonsprosjekt, både hos disse syv respondentene og de andre respondentene i dette prosjektet.

Maskulinitet

I forrige avsnitt diskuterte vi hvorfor så få av de med doping erfaring hadde et avklart forhold til synet på eller i hvilken grad de var fornøyd med sin egen kropp. Intervjuene gav klare indikasjoner om at trening i kombinasjon med doping har en klar forventning om å bli noe som er bedre, større eller sterkere etter at de har brukt doping. I intervjuene våre var det mange som var motivert til å bruke doping, og de var sikre på at de fikk bedre sjanse hos jentene når de hadde brukt doping. Det var også veldig tydelig at det å trene opp kroppen var noe som gav status, og at etter at de hadde begynt med dette fikk de respekt. Det impliserer at mange søker «maskulinitet» gjennom trening og bruk av doping. Vi var derfor spesielt opptatt av å vite hva informantene la i dette, og om deres dopingbruk hadde sammenheng med det. Nå er maskulinitet et sammensatt og vanskelig begrep. Vi vil senere i denne rapporten komme tilbake med en mer omfattende drøfting av begrepet i relasjon til våre funn.

Det er da kanskje ikke overraskende at intervjuene ga et uklart bilde av hva informantene forbandt med maskulinitet. I alle intervjuene spurte vi om informantene om hva de la i begrepet maskulin, og om de kunne gi begrepet en mening for oss som intervjuet. Mange ble i stuss på dette spørsmålet. Noen lurte på hva vi mente med det, eller om det var et lurespørsmål. De som forsto spørsmålet, hadde for oss som intervjuet, i overraskende liten grad et forhold til hva maskulinitet skulle være, eller hvordan de kunne uttrykke det. Dette til tross for at informantene ofte brukte det å ta seg ut i forhold til jenter og å få trygghet og posisjon blant andre gutter som en positiv konsekvens av dopingbruken, men ikke koblet dette mot en forståelse av begrepet maskulinitet.

Når vi stilte spørsmålet, fikk vi ulike svar. Noen henviste til personer som er sentrale i underholdningsindustrien. Denne informanten mente at en av hovedpersonene i en kjent TV-serie ikke var maskulin fordi han var for tynn, og/eller det var noe som ikke stemte:

HT: Hva forbinder du med maskulinitet?

- A: Må jo se ut som en skal se ut som. Jeg skal bare bli mer markert, få vekk det fettete.
- HT: Er det maskulinitet?
- A: Kanskje ikke?
- HT: Jeg bare spør jeg, hva er maskulint? Tynn fyr, svær fyr, feit fyr, markert fyr, mandig, tøff, pingle.
- A: Man kan ikke være en liten pingle sånn som Petter i Paradise (Paradise hotell, tv-serie), det er ikke maskulint. Trenger ikke være så tøff, men nytter ikke gå rundt i livet som 60 kg. 30 år og 60 kg, det nytter ikke.

Et annet sitat viser det samme:

- I: Hva forbinder du med maskulinitet?
- IO: Jeg vet ikke.
- I: Hva er maskulint for deg? Hva er en mann liksom?
- IO: Svære muskler.
- I: Er det bare svære menn?
- IO: Svære menn og svære muskler og feit bil, det er maskulint

De som hadde forhold til begrepet, knyttet det til kropp, styrke og utseende. Mange knytter begrepet til psykisk styrke, det å vise til kapasitet, det kunne stå i konflikter, eller jobbe lenge med harde fysiske oppgaver.

- I: Hva er en maskulin mann?
- IO: En maskulin? He, he. Hva tenker du på ... maskulin, en med mye muskler, tenker du?
- I: Nei, jeg spør deg jeg nå? Hva tenker du på? Er det en mann med store muskler, eller er det en mann som mener spesielle ting, eller er det en som er brannmann eller politi, eller hva er en maskulin mann for noe?
- IO: Nei, en maskulin mann kan jo både være en som er sterk mann både i psyken og kroppen.
- I: Ok. Er det et ideal?
- IO: Ja.
- B: Har du noen gang tenkt eller lurt på om du blir mer eller mindre det idealet hvis du bruker steroider?
- IO: Ja, det har jeg.

Noen knyttet begrepet til det rent kroppslige, men også til hva maskulinitet ikke er. Denne informanten hadde seksuell legning som preferanse på hva han forsto som maskulin.

I: Hva forbinder du med ordet maskulinitet?

I0: Hva jeg forbinder med ordet maskulinitet? Jeg forbinder det med en vel-trent, muskuløs kropp (pause) og ja, jeg ser ikke akkurat for meg en en spinkel gutt med, ehh ja, jeg ser egentlig for meg egentlig en, ja, som sagt en maskulin kropp en muskuløs kropp (hehe) med lav fettprosent åååå. Ja, jeg ser ikke for meg en homofil. Ja, jeg ser for meg en heterofil person, hehehe, hvis jeg kan si det sånn.

Som nevnt tidligere hadde informantene en noe uklar oppfatning av innholdet i begrepet. Et intervju var et klart unntak. Informanten har et helt klart bilde på at maskulinitet. Det er nærmest synonymt med hva han tidligere i intervjuet fortalte var fordelen med å være på doping.

Nei, altså jeg ser nå for meg en som kan stå imot når man er nødt til å stå imot. Ja, også tøff og røffhet og at man kan beskytte andre, lissom. Det er det jeg ser på som maskulint. Det at du den dagen du går på byen en kveld og ei jente går i lag med deg så skal hun kunne føle seg trygg i lag med deg. Det ser jeg på som at en mann har maskulinitet.

Det som var tydeligere for informantene, var å snakke om gevinsten med doping og at denne gevinsten egentlig kan peke i retning av idealer som ofte har merkelappen maskulin. På dette området var informantene mye tydeligere og hadde klare begreper på det positive resultatet av dopingbruken i en mulig maskulin retning. På spørsmålet til en dopingbruker om «Hva vil du tape ved å slutte med å bruke doping», kom dette svaret.

I0: Det store nettverket man har bygd seg opp. Det er liksom ingen som tør å kødde med deg for de vet hvem du er. Og det at man lett får kvinnfolk og, altså du lever, kan du si, det livet andre ser folk gjøre på film. Du er ikke den karen som sitter hjemme med brillene på nesen og gjør skolearbeid. Du er lissom ute og fester og folk hilser på deg og du har respekt.

I: Var det litt av motivet ditt?

I0: Ja, jeg har av en eller annen merksnodig grunn bestandig vært veldig sånn at regler og sånne ting, det betyr ikke så mye så lenge jeg kan gjøre

det jeg vil når jeg vil. Og vært veldig opptatt av det her med å kunne ha litt makt og føle seg litt overfor alle andre.

- I: Ok. Og da kjenner du at steroider, det gir deg den følelsen?
- IO: Ja, om det nå er steroider som gir meg den følelsen, de hjelper hvertfall godt på å kunne gi den selvtiliten. Jeg var jo tjukk og lubben før og ble mye mobba og flirt av. Jeg hadde aldri jenter før jeg begynte med trening og begynte å få annen kroppsform. Selvfølgelig så strekte man seg en del i ungdomstida også, ble høgere og av den grunn hjalp det jo til å bli tynnere. Og da begynte man plutselig å bli attraktiv hos det motsette kjønn og det bare eskalerte der ifra.

En annen oppfatning av en maskulin rolle er det med kontroll og trygghet. Som mann må du være trygg på at andre menn oppfatter deg på en måte som inngir denne respekten. Så langt i rapporten skal ikke vi inngå i en diskusjon om i hvilken grad dette er en «riktig» måte å definere maskulinitet på, men vi konstaterer at mange av våre informanter knyttet begreper som kontroll, trygghet, få oppmerksomhet fra damer til fordelene med doping. Doping kan derfor forstås som et virkemiddel i et maskulint prosjekt.

- I: Du snakka om at du fikk veldig sånn sjøtillit når du var ute. Men er du ofte i situasjoner hvor det å ha en svær kropp er viktig? Du sier at du føler deg trygg, du sier at når du er ute på byen, så får du respekt.
- IO: Ja, jeg går vel på byen maks en gang i måneden, tenker jeg. På grunn av treninga. Men det er bare generelt blant folk. Det er litt moro med den respekten.
- I: Ja. Hvordan oppdager du at du har den? Hva er lissom tilbakemeldingen i miljøet ditt som gjør at du føler at nå har du den respekten som du ønsker å oppnå når du trener så hardt?
- IO: Nei, det er rett og slett bare at folk sier at jeg har blitt vel trent. Og jeg har ofte fått kommentarer for at – sånn at de skal komme med en kompliment og så sier de gjerne «jeg hadde aldri tørt å kødde med deg på byen», for eksempel. Og det er jo litt moro å høre, da. Jeg er jo ikke noen bråkmaker i det hele tatt så sånt sett så har jeg ikke behov for det. Det er rett og slett bare for selvfølelsen, da.

Svarene som våre informanter gir knyttet til meningsdannelsen rundt dopingbruken, peker mot det som gir denne meningsdannelsen relevans, nemlig hvilken funksjon doping har for informanter og for samfunnet.

Dopingens funksjon

Funksjon er et av samfunnsfagenes mest sentrale begreper. Funksjon og funksjonalisme er også et omdiskutert perspektiv i samfunnsfagene (Korsnes 2008: 92). I denne rapporten bruker vi funksjon i betydning av hvordan doping fyller en bestemt hensikt i måten den blir brukt på. Sagt på en annen måte: Hvilke sosiale problemer er det doping kan tenkes å framstå som en løsning på?

I rapporten *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009) presenterte vi en av sosiologiens klassikere i en teoretisk utledning om mulige tolkninger av kroppskultur og individuell tilpasning. Spørsmålet var om det å bruke doping er noe vi kan forstå innenfor avviksteorier. Robert K. Merton (1968) har gitt nyttige bidrag til å forstå hvordan et moderne samfunn skaper umulige skiller mellom de målene samfunnet setter opp som viktig, og de midlene samfunnet gir individene mulighet til å bruke for å nå de samme målene. Sagt med andre ord: Gjennom ulike prosesser genererer samfunnet mål eller verdier for suksess som veldig mange medlemmer av samfunnet blir fratatt muligheten til å nå¹³. I dette gapet mellom det ideelle og det mulige oppstår det Merton kaller anomie.¹⁴ Anomi blir av Merton¹⁵ forklart slik:

Anomie is then conceived as a breakdown in the culture structure, occurring particularly when there is an acute disjunction between the cultural norms and goals and the socially structured capacities of members of the group to act in accord with them. In this conception cultural values may help to produce behavior which is at odds with the mandates of the values themselves (Merton 1968: 216).

Spørsmålet blir dernest hvilke tilpasninger aktørene tar i bruk for å tilpasse seg denne anomiske situasjonen. Merton deler disse tilpasningsstrategiene

¹³ Merton bruker betydningen av rikdom i det amerikanske samfunnet som eksempel på hvordan rikdom blir manifestert som en absolutt verdi, mens samfunnet samtidig legger klare begrensninger på mulighetene til å nå det samme målet.

¹⁴ Gresk, fra *anomia*, lovløshet. Betegnelse på en samfunnsmessig tilstand der spesielt normer og verdier er svekket som styrende prinsipper (Korsnes 2008:16).

¹⁵ Anomi er et begrep som Merton «låner» av Émile Durkheim (1993: 215). Durkheim er mest kjent for å bruke begrepet som en av flere «makroforklaringer» på selvmord.

inn i fem kategorier. Den første er *konformitet*. Her vil individene velge å akseptere både målet og midlene. Langt på vei er dette den vanligste tilpasningen i samfunnet. Den neste tilpasningsstrategien er *innovasjon*, som handler om å akseptere målet, men ikke midlene. Det er spesielt denne tilpasningen som brukes i økonomisk kriminalitet. Her har målene blitt akseptert, men de normative og aksepterte metodene for å nå dette sukseskriteriet er ikke akseptert. Innovasjon kan også brukes for å forstå logikken i den moderne idretten knyttet til doping og andre ikke aksepterte handlinger. Innovasjon i en slik kontekst handler om å underlegge seg idrettens logikk om å vinne for enhver pris. Det å vinne er alt; det er det viktigste, og det er viktigere enn å vinne på den riktige måten (Merton 1968:189)¹⁶. Den tredje tilpasningsstrategien er det Merton kaller *ritualisme* (s. 203), som oversatt kan bety regelstyring. Denne tilpasningen har ingen oppfatning av målene i samfunn, men følger spillereglene på en rituell måte som gir en form for trygghet. Den neste tilpasningen er *tilbaketrekning* (reatreatism). De som velger denne strategien, har «gitt opp». De aksepterer verken mål eller midler og har heller ingen strategier for å forsøke å tilpasse seg noe av dette. Den femte og siste individuelle tilpasningen er det motsatte av tilbaketrekning, nemlig *opprør*. De som velger denne tilnærmingen, setter seg utenfor samfunnet i både å akseptere målene og med hvilke midler som brukes.

Hvorfor er begrepet anomie, slik det er utledet, et mulig teoretisk verktøy i analysen av våre intervjuer? Vil forståelse av Mertons anomibegrep sette forklaringene inn i en tradisjonell funksjonalistisk tradisjon hvor de velgende individene blir borte. Når vi velger å bruke Merton og hans utledninger om funksjon, er det fordi det åpner for en forståelse av aktører som *handler innenfor rammer av mulighetsstrukturer av sosialt strukturerte alternativer* (Kalleberg 2003:243). Og det er noen av de mulighetsstrukturene som trer tydelig fram når vi intervjuer våre infor-

¹⁶ En annen tilnærming til dette med å definere avvik i idretten er å skille mellom over- og underkonformitet. Overkonformitet kan forstås som doping der ønsket om eller viljen til å vinne, det å sette rekorder, overskygger reglene for å nå de samme målene (Coakley 1994).

manter og hvordan de ser doping som en funksjon eller et svar på en problemstilling i livet.

Mange av våre informanter har en pragmatisk holdning i moralsk forstand til bruk av dopingmidler. De har også en praktisk eller funksjonell oppfatning av hvorfor de velger å bruke doping. Doping er et middel, det har en funksjon, som blir aktualisert fordi det er det som gjør det mulig å nå de målene som blir satt opp. Slik vi kan tolke Merton, ser vi at våre aktører har et innovativt forhold til sin dopingbruk. Samfunnet har, slik våre informanter oppfatter sin livssituasjon, satt opp normer for hva som er en vellykket kropp, hva som er pent og attraktivt, og hva som uttrykker trygghet og kontroll. Spørsmålet er: Hvordan skal vi individer oppnå de målene som samfunnet setter som «standard for suksess»? Dersom vi bruker Mertons teorier, kan dette tolkes som individuell tilpasning eller handlingsvalg til samfunnets krav. Våre informanter velger altså en innovativ tilnærming der det åpnes for å bruke alt som det er mulig å bruke for å nå målet. En dypere diskusjon omkring andre mulige handlingsvalg blir i liten grad aktualisert i intervjuene. Det handler om å akseptere målene og være innovative på midlene. En av informantene uttrykte dette slik:

IO: Så jeg er ikke i tvil om at det er verdt det. Målene mine – jeg har ikke mål om å konkurrere. Jeg har mål om å bli kanskje 95 kg ribba. Og nå er jeg 80 kg ribba. Så jeg skal nå klare det. Og jeg føler det at når jeg klare de målene – jeg hadde ikke klart det uten. Det tror jeg ikke.

I: Nei vel?

IO: Jeg kan si det sånn da: jeg vil heller være 24 år og ha nådd målet om å se bra ut enn når jeg er 35 år. Jeg gidder ikke å trene så lenge for å oppnå det samme som en kan gjøre på mye kortere tid. Sånn er det. Vi lever i en hverdag hvor alt går jævlig fort, sant? Det skal liksom skje noe nytt hele tiden. Og det skal skje fort. Fort sterk, fort sånn, alltid. Det er det folk tyr til. Det er det ikke tvil om.

Kroppsidealet er knyttet til hvor mye de ønsker å veie, hvor tungt de kan løfte, men idealet er også veldig tydelig knyttet til hvordan de skal se ut, og det å se bra ut som et fysisk ideal virker tydeligvis inn på hvordan de føler seg. Trygghet, kontroll og respekt blir som begrep ofte knyttet til kropps-

dealene. Dette impliserer Mertons ritualismefunksjon. Den skal vi komme tilbake til litt senere.

I våre intervjuer ble det spørsmål om holdning til doping. Beskrivelser og analyser av individers holdninger, handlinger, motiver osv. er sentrale perspektiver i ulike akademiske disipliner. Akademiske utfordringer rundt tematikk som om holdninger disponerer for handlinger, eller om holdninger skapes som resultat av handlinger, og i hvilken grad det i det hele tatt går an å snakke om holdninger som predisposisjoner osv., har vært sentrale forskningstemaer. Vi skal ikke i denne rapporten ta hele den faglige diskusjonen. I vårt materiale dukket det overraskende opp meninger om doping som vi forenklet har kalt moralske holdninger til doping. Det impliserer at de er klar over hvilke midler som er sosialt aksepterte for å nå samfunnets kriterier for suksess, og hvilke som ikke er det innenfor den verden som handler om å få eller å ha en fin kropp. En av informantene uttrykte dette slik:

- I: Når du sier at det er veldig moro å få positiv tilbakemelding i miljøet, er det en måte for deg å komme inn i miljøet på? Er det en måte å forsterke en posisjon på som du allerede har? Hva er det som er så viktig med det lissom, kunne du kommet inn der på noen annen måte? Fått den samme positive bekreftelsen på noen annen måte?
- IO: Nei, altså sånt sett så – all den positive tilbakemelding jeg har fått, det har hatt motsatt virkning på at jeg har lyst å fortsette med nye kurer. For når folk sier at jeg har blitt svær og sånt nå, så ville det vært veldig flaut om de skulle finne ut at jeg har kura (brukt doping) for da ville jeg ikke fått den samme respekten, da. Holdt jeg på å si.
- I: Så det er ingen andre som vet det?
- IO: Nei, det er bare mine nærmeste kamerater og sånt noe.
- I: Så hvis de fikk vite at du trykket varer (?), så hadde du ikke fått den samme respekten?
- IO: Nei, da hadde det blitt mer sånn «ja, han har store muskler fordi han boler og ikke fordi han trener hardt».

Hos denne informanten var det et genuint ønske om å nå idealkroppen uten bruk av doping. Det var målet, samtidig som han var realistisk på det ikke ville være mulig.

- I: Men sånn internt da, dere som har prøvd det, hva er det dere syns er kjekest? Altså, hvem får mest respekt? Er det han som har klart det uten steroider, eller er det han som har klart det med?
- IO: Det er helt klart den som har klart det uten, det er det.
- I: Så det er et ideal å komme der uten, tross alt?
- IO: Det er det. Og det er jo det jeg syns er viktig nå om dagen. Det er derfor jeg i utgangspunktet ikke har noe ønske om å prøve igjen. Det er fordi jeg vil kunne klare å nå mitt maksimale volum og sånt noe, potensial, uten preparater. Men når man når det, så er det klart at man vet jo det etter det man har lest og studert om både kosthold og steroider og sånne ting, at med for eksempel veksthormon så kan man ytterligere kanskje klare å legge på en ti prosent til, oppå det som er maksimalt potensialet, da.

Implisitt i enhver diskusjon av sosiale handlingers funksjon ligger en *fram-tidsdimensjon*. En viktig del av å forstå funksjonen som doping har, er derfor å se hvordan informantene våre så seg selv inn i framtiden. For å se på dette brukte vi et begrep i intervjuene som vi kalte *framtidsorientering*. I denne rapporten er det brukt om informantens oppfatning av hvor de er om fire år. Det som var hovedinntrykket i intervjuene rundt dette, var at mange, kanskje overraskende mange, ikke så seg selv som noen som skulle fortsette med doping. Det var jobb og familie som var målet, og doping var da for de fleste ikke en realitet. Dette kan underbygge det mange av intervjuene har handlet om, nemlig at doping har en funksjon knyttet til en bestemt transformasjon. Doping framstår som en mulighet til å nå målene som er satt. Det var derfor i noen grad overraskende at informantene så på doping som noe de måtte gjøre nå for å komme dit de ville i framtida. I forhold til det som er sagt på sidene foran, kan vi si at våre informanter bruker doping innovativt for å realisere framtida. Men når framtida er der, vil de slutte med doping. Målene var nådd, midlene er ikke lenger nødvendige. Funksjonen faller bort. To av informantene sa det slik:

- I: Hvor er du om fire år (fortsetter du med trening og kanskje bruk av doping)?
- IO: Trening kommer jeg til å fortsette med, doping er ikke sikkert. Bruker det først og fremst for å få ned fettprosenten, bruker det egentlig ikke for å bygge så jævlig mye.

//

I: Framtida? Hvor seg du deg sjøl om fire år?

IO: Da bruker jeg ikke steroider. Da har jeg bygd meg opp til den størrelsen jeg vil være. Og styrken jeg vil være. Eller, jeg har selvfølgelig bygd meg opp og gått ned litt, men forhåpentligvis holder meg der. Og fokuserer veldig på hvordan jeg skal klare det med den psykiske biten da, for det er jo der folk får det fallet.

Andre skulle gjøre seg ferdig med livet rundt trening, muligens videre dopingkurer før det var familie.

I: Nei, jeg skjønner. Om fire år da, hvor er du da?

IO: Jeg hadde egentlig som målsetting å hvertfall prøve å stille i «Fitness» før fylte 30. Det er to år til. Så om en fire år, ja, på fisketur med minsten.

I: Men hvis du skal stille i «Fitness», du må kjøre ny kur da?

IO: Nei, jeg tror jeg skal kunne klare det uten. Jeg må være mye mer bevisst på å få i meg økte mengder med mat og så må jeg kjøre en periode hvor jeg trener mye. Og det er klart, da går mye av fokuset over til trening og jobben, man må jo prøve å gjøre det greit i jobb også, sånn at man ikke mister jobben.

For en annen var framtida klar, livet ellers og bruken av doping var sekundært.

I: Så du er russ til våren? Hva skal du bli etterpå da?

IO: Lege, tror jeg. Hvis jeg kommer meg inn.

I: Sier du det, ja? Medisin?

IO: Ja. Rett og slett.

I: I Norge eller?

IO: Ja, i Norge. Jeg tror jeg har gode nok karakterer. Jeg ligg på over 5 i snitt. //

I: Nei. Så du har jobba så målbevisst på videregående skole for du vil inn på medisin?

IO: Ja, det har jeg. Ikke bare på videregående, men på ungdomskolen også faktisk.

I: Ja vel. Når bestemte du deg for dette?

IO: Femten år, tror jeg. Sånn cirka.

Så langt i rapporten har vi brukt anomibegrepet til Merton først og fremst for å forstå bruken av doping som en innovativ handling hvor aktørene har akseptert målet, men ikke midlene. En annen måte å forstå den individuelle tilnærmingen på er som et ritual. En rituell tilnærming er ifølge Merton som en tilpasning hvor individet ikke har noen oppfatning av målene i samfunnet, men følger spillereglene på en rituell måte som gir en form for trygghet. Et eksempel som kan peke i denne retningen, kommer til uttrykk i et intervju av en mann som over tid hadde brukt doping. Han ville bruke doping fordi det gav muligheter til å nå det han ønsket seg med kroppen, nemlig å framstå som veltrent og vellykket. Han opplevde seg selv og sin familiesituasjon som vellykket. Jeg stilte spørsmålet om hva med doping og sønnen hans.

I: Vil du fortelle sønnen din at du har gått på steroider da?

IO: Ja, det vil jeg helt klart være åpen med. Før eller siden kommer det sikkert et tidspunkt hvor han kanskje også vil vurdere det samme, hvertfall sånn som samfunnet er nå i dag hvor det er så utprega. Du ser lissom både yngre og yngre bruker det og jeg ser når jeg er på trening nå så kommer det inn fjortenåringene som begynner å trene, og så går det et halvt år så kommer de inn med de bulende musklene. Klart det at - det er ikke bra for kroppen når kroppen ikke er utvokst.

Som far i dette tilfellet var det ikke snakk om å gi en alternativ oppdragelse eller forsøke å vekke en opposisjon mot kroppspress og et eventuelt behov for å bruke doping. Her var det klart at når det uunngåelige kom til å dukke opp, så var det snakk om en praktisk tilnærming til det. Det kan forstås rent praktisk, hvordan styre mot det som er minst mulig skadelig, og det forstås som en totalt, nesten rituell, tilpasning der samfunnets opplevde og konstruerte normer og krav aksepteres uten diskusjon. Det er ikke snakk om å forberede sønnen eller påvirke ham til å stå imot eller finne alternativer. Doping som fenomen vil komme uansett, og det handler om tilpasning, om kunnskap og om minimalt med skader. En tilpasning til å bruke doping ville være å protestere, det å si nei til dette som en løsning. Men det er ikke en mulighet. Dette er bestemt eller oppfattes som en samfunnsmessig lov-messighet det er ikke mulig å slippe utenom.

Våre viktigste funn

I kvalitative tilnærminger blir det vanskelig å gjøre en oppsummering. Vi har totalt 27 informanter, og som andre kvalitative studier er det mindre relevant å snakke om representativitet eller skjevhet i utvalg, osv. Temaet egenart med dets samfunnsmessige stigma gjør det vanskelig å få informanter som er villige til å snakke om dopingbruk. Vi har rekruttert fra ulike miljøer, dels via hjemmesider på internetsider hvor doping er tema, dels gjennom aktører i felten, og dels gjennom et masterprosjekt. Denne rapporten bygger på de datakildene den har. Vi er innforstått med at rekruttering fra andre miljøer kunne gitt andre fortellinger og med det gitt åpning for andre fortolkninger enn denne rapporten foretar.

Styrken med forskningsprosjekter med både en kvantitativ og en kvalitativ del er at den kan gå dypere i noen av de problemstillingene som ikke et spørreskjema kan gi svar på eller som dukker opp i etterkant av en analyse av spørreskjemaene. I denne oppfølgende kvalitative rapporten har vi fått bekreftet noen av de funnene som omfangsundersøkelsen gav, men den har også gitt oss nyanser og ny innsikt i noen prosesser rundt dette med trening, kropp og doping. Spesielt har forholdet til annen rusproblematikk blitt nyansert gjennom de kvalitative intervjuene. Flere av våre informanter har hatt et rusproblem av til dels alvorlig karakter. For noen av disse informantene har livet tatt en ny og «positiv» retning ved at de har fått strukturert seg i praksiser som handler om trening og kosthold og om doping. For noen av våre informanter har dette vært et alternativ til et liv med annen rus og med oppløsning av nære relasjoner, kriminalitet, osv. Vi kommer til å bruke noen av resultatene som utgangspunkt for en diskusjon i denne rapporten, samtidig som vi kommer til å gå dypere i noen problemområder ved å knytte teoretiske forklaringer til disse funnene. Tross sine mangler har intervjuene som ligger til grunn for rapporten, gitt gode nyanser og reist en rekke nye spørsmål knyttet til doping som samfunnsproblem.

I kvalitative arbeider er det i liten grad gjennomsnitt, antall eller representativitet som er sentralt. Det handler mer om å spore prosesser som kan

forklare handlinger, og om en dypere forståelse av hva disse handlingene betyr for den enkelte. Et gjennomgående trekk i intervjuene er hvor seriøst dette med kropp og trening og utseende er for de som blir intervjuet. Det er selve navet eller omdreiningspunktet i livssituasjonen. Det som gjør dette generelle funnet ekstra interessant, er hvor forskjellige våre informanter er med henblikk på tradisjonelle sosiokulturelle bakgrunnsvariabler. Vi har unge menn som bruker mye av dagen på å lese lekser fordi de vil studere medisin i Norge og har en tydelig framtidsorientering på dette, samtidig som vi har informanter uten fast arbeid med et tidligere og latent rusproblem som venter på å få plass for soning. På mange måter er dette informanter som sitter veldig langt fra hverandre i livssituasjon. En ting har de felles, og det er en seriøs forventning om at doping skal kunne forme kroppen på en måte som også skal gi muligheter til «å forme livet». Alt i alt peker dette i retning av identitetsskapende prosesser, dvs. doping inngår i et livsprosjekt.

Alle informantene våre hadde en historie som var unik, men historiene inneholdt kanskje også visse likheter. Det gjennomgående i rapporten er den kjennskapen, kunnskapen og kompetansen knyttet til dopingbruken som informantene viser. Samtidig setter de dopingbruken inn i meningsfulle sammenhenger. Alt som dreide seg om trening, kosthold og doping, ble tatt dypt seriøst. Seriøsiteten uttrykte seg på mange måter, men mange ønsket å fortelle om sin dopingbruk med utgangspunkt i den kunnskapen de hadde og hvordan denne kunnskapen var ervervet. Derigjennom uttrykte de også at de hadde kompetanse på området. Det var gjennomgående viktig å formidle dopingbruken som et «seriøst prosjekt», et prosjekt som pekte i retning av noe viktig og kanskje nødvendig.

Rekrutteringen inn i miljøene var til dels ganske ulik. Det nyanserer det bildet vi til nå har hatt av rekrutteringen til dopingbruk. Noen startet med det fordi de manglet noe annet å drive med, andre kom inn i miljøene som en flukt ut av andre og mer negative miljøer. I den siste kategorien hadde vi intervjuer med informanter som startet med systematisk trening og bruk av doping som en erstatning for eller en vei ut av et rusproblem. Andre begynte å organisere livet sitt rundt trening og doping som et alternativ til

former for dataavhengighet og marginalisering knyttet til denne spilleavhengigheten. I en forståelse av rekrutteringsmekanismene ligger også det som kanskje vil oppfattes som det helt vanlige. Unge menn har komplekser for kroppen sin og ønsker å bli store, sterke og attraktive på kjønnsmarkedet. Felles for alle var kanskje at det å trene og forme kroppen gav innpass i miljøer der denne aktiviteten eller praksisen ble forstått og akseptert, og gjennom dette fikk informantene en tilhørighet. Alle disse forholdene må sees som forsøk på å mestre en livssituasjon, en livssituasjon med konsekvenser for deres identitet og selvfølelse.

I intervjuene våre valgte vi å spørre hvordan selve «dopingrusen» oppleves, hva som var fordelene med doping, og hva som var ulempen. Det som var gjennomgående, var opplevelsen av doping som noe positivt. Doping svarer til forventningene. Mange får også en konkret følelse av trygghet, kontroll og respekt når kroppen endrer seg. For noen av informantene blir det vanskelig å definere hva som gir denne følelsen. Noen hevder at det oppstår en trygghet og en ro som de mener kommer med en større kropp. Dette er paradoksalt på bakgrunn av at all fysiologisk kunnskap forteller at en kropp ikke kan fysiologisk endre seg så kraftig at en oppnår trygghet og respekt slik det beskrives. Vi ser dette som et resultat av at dopingrusen kobles tett til en sosial transformasjon som oppleves som riktig og god. Dopingrusen blir direkte relatert til en endret selvoppfatning som er ønskelig.

Når det gjelder doping og andre rusmidler, så bekrefter våre intervjuer på mange måter at doping kan være en prediktor for annen ruserfaring, men igjen ser vi at nyansene som framkommer gjennom intervjuene, åpner for supplerende eller alternative forklaringer. På samme måte som vi diskuterte under rekruttering, så er ruserfaringen informantene forteller om, noe som kom før dopingbruken, og at dopingbruken har erstattet et annet rusproblem. Det er ingenting i denne undersøkelsen som gir et klart bilde av hvilket misbruk som fører til hva, eller som kan forklare det andre. Det som kan være et felles trekk, er informantens relativt liberale innstilling til å bruke kunstige midler og stoffer.

Hvilket kroppsideal som legges til grunn og som kan forstås som en mulig motivasjon for et dopingbruk, er uklart. Til tross for en sterk dyrking

av kroppen blir kroppsidealene utydelige. Det er diffust hva som ligger til grunn for hvordan kroppen skal se ut, og det er uklart hva som er det konkrete målet med prosessene. De fleste vil bli bedre i en eller annen retning. Noen er opptatt av å bli litt slankere, noen vil bli sterkere, mens andre egentlig bare vil få lov å dyrke kroppen gjennom regimer som handler om trening, kosthold og bruk av doping. Det som også er gjennomgående, er dels betydningen av kroppen i sammenhenger som har å gjøre med trygghet i det offentlige rom, dels hvor attraktive de er overfor jenter, og dels å vise at du har kontroll.

Alt dette kommer fram som idealer, idealer som informantene forsøker å leve etter gjennom å presentere seg gjennom det kroppslige. Kropp, trening og doping ble sett på som viktige virkemidler for å presentere seg selv overfor seg selv og overfor omgivelsene. Den muskuløse og fettfattige kroppen har stor verdi i noen treningssammenhenger. De som kan framvise en slik kropp, viser samtidig at vedkommende har vilje, kontroll, disiplin og seriøsitet. Vedkommende får da tilbake anerkjennelse og beundring fra omgivelsene og fra seg selv. Å være noe i egne og andres øyne synes å være en viktig drivkraft hos den enkelte. Selvpresentasjon er en psykososial mekanisme som anvendes mer eller mindre ubevisst i en slik identitetskonstruksjon.

På samme måte som en «manglende» konkretisering av et kroppsideal var det å beskrive maskulinitet vanskelig for mange informanter. Dette var slik til tross for at motivet for og tilbakemeldingene fra omgivelsene ofte gikk på klassiske maskuline betegnelser som å ha kontroll, føle trygghet og oppmerksomhet fra det motsatte kjønn. Det som derfor kan være umiddelbart vanskelig å forstå, er hvorfor ikke et begrep som maskulinitet er et begrep som informantene kan knytte noe konkret til. Ofte ble maskulinitet forklart med hva som ikke var maskulint, eller i bilder som implisitt skulle uttrykke noe maskulint.

I omfangsundersøkelsen (Barland og Tangen 2009) ble det konstatert at å bruke doping oppfattes som svært negativt, i moralsk forstand, i hele utvalget. I intervjuene som vi har presentert i denne rapporten, ser vi at også noen av de som bruker doping, har en negativ holdning til bruken.

Selv om bruken av dopingmidler var planlagt, satt inn i rasjonelle rammer og begrunnet med gode kunnskaper både når det gjaldt virkninger og bivirkninger, så var altså fortsatt det å bruke doping noe som ble beskrevet som juks, som noe de egentlig ikke ville, og som de ikke ønsket skulle bli kjent fordi det ville redusere betydningen av den kroppen de hadde klart å trene opp. Dette er interessante funn som vi skal følge opp senere. Vi spør oss om informantene føler seg presset til å bruke doping av omgivelsene, eller om det er en rent praktisk tilnærming til en samfunnsnorm som de ikke ser muligheten til å nå uten bruk av doping.

Framtidsorientering er et ord som i denne rapporten handler om i hvilken grad informantene klarer å plassere seg i en sammenheng om fire år. Også her spriker svarene veldig, men mange ser seg selv i en annen jobbsituasjon, eller en roligere familiesituasjon, og veldig mange ser seg selv i en situasjon hvor doping ikke er en sentral del. Også på dette spørsmålet ble informantene usikre på hva de skulle svare. Mange var tydeligvis ikke i en situasjon hvor de kunne svare veldig sikkert og tydelig på hvor de ville være om fire år. Et trekk er likevel gjennomgående. Dopingbruken er knyttet til noe her og nå som skal gi forbedring og raskere få dem dit de vil. På mange måter framstår doping som et middel i en livssituasjon som skal endres og framstå veldig annerledes om fire år. Når målet er nådd, vil det ikke være behov for doping mer. Doping har mistet sin funksjon.

Har vi i denne rapporten klart å svare på spørsmålet: *Doping – et samfunnsproblem?* Vi mener det. Den kvalitative tilnærmingen utdyper noen av de svarene vi fikk i omfangsundersøkelsen, men intervjuer med brukerne gir også nyanser som det kan være grunn til å forfølge. Intervjuene åpnet også for å forstå sider ved dopingbruken på en annen måte enn det som framkommer i mer kvantitativt orienterte studier, inkludert vår egen.

Det spørsmålet som det gjenstår å svare på, er hvorfor. Hvorfor rekrutteres unge menn til doping på den måten vi har beskrevet så langt? Hvorfor skaffer de seg kunnskap og kompetanse på den måten de gjør? Hvorfor ser de på doping som en vei ut av problemene sine? Hvorfor blir bruk av doping meningsfylt? Innledningsvis i rapporten gav vi noen innspill rundt den pågående teoretiseringen rundt kroppen som en sosial konstruksjon og

hvordan eller i hvilken rolle vi kan forstå kroppen som en sosial konstruksjon i en identitetsdanning. Avslutningsvis vil vi presentere noen teoretiske perspektiver som kan øke vår forståelse av dette problemets kompleksitet, samtidig som de gir mulige forklaringer på de funnene vi har presentert i denne rapporten.

KROPP, DOP OG SAMFUNN OG SAMFUNN

For mange ungdommer og unge voksne er deres oppfatninger om egne og andres kropp viktig, både i en individuell identitetsutvikling og som markør for å vise hvem de er og hvor de hører til. Rammene for individuelle identitetsprosjekter settes gjennom samfunnets tematisering av kropp og kroppslig utseende, samt kroppsrelaterte temaer som helse, fysisk form, prestasjon og den motivering til å ta vare på og endre kroppen som ligger i slik tematisering. I dette avslutningskapitlet skal vi presentere noen teoretiske perspektiver som kan gi forklaringer på de funnene vi har gjort gjennom intervjuene med dopingbrukere; perspektiver som sier noe mer om samfunnets syn på kropp og den enkeltes oppfatning av kropp enn det som framkommer gjennom intervjuene. Ved å gjøre det kan vi bedre forstå at å bruke dopingmidler er noe mer enn en individuell beslutning. Vi vil få fram at det er en tett kobling mellom individuelle beslutninger og meningsdannelse og samfunnsmessige diskurser og strukturer.

Selv om flere av sitatene foran impliserer en sterk kobling mellom samfunnsmessige forventninger og egen og andres dopingbruk, viser følgende sitat en tydelig kobling mellom kropp og samfunn:

- I: Vil du fortelle sønnen din at du har godt på steroider da?
- IO: Ja, det vil jeg helt klart være åpen med. Før eller siden kommer det sikkert et tidspunkt hvor han kanskje også vil vurdere det samme, hvertfall sånn som samfunnet er nå i dag hvor det er så utprega. Du ser lissom både yngre og yngre bruker det og jeg ser når jeg er på trening nå så kommer det inn fjortenåringer som begynner å trene, og så går det et halvt år så

kommer de inn med de bulende musklene. Klart det at - det er ikke bra for kroppen når kroppen ikke er utvokst.

Samtidig forteller sitatet om en bevissthet om at unge før eller senere vil møte de samme forventningene, og at en far har plikt til å være åpen overfor sønnen sin om hvordan han selv svarte på disse forventningene. Samtidig er vedkommende klar over helseproblemene som dette medfører for unge kropper. Sitatet viser også implisitt til hvordan samfunnets syn på kroppen får konsekvenser for hvordan individet observerer og konstruerer sin egen kropp.

Samfunnets kropp

Kropp som tema i samfunnsforskningen har tatt ulike teoretiske og metodiske retninger. Det som ligger som et grunnpremiss, er at kroppen uttrykker, og forstås som, et medium for grunnleggende sosiale og kulturelle forhold (Barland 1997), eller som Engelsrud (2006) argumenterer for, at kroppen må forstås som en biologisk organisme, som en subjektiv erfaring og et kulturelt produkt og uttrykk. Kroppen kan også sees som et speil (display) for hvem vi er, hvilke verdier, oppfatninger og kulturelle strømninger vi slutter oss til i et samfunn, og hvilke tilkoblinger til dette vi som individer velger å benytte (Wachter 1985, Skårderud 1991, Falk 1994, Dutton 1995, Barland 1997, Csordas 2007, Turner 2008).

Oppfordringer om å leve sunt, komme i form, ha en bra kropp osv. kommer fra mange samfunnsområder, inkludert myndighetene. Særlig er barn og unge utsatt. De sosialiseres inn i en visuell verden i et kreativt medienettverk (Lippe 2007). Her er faste kropper en viktig kjønnsmarkør hos ungdom. Den visuelle estetikken antas å påvirke ungdom til å kaste et kritisk blikk på sin egen kropp (NOU 2001). Jenter ser ut til å være mest utsatt for å utvikle forestillingen om at kroppen er et kontinuerlig endringsprosjekt i jakten på det perfekte (Råheim 2001). Mer enn 80 % av norske ungjenter ønsker å endre noe på kroppen (Gripsrud 2006). Ifølge lege og professor

Eivind Meland er kroppsmisnøye vårt viktigste helseproblem og kan sees i relasjon til våre forestillinger om kroppen som et objekt (ibid.).

Avisene har egne temasider om helse og kropp. I egne tv-programmer formidles budskapet «Du er hva du spiser». Overalt sendes det ut et budskap om at å være slank er attråverdig og moralsk høyverdig, mens å være fet er usunt og moralsk forkastelig. Å bli slank, sunn og i form anses som et individuelt ansvar og kun et spørsmål om viljestyrke. Kanskje er fedme vår tids «stigma», det som kjennetegner «de utstøtte», de som må skamme seg (Goffman 1967)? Visjonen om kroppen som perfekt og nærmest som en manifestasjon av ens eget selv blir av Chrysanthou (2002) betegnet som *somatopi* (kroppsutopi). Jakten på den perfekte kroppen og den sunne livsstilen blir nesten samfunnsmessig patologisk, mest fordi den i sin utopi skaper en misnøye med egen kropp slik Skårderud (2005) formulerer det. Skårderud slår fast at «Kroppsmisnøye er i dag epidemisk». Han betegner denne misnøyen som *kroppsskam* (se for øvrig Wyller 2001).

For å bøte på en eventuell misnøye, og for å forme kroppen til det som andre kan forstå som viktig og som en moderne kropp, må kroppen underlegges praksiser som former den på en måte som igjen gjør den synlig og mulig å tolke som en moderne kropp. Det tas i bruk mange strategier for å realisere «begjæret etter den faste kroppen». Ytterlighetene er «quick fix» i form av kosmetisk kirurgi eller doping eller «trening» i idrettslag eller på treningssentre. Medisinfaget kan langt på vei hjelpe til å gi oss den kroppen vi vil ha, bare vi betaler (Halvorsen 2000). Fettsuging og brystkirurgi skal være det mest populære (Soest et al., 2004). Alt dette kommer til uttrykk i det som den svenske sosialpsykologen Thomas Johansson kaller «*makeovermanien*» (Johansson 2007). Andre praksiser er fysisk aktivitet og trening, kosthold og, som vi skal se i denne rapporten, bruk av hormonpreparater. Andre praksiser som former kroppen på en måte som gjør den gjenkjennbar for samfunnets rådende oppfatninger, er tatovering, piercing osv. (Bach 2005, Kraft 2005). Uansett hva vi som individer velger innenfor dette universet av kroppspraksiser, så har det noe som er felles; vi ønsker å signalisere en tilknytning til et felleskap og samtidig en aksept av krop-

pen som et medium for å bekrefte vår tilkobling til dette fellesskapet¹⁷. Vi forsøker å etterleve de forventninger samfunnet produserer og som det ønsker individene skal innfri. Det handler også om en praksis for å skape og gjenskape seg selv som identitet, som gjenkjennelig for seg selv og observerbar for omgivelsene.

En annen forutsetning som må ligge til grunn for at vi skal kunne kalle samfunnets kropp en moderne kropp, er at den forutsetter at kroppen ikke lenger er nødvendig i en tradisjonell bruksforstand. Den skal ikke bære tungt eller jobbe lenge eller måtte ha en nødvendig styrke for å klare livsnødvendige oppgaver. Vår kropp er fri-tatt og egentlig ikke lenger «nødvendig». Det gjør kroppen åpen for kulturelle iscenesettelse og viktig som markør i helt andre sammenhenger.

Maskinene er bygd for å frita musklene. Nå bygges maskinerer for å ta i bruk musklene igjen. Apparatene i helsestudioet vil bringe musklene på banen igjen. Men fordi de er overflødige i det meste av produksjonen, blir de bare en klesdrakt. De etterindustrielle musklene er ikke organer skapt for å dyrke, men for å bli dyrket (Skårderud 1991:99)

Det å forme en kropp skjer på ulike arenaer. Den moderne kroppen kommer til oss gjennom toppidretten, gjennom moteplakater og filmstjerner. Den arenaen som vi skal konsentrere oss om, er det som skjer i ulike former for helsestudioer, trimklubber, danseinstitutter osv. Som en fellesbetegnelse kaller vi dette fitnessarenaer, som for alvor vokste fram på 1980-tallet. Før dette hadde helsestudioer og vektrom vært arenaer for subkulturer som langt på vei ikke var akseptert. På 1980-tallet eksploderte denne fitnesskulturen, godt hjulpet av stjerner som Jane Fonda og Arnold Schwarzenegger (Barland 1988, 1997). Helsestudiobølgen vokste fram som en rekke ulike helsestudioer med ulikt innhold og ulikt publikum. Nå har for lengst dette utviklet seg innenfor moderne kjeder som vokser fram overalt på samme måte som andre kommersielle kjeder. Mosjon og trening knyttet

¹⁷ Mange vil oppfatte en slik analyse som inspirert av modernitetsteoretikerne på 1990-tallet, spesielt Anthony Giddens (1991). Se diskusjonen i *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009: 82–85).

til en aktiv livsstil organisert i smakfulle og tilgjengelige helsestudioer har utviklet seg til å bli en global milliardindustri. Et moderne helsestudio er åpent 355 dager i året mellom kl 0700 og 2200, og stadig flere av kjedene tilbyr sine medlemmer medlemskort som kan benyttes over hele landet. Samtidig som det stadig utvikles og tilbys nye konsepter for fysisk aktivitet. Tilgjengeligheten er stor og valgmulighetene mange. Som medlem kan du gå inn og bestille, eller reservere over Internett, en sykkel til kveldens «spinningtime», eller du kan velge yoga mens treningssenteret tilbyr barnevakt.

Fitness handler om kropp og om en livsstil knyttet til kroppen. *Fitness* handler også om å uttrykke seg gjennom tegn og symboler som viser til en kollektiv forståelse av helse, ungdommelighet, skjønnhet, vilje, disiplin og frihet. Andre vil si at fitness og styrketrening i en ekstrem form slik den uttrykker seg i kroppsbygging, er dyrking av det maskuline og samtidig en manifestering av maskulin kontroll (Johansson 1998). I noen fitnessmiljøer er bruk av doping en del av en sosial meningsdannelse. Doping og bruken av dette sammen med sinnrike kostholdsregimer og systematisk trening er det sentrale limet som holder miljøet sammen (Klein 1993, Barland 1997, Monaghan 2001).

Noen retninger innenfor det som vi har definert som fitnesskulturer, kan også framstå med tydelige ungdomskulturelle kjennetegn. Tradisjonelt har slike ungdomskulturer blitt forstått som en protest mot det bestående. Like viktig som protest er ungdomskultur å forstå som de prosessene som ungdom underlegger seg for å gi mening til ungdomstiden. Globale trender og påvirkninger må konverteres og gjøres forståelige for alle generasjoner, også ungdommen. Doping satt inn i meningsfulle samhandlinger i ungdomsmiljøene kan vi forstå som at unge mennesker ikke bare adopterer eller overtar kulturelle impulser fra populærkultur, musikk og media, men konverterer impulsene til meningsfulle praksiser i et samspill med annen ungdom (Willis 1990). Og dette samspillet skjer på fritiden og i *sosiomaterielle handlingsfelt* (Østerberg 1990) som for ungdommen er helsestudioet eller treningsinstituttet. Det som kjennetegner disse handlingsfeltene eller arenaene, er fravær av voksenpersoner; de organiseres gjennom ett sett av esoteriske normer og

strukturer, samtidig som de gir en stor grad av individuell frihet til eksperimentering med egen kropp og dopingmidler (Barland 1997).

Samfunnets kropp er altså å forstå som samfunnets opptatthet av og tilrettelegging for at det moderne menneske skal kunne kultivere sin kropp på ulike måter og på ulike arenaer. Valgmulighetene blir mange, og de blir totale i den forstand at du ikke kan velge dette bort. Som individ må du bli noe. Om du ikke går på helsestudio, så må du velge noe annet. Ingen er definert i seg selv, men skaper seg selv ved å koble seg til praksiser som gir mulighet for å identifisere seg selv i forhold til andre. Dette bringer oss over på individets valg og beslutninger. I vår analyse er det med hensyn på hvordan individet gjennom trening, kosthold og doping forsøker å skrive seg inn i sin egen samtid ved å forholde seg til de samfunnsskapte forventningene, forventninger som kan innfris eller avvises.

Individets kropp

Det våre informanter har til felles, er ønsket om å bli til noe i egne og andres øyne. Utfordringen blir å avdekke hvordan og hvorfor dette skjer. Paul Willis (1990:9–14) snakker om symbolsk kreativitet knyttet til meningsdannelse i det moderne. Symbolsk kreativitet er en betegnelse på den prosessen som ligger til grunn i unge menneskers tilværelse i å omforme eller konvertere globale kulturinntrykk til noe som oppfattes som meningsfylt i den enkeltes liv. Våre informanter har valgt å koble seg opp mot den moderne og globale kroppskulturen som leverandør eller som råstoff i sin identitetsbygging.

Selvets sosiale forankring

Identitet og selvfølelse er grunnpilarer som individet bygger på i sitt forsøk på å skape forståelse og mening i tilværelsen; pilarer som har biologiske, psykologiske og sosiologiske komponenter (Damasio 1999). Det kan ikke utdypes og begrunnes her. Her skal vi kun understreke enkelte sosialpsy-

kologiske og sosiologiske komponenter. Simmel (1908) understreket sansenes betydning for vårt sosiale liv. Å sanse andres nærvær influerer på den sansende personens atferd. Synssansen er særlig viktig her. Et øye kan se at et annet øye ser det. Oppmerksomhet om «de andres blikk» preger den enkeltes tilpasning og koordinering til andres forventninger og atferd. Cooleys (1922) begrep om «the looking glass self» peker på hvordan selvet er en speiling av hvorledes selvet ser seg selv fra utsiden gjennom den andres øyne. Det kan lett tenkes at Ego oppfatter reklamekroppen som den referanse Alter bruker for å vurdere Egos kropp. Samsvar eller misforhold her vil få konsekvenser for selvbildet. Mead (1934) vektla hvorledes selvet ble dannet på grunnlag av rolletaking, hvor det ser tingene fra den andres ståsted like mye som fra sitt eget. Goffman (1967) fulgte Meads vektlegging av rolletaking, men utviklet dette videre gjennom begreper som «inntrykksmanipulering». Gjennom væremåte og påkledning, språk og gester, forsøker vi å manipulere den andres inntrykk av oss, noe som igjen får konsekvenser for hvordan vi oppfatter oss selv. Kroppens form og utseende er ikke unndratt dette refleksive prosjektet.

Luhmann (1984) viderefører dette perspektivet. Når et individ blir oppmerksom på at det blir observert av de sosiale omgivelsene, oppleves dette ofte som en forventning eller et krav. Denne forventningen, sammen med en observasjon av egne forutsetninger og ferdigheter for å innfri denne forventningen, skaper en forskjell i individet. Det må reflektere over forskjellen mellom «Hva bør jeg?» og «Hva kan jeg?». Denne forskjellen tvinger individet til å innfri forventningen eller avvise den. I begge tilfeller får det konsekvenser for det svaret som må gis på spørsmålet «Hvem er jeg?». Skal jeg skaffe meg like store muskler som reklameplakaten forventer, eller skal jeg la være? Skal jeg bruke dopingmidler for å sikre at jeg får denne kroppen? Med andre ord: Skal individet være konformt og innfri forventningene gjennom å gjøre det vedkommende anser som nødvendig? Eller skal forventningene avvises, med de konsekvenser for identitet og selvfølelse det kan innebære? Denne måten å se på selvets sosiale forankring på innebærer å se at individet observerer og reflekterer over indre og ytre forhold og skaper en sammenheng mellom dem.

I denne prosessen er det viktig å skille mellom to beslektede begreper. Luhmann bruker begrepene «selvbeskrivelse» og «selvpresentasjon» for å vise hvorledes individet dels observerer seg selv og dels ønsker å bli observert av omgivelsene. Ved å produsere og bruke en beskrivelse av seg selv overfor seg selv («jeg er tynn») vil individet kunne skape den ønskede kroppen («muskuløs og fettfattig») gjennom de operasjonene som individet anser som nødvendige; det være seg trening, kosthold, doping osv. Dette er identitetsproduksjon. Gjennom selvpresentasjon, på grunnlag av en muskuløs og fettfattig kropp viser individet fram overfor andre hvordan det ønsker å bli oppfattet, bli observert. Dette er en produksjon av «image». Begrepene «identitet» og «image» viser altså til to viktige sider av individets referanse til seg selv (se Thyssen 2000 for en utdyping av dette skillet). Våre intervjuobjekter har gitt oss innsikt i hvordan disse to forholdene uttrykte seg og ble behandlet i den enkelte respondents liv.

Forventninger, kropp og identitet

Sosiale forventninger, slik de kommer til uttrykk i språk, symboler, musikk, bevegelse og materiell, strukturerer vår daglige atferd og regulerer samfunnslivet. Ethvert språk, f.eks. norsk eller kinesisk, er forventninger om at bestemte lyder skal komme i en bestemt rekkefølge og på en bestemt måte. En fartsgrense på 80 km i timen er en forventning om at bilførerene ikke skal kjøre fortere enn dette. Gjennom sosiale forventninger skapes sosial orden (Luhmann 1984). Forventninger er det limet som holder sosiale byggverk sammen, enten det er snakk om samfunnet som helhet eller gruppen eller gjengen man vanker i (Tangen 2004). Det er ikke alltid overensstemmelse mellom samfunnets forventninger og gjengens forventninger. Det kan være til dels store forskjeller mellom disse to sosiale systemene. Det enkelte individ observerer og tvinges til å ta stilling til slike, og kanskje motstridende, forventninger. Det må innfri eller avvise forventningen, med de konsekvenser både et «ja» eller et «nei» innebærer. Hvis du vil ha en kropp tilsvarende den som vises på reklameplakaten, vil det innebære både hard trening og riktig tilskudd av

næringsstoffer. Hvis gjengen du vanker i, også synes kropp er kult, er det nærliggende å innfri forventningene om en større eller penere kropp. Kosttilskudd og andre prestasjonsfremmende midler øker sjansen for å lykkes med dette prosjektet. Hvis du avviser forventningene, må du leve med å se ut som du gjør. Ikke alle klarer det. Uansett: vi må velge om forventningene skal innfris eller avvises. Man nærmest tvinges til å være konform eller avvikende.

Paradoksalt synes det som at sosialisering i vår moderne tid skaper todelinger: den tvinger fram et valg mellom å være konform til forventningene eller oppføre seg avvikende; ofre seg for «noe» eller neglisjere det; tiltrekkes av «noe» eller føle aversjon mot det. Samfunnet kommuniserer imidlertid tydelig hvilke verdier eller alternativer som foretrekkes. Underlig nok kan det se ut til at i vår moderne verden er «avviket» det mest ønskelige. Eller sagt på en annen måte: konform gjennom avvik (Luhmann 1987). En økende individualisering, som flere sosiologer enn Luhmann peker på, åpner opp for økende avvik, nettopp fordi ikke-konform atferd (det som noen ganger betegnes som originalitet) tilbyr de beste mulighetene til å vise fram ens individuelle egenart eller unikhhet. Jakten på den perfekte kroppen og et eventuelt dopingbruk i den forbindelsen kan sees som et forsøk på å innfri en forventning om et positivt avvik, dvs. den perfekte kroppen.

Det kan hevdes at individers identitet er et resultat av hvor godt man har lyktes eller mislyktes med å innfri sosialt skapte forventninger. Å mestre noe er å innfri bestemte forventninger eller standarder, enten det er å få gode karakterer på skolen, vinne i idrettskonkurranser eller løfte tunge vekter i et treningsstudio. Mestring gir selvfølelse og selvbekreftelse. Å prøve å innfri forventningene, men ikke å lykkes, utsetter identiteten for risiko og stress. Vedvarende skuffelse kan bli patologisk: enten opplever en seg selv som syk eller avvikende, eller så er samfunnet sykt. «Det er meg det er noe feil med! Jeg har en stygg kropp» eller «Det er sykkelig mye kroppsfokus i dagens samfunn». I begge tilfeller kan individuell tilbakeføring være en alternativ handlingsform. Men det kan også resultere i at man velger snarveier for å innfri forventningene om en flottere kropp, f.eks. kosmetisk kirurgi eller dopingbruk.

Dette er et perspektiv som presenteres i masteroppgaven *Prosjekt perfekt* (Rjukan 2009). Her ser vi hvordan teoriene om forventninger presentert av Luhmann og konvertert til det kroppslige slår ut som forklaring på motiv og deltakelse i fysisk aktivitet på helsestudio. Denne masteroppgaven bygger på databasen fra omfangsundersøkelsen *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner* (Barland og Tangen 2009).

Et sentralt spørsmål er: Hvilke faktorer ligger bak en eventuell innfrielse eller avvisning av bestemte sosiale forventninger? Eller sagt på en annen måte: Hva ligger bak våre beslutninger om å innfri eller avvise forventninger? Hvor bevisst og ubevisst er våre valg? Hva er forholdet mellom fornuft og følelser i denne sammenhengen?

Følelser og beslutninger

I økende grad har nevrologer, psykologer, sosiologer og filosofer diskutert følelsenes innvirkning på våre beslutninger spesielt og sosial atferd generelt. Ofte bruker vi formuleringer som «*Jeg føler at*» når vi skal begrunne hvorfor vi mener det ene eller det andre, eller for å forklare eller rettferdiggjøre våre handlinger. Bråten (1986) sier at dette ikke er bare en talemåte. Han hevder at kognitive prosesser er følte prosesser. «*Feelings are even formative in the generation of what afterwards are labelled "reason"*» (Bråten 2000:19). I større grad enn hva vi ønsker å tro og sosiologien har tatt høyde for i sine teorier, er følelser mer handlingsformende enn fornuften. Særlig gjelder det individets reaksjoner på oppfyllelse eller skuffelse av forventninger. Særlig har skuffelse et dynamisk potensial for handling (Luhmann 1984). Man er så godt som nødt til å reagere på skuffelser. Man kan tilpasse forventningen til skuffelsessituasjonen i form av læring («det er ikke normalt å ha en slik kropp») eller fastholde forventningen og insistere på forventningsoverensstemmende atferd på tross av skuffelse («jeg må trene enda mer for å få en slik kropp»). Ubehaget ved å tape ansikt eller tape konkurransen er handlingsframkallende. At man så tar i bruk fornuften for å rasjonalisere vekk ubehaget og i neste omgang finne fram til handlinger som skal sikre at dette ikke gjentar seg, er viktig nok. Doping-

bruk er slik sett et relevant handlingsalternativ for å mestre skuffelse, både i konkurranseidrett og i trening for å få en større kropp.

I vår sammenheng er det spesielt interessant å se nærmere på følelser som skam og forlegenhet og deres konsekvenser for valg og beslutninger. Elias (1939/78) viste hvorledes ytre sosiale krefter og tvangsmidler gjennom siviliseringsprosessen ble omgjort til en indre regulering og kontroll. Hvert individ avstemmer og tilpasser sin egen atferd til andres, og handlingskjedene organiseres mer strengt og presist. Ifølge Elias skjer dette ikke bare bevisst, men også ubevisst. Ved siden av en økende individuell bevisst selvkontroll ble det også etablert en ubevisst, automatisk og blindt virkende mekanisme. Denne mekanismen er i første rekke basert på skam og forlegenhet. Hvis et individ skulle komme til å bryte med sosialt akseptabel oppførsel (vekke anstøt), vil slike følelser vekkes automatisk og ubevisst i individet. Skulle man f.eks. komme til å rape ved bordet under en fin middag, ville synderen bli flau og føle skam.

Scheff (2000) har videreutviklet Elias' synspunkter. Han hevder at skam er «*the master emotion of everyday life*». Han hevder at i sosiale settinger kan man observere effekten av skammen både hos den som vekker anstøt og hos de andre omkring. Feil bruk av kniv og gaffel blir ofte møtt med en øredøvende stillhet. Stillhet signaliserer at en godt oppdratt person skulle vite bedre uten å bli fortalt hva som er god oppførsel. Man burde kunne vite hvorledes kniv og gaffel skal brukes. "*Feelings or anticipation of shame in considering an action serve as an automatic moral gyroscope, somewhat independently of moral reasoning about consequences*», claims (Scheff 1997:4). Så også for andre handlinger hvor identitet og selvfølelse står på spill. Med andre ord: Skuffelse og skamfølelse synes å være viktigere for beslutninger om handlinger enn fornuft og rasjonelle argumenter. Dette slår særlig ut der det står om kropp og utseende. Flere undersøkelser dokumenterer at mange har lavt selvbilde og misliker kroppen sin. Mange mennesker føler seg flau over sin egen kropp og blir skamfulle i situasjoner hvor «kroppen» aktualiseres og kommer i fokus. Det gjelder f.eks. i samfunnsmessige diskurser om helse, mote, skjønnhet osv. En rekke handlinger og strategier tas i bruk av den enkelte for å forbedre kroppen og gjøre

den mer i overensstemmelse med samfunnsmessig produserte forventninger. F.eks. kan slanking og trening sees som sosialt produserte teknikker som gjør det mulig for den enkelte å innfri samfunnsmessige forventninger til kropp og utseende. Plastisk kirurgi og doping kan sees som ekstreme former for det samme, nemlig som forsøk på å redusere individuell skamfølelse og forlegenhet. Denne studien tar sikte på å undersøke dette nærmere: dvs. om bruk av dopingmidler er et middel for å få den perfekte kroppen og dermed redusere følelsen av skam og forlegenhet. En av de sterkeste forventninger i det moderne samfunnet er forventningen om at menn skal være maskuline og kvinner feminine. Vårt utvalg består utelukkende av menn, og som vi viste tidligere i rapporten, hadde de problemer med å klargjøre hva de la i begrepet. Kun gjennom å vise til konkrete handlinger kunne de eksemplifisere hva de la i å være maskulin. La oss se litt på noen samfunnsvitenskapelige refleksjoner over begrepet og se om de lar seg knytte an til våre funn.

Marginalitet og maskulinitet

Mange av kjennetegnene hos de med dopingerfaring er kjennetegn ved marginaliserte grupper. Dette gjelder forholdet til rus, kriminalitet og i noen grad manglende framtidorientering (Barland og Tangen 2009:77). Marginalitet handler om prosesser som holder grupper eller personer utenfor viktige integreringsarenaer i samfunnet. Marginalitet handler om grupper, men det er også klart at marginalitet har en kjønnsdimensjon. Av dette utledet vi en problemstilling knyttet til maskulinitet og om vi kan gå så langt som å definere noen problemer i marginalitetsdiskusjonen som en maskulinitet i krise (ibid.:78). Har vi funnet noe i vårt empiriske materiale som bringer dette perspektivet videre?

Forskning på menn og mansrollen har i de siste årene vært en del av kjønnsrolleforskningen. Kjønnsrolleforskningen og forskning på menn og maskulinitet kan igjen bli sett på som et resultat av den feministiske retningen som vokste fram på 1970-tallet. Forskningen har på samme måte som annen kjønnsforskning innenfor samfunnsfagene hatt en grunnleggende

ide om at kjønn formes i en sosial kontekst, og at kjønn er noe en blir gjennom sosiale konstruksjoner; kjønn er ikke noe en er.¹⁸ Forskningen har forsøkt å identifisere de sosiale og kulturelle prosessene som har formet en kjønnsoppfatning som maskulin i motsetning til feminin (Ekenstam 2006:44). En utvikling i de siste årene er preget av å se på maskulinitet som et sett av praksiser og ikke lete etter en maskulinitet. En sentral teoretiker innenfor maskulinitetsforskning er R.W Connell (2000), som definerer maskulinitet slik:

Masculinity understood as a configuration of gender practice in terms just discussed, is necessarily a social construction. Masculinity refers to male bodies (sometimes directly, sometimes symbolically and indirectly), but is not determined by male biology. //

Masculinities are configurations of practice within gender relations, a structure that includes large-scale institutions and economic relations as well as face to face relations and sexuality (:29)

Dersom vi tolker Connell litt grovt, så definerer han maskulinitet eller mannlighet som en sosial konstruksjon som må forstås i relasjon til historiske og kulturelle prosesser og likeledes til samfunnets sosiale eller klassemessige organisasjon. Arbeiderklassens mannsideal på 1950- og 1960-tallet ville kanskje virke helt fremmed for den oppvoksende generasjonen i dag, samtidig som dagens «fitnessmaskulinitet» vil kunne virke fremmed for den eldre generasjonen.

Vi skal i denne rapporten anlegge et annet maskulinitetsperspektiv som teoretisk ramme for å analysere intervjuene. I doktorgradsarbeidet til Jon (2005:13–38) trekkes det fram en annen måte å forstå maskulinitet på. Tradisjonelt kan maskuline kategorier som hegemonisk i maktrelasjoner sees i et klasseperspektiv eller som en markør i en etnisk konflikt mellom innvandrerungdom og mellom innvandrerungdom og de etnisk norske ungdommene.

Kategorien «Cowboymaskulinitet» blir en annen måte å forstå maskulinitet på. Navnet eller kategorien er oppkalt etter den kulturelle diskursen

¹⁸ I denne rapporten er det ikke mulig å gi en fullgod gjennomgang av mannsrolleforskningen. St. melding nr. 8. (2008–2009) gir en god gjennomgang av feltet. Se også Johannson 2002, Jon 2005.

og Cowboyen som den handlende og individuelle og rettskafne, teknisk og praktisk orienterte personligheten. Like viktig er det at denne maskuline identiteten er en veldig individuell identitet med vektlegging av disiplin og kontroll. Poenget er at dette er en kulturelt definert kategori som gir råstoff til en maskulinitetskonstruksjon som ikke er motivert ut fra en protest eller en erkjennelse av underlegenhet. Dette maskulinitetsprosjektet blir brukt for å forstå noen typer av kriminalitet der nettopp det kriminelle feltet gir råstoff til en maskulinitetskonstruksjon. Vi skal ikke bruke kriminaliteten som råstoff, men kroppen. Den sosiale konstruksjonen av kroppen og dens markante plass i vår kultur kan være det «råstoffet» som trengs for å konstruere maskulinitet. Vår moderne kroppskultur blir leverandør til en maskulinitetskonstruksjon. I vårt nedslagsfelt i denne rapporten handler det om menn som oppholder seg i ulike helsestudioer hvor da treningspraksisen skal forme kroppen i en bestemt retning. Livet på *Gymmet* handler om kropp, og det handler om prosesser som skal forme den (Barland 1997). Men det er også en aktivitet eller en praksis som ligger nær opp til en (cowboy)maskulinitet i den betydningen at den handler om kontroll, om det metodiske, om systematikk og om en stor grad av framvisning av askesen (Johansson 1998:245). Vi går bort fra en maskulinitetsforståelse som handler om makt, hegemoni, underleggelse osv. og ser på hva maskulinitet kan bli forstått som gjennom praksiser.

I hvilken grad klarer vi å spore en prosess rundt det å skape seg eller forme en maskulinitet, det å hente råstoff fra den kroppskulturelle konteksten i en slik konstruksjon av maskulinitet?

En av informantene så det på denne måten:

Altså, det er jo klart at i samfunnet vårt så er vel gjerne... på mange områder så er utseende kropp det er på en måte visittkortet ditt, det sier noe om deg. For meg så er det jo... som jeg har sagt, det knytter seg til den maskuline rollen... Det å så være... altså jeg liker å være stor. Jeg liker... eh... jeg liker på en måte det jeg utstråler med det... For meg så handler det... det er noe trygghet i det også på en måte .

På mange måter er dette et uttrykk for vår moderne kroppskultur slik vi har beskrevet den. Men våre informanter bruker i mindre grad begreper

som maskulinitet når de blir bedt om å beskrive det de holder på med, og som vi har beskrevet, hadde mange et «ikke-forhold» til begrepet. Det er her dette med å koble seg til praksiser kommer inn som en forståelse av maskulinitet i vår sammenheng. Som vi har beskrevet og diskutert, så er dette med trening og bruk av doping sammen med et rigid kosthold dypt alvorlig for de aller fleste av våre informanter. En måte å forstå dette alvorret på er å tolke det som noe viktig, noe som skal gjøres som et prosjekt som senere skal framvises og verdsettes. Maskulinitet forstått innenfor kategorier som kraft, styrke, askese, orden og disiplin er klassiske maskuline praksiser som peker mot en type mannlighet som igjen viser til trygghet, kontroll og individualitet. Samtidig underkommuniseres helse og sunnhet som viktig. Prosjektet med doping og kropp er viktigere og betyr mer enn eventuelle helsemessige omkostninger på sikt. Også dette peker i en «klassisk» maskulin retning (Klein 1995).

De av våre informanter som koblet noe konkret til, eller hadde et bilde av, hva maskulinitet var, fortalte ofte at dette var forbundet med å være håndverker som snekker eller bygningsarbeider. Jevnt over var dette de bildene de hadde av maskulinitet, noe som igjen kan tolkes som at maskulinitet handler om noe praktisk, noe konkret, om å kunne noe som fører til noe. Det er det vi kan definere som handlende kategorier, og at handlingene som blir utført, bygger på kunnskap om noe konkret. Umiddelbart er da maskulinitet et bilde på det motsatte av det de selv driver med, som er helt upraktisk og lite konkret, men i en mer fortolkende tenkning kan det nok være mer forståelig. Livsførselen med doping og trening er jo et liv med prosjektering og planlegging som skal springe ut av en dokumentert kunnskap.

Mange av våre informanter hadde ikke noe forhold til maskulinitet. Derimot gikk begreper som trygghet mye igjen. Utfordringen i vårt materiale blir å se om ønsket om trygghet er et maskulinitetsprosjekt, eller om det er noe annet, kanskje en del av noe større i et identitetsprosjekt.

VEIEN VIDERE

Mye av det som i denne rapporten forklarer doping utenfor den organiserte idretten, handler om identitet; om hvordan identitet dannes og gjendannes, og hvor det er kroppen som er medium i disse prosessene. Det er derfor rimelig å spørre: Er den moderne kroppskulturen egentlig «bare» et tradisjonelt identitetsprosjekt?

Når vi antyder at dette kanskje er et tradisjonelt identitetsprosjekt, så er det fordi identitet på ingen måte er et nytt forskningstema (Jørgensen 2008). Identitet som forskningstema, og den stigende aktualiteten dette nå har, har mange forklaringer. En viktig forklaring er endringene i de stabile samfunnsmessige strukturene, med forutsigbarhet, stabile og homogene samfunnsforhold til mer usammenhengende og individorienterte samfunnsforhold der klasse, etnisitet, nasjonalstater osv. ikke lenger er orienteringspunkter i en identitetskonstruksjon (Jørgensen 2008:19).¹⁹ Den menneskelige identitet, sier Jørgensen (2008), ligger i *grænseområdet mellom det enkelte individ og samtidskulturen, mellom individualpsykologien og sosiologien* (s. 13). En utfordring i kommende prosjekter som skal handle om kropp, doping og identitet, bør kanskje være å ha en ambisjon om å identifisere dette krysningspunktet mellom psykologien og sosiologien og en ambisjon

¹⁹ Dette er jo gjennomgangsperspektivene i de store og populære sosiologiske arbeidene til Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. En kritisk tilnærming til disse teoriene kan leses i Krange 2004, Krange og Øya 2005. Se også diskusjonen rundt noen av disse perspektivene i Barland og Tangen 2009.

om å utvide analysene ytterligere. Vi mener å ha levert et oppspill til en slik ambisjon.

Vi har i denne rapporten fokusert mye på doping og dens funksjon. Det er fordi vår empiri innbyr til å forsøke å se nettopp hva dopingbruken er et svar på, eller å se den som en funksjon av noe annet. Vi ser at doping henger sammen med annen rus, men vi ser også at bruk av doping i kombinasjon med trening og sunt kosthold er et middel for å endre eller slutte med annen rus. Det samme kommer fram, om ikke så tydelig, når det gjelder problematferd. Våre informanter i denne kvalitative studien har en veldig klar oppfatning av hva dopingbruken betyr. Den er et middel til å endre en livsførsel, den er ikke et mål i seg selv. Doping skal som middel brukes for å nå et annet mål, et mer meningsfylt liv. Her skiller også våre informanter seg fra tradisjonelle rusmisbrukere, hvor rusen er et mål i seg selv. For å plassere dette i en sosiologisk sammenheng har vi brukt klassiske teorier hentet fra Robert Merton som gir oss muligheten til å se hvordan samfunnsmessige strukturer og prosesser setter rammer, men også gir muligheter for individuelle valg for å nå kulturelt og samfunnsmessig definerte mål.

I dette prosjektet har vi også identifisert dopingbruk blant velfungerende menn i voksen alder som legitimerte sin dopingbruk gjennom ønsket om å framstå som veltrente, slanke og med preferanser til et regulert og disiplinert liv. En utfordring i framtidig dopingforskning kan være å enda tydeligere se doping som en prosess eller en konvertering av samfunnsmessige makroprosesser til individuelle meningsfulle handlinger. Et overordnet spørsmål i en slik sammenheng kan være: Hvilke muligheter og begrensninger setter den moderne kroppskulturen for individuelle valg?

Alle våre informanter har vært menn. De har gjennom intervjuene fått oss til å ane at maskulinitetsaspekter er knyttet til deres identitetsbygging. Hva med kvinner som doper seg? Hva slags medikamenter bruker disse? Søker de også de maskuline idealene, eller er det noe annet som motiverer dem? Hvilke kroppsidealer har disse kvinnene? På hvilken måte og i hvilken grad inngår bruk av dopingmidler i deres forsøk på identitets- og meningsdannelse? Dessverre fikk vi ingen kvinner til å stille opp som

informanter i dette prosjektet. For å kunne svare mer fyllestgjørende på det bør framtidig forskning også undersøke kvinner som doper seg.

Vi har tidligere stilt spørsmålet om dopingbruken kan forstås som et uttrykk for en maskulinitet i krise (Barland og Tangen 2009). Det er lite eller ingenting i denne kvalitative oppfølgingen som kan underbygge et forskningsmessig svar på et slikt spørsmål. Kanskje bør framtidig forskning få mulighet til bredere analyser ved å åpne opp for å se maskulinitetsperspektivet i en større sammenheng? Kanskje handler den store utfordringen i en moderne identitetsprosess ikke om å skape en identitet, men om evnen til å skape sammenhenger mellom mange identitets-elementer til noe som kan framstå som en samlet jeg-identitet (Jørgensen 2008:41)?

Det kan også hende at framtidige forskningsprosjekter bør ta utfordringen om hvorvidt doping i de miljøene vi har hentet data fra, er så «moderne» som vi forsøker å tolke det, eller om doping egentlig ligger i skjæringspunktet mellom tradisjonell ungdomsforskning hvor marginalitet, drop-out og kriminalitet krysser den «moderne» sosiologiens tenkning rundt individuell frihet og refleksiv identitetsbygging.

Litteratur

- Bach, A. R.** (2005). *Mænd og muskler. En debattbog om styrketrening og anabole steroider*. København: Tiderne Skifter.
- Barland, B.** (1988). *Helsestudio - et tegn i tiden?*, Oslo; Norges idrettshøgskole, hovedfagsoppgave.
- Barland, B.** (1997). *Gymmet; en studie av trening, mat og dop.*, Oslo: Norges idrettshøgskole, PhD
- Barland, B.** (1998). *Report on the fulfilment of The European Convention Against Doping in Sport in Norway*. Oslo: Kulturdepartementet
- Barland, B.** (2003). Utfordringer innenfor antidopingforskningen. In V. F. Moe & S. Loland (Eds.), *I bevegelse - et festskrift til Gunnar Breivik på hans 60-årsdag*. Oslo: Gyldendal undervisning.
- Barland, B., & Tangen, J. O.** (2009). *Kroppspresentasjon og andre prestasjoner*. Oslo: Politihøgskolen.

- Bråten, S.** (2000). *Modellmakt og altersentriske spebarn. Essays on Dialouge in Infant and Adult*. Bergen: Sigma Forlag.
- Bråten, S., Ed.** (1998). *Intersubjective communion and understanding: development and perturbation. Intersubjective Communication and Emotion in Early Ontogeny*. Paris, Cambridge University Press.
- Bråten, S.** (1986): *The Third Position - beyond Artificial and Autopoietic Reduction*. I: Kybernetes. (Trykket opp i Geyer, F. og Zouwen, J. v. (red.) «Sociocybernetic Paradoxes», Sage, London
- Chrysanthou, M.** (2002): «Transparency and Selfhood. Utopia and the Informed Body». I: *Social Science and Medicine*, vol 54, s 469-479
- Coakley, J. J.** (1994). *Sport in society. Issues and Controversies*. St. Louis: Mosby.
- Connell, R. W.** (2000). *The men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- Cooley, C. H.** 1922. *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's
- Csordas, T. J.** (2007 (1999)). *The body's Carrer in Antropology*. In H. L. Moore (Ed.), *Anthropological Theory Today*. Cambridge: Polity Press.
- Dalen, M.** (2008). *Intervju som forskningsmetode - en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Damasio, A. R.** (1994). *Descarte's error: emotion, reason and the human brain*. New York, C.P. Putnam's Sons.
- Durkheim, E.** (1993 (1978)). *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.
- Dutton, K. R.** (1995). *The perfectible Body. The western ideal of physical development*. London: Cassell.
- Ekenstam, C.** (2006). *Män, manlighet och omanlighet i historien*. In J. Lorentzen & C. Ekenstam (Eds.), *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840 - 1940*. Göteborg: Gidlunds Forlag.
- Elias, N.** (1939 (1978)). *The Civilizing Process*. New York: Pantheon.
- Engelsrud, G.** (2006). *Hva er kropp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falk, P.** (1994). *The Consuming Body*. London: SAGe Publication.
- Giddens, A.** (1991). *Modernity and self-identity. Self and sosciety in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Ginis, K. A. M., & Leary, M. R.** (2004). *Self presentational processes in health - damaging behavior*. *Journal of applied sport psychology*, No 16, 59 - 74.

- Goffman, E.** (1967a): Stigma. Notes on the management of spoiled identity. Prentice Hall. NJ
- Goffman, Erving** (1967b). Presentation of Self in Everyday Life. 1959 (norsk utgave 1967). New York: Anchor
- Halvorsen, P.** (2000): Plastikkkirurger ønsker etisk ansiktsløfting. *Tidsskrift for Den norske Lægeforening*, vol. 120: 1586-7.
- Hammersvik, E.** (2009). *Vellykkede lovbrytere som ga seg - veier inn og ut av liv med lovbrudd*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Haug, E., Mørland, J., & Olaisen, B.** (2004). *Androgen-anabole steroider (AAS) og vold*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for helsestjensten (rapport nr.4).
- Hausenblas, H. A. C. M., Janelle, R., Gardner, E., & Focht, B. C.** (2004). Viewing psysique sliders: Affective responses of women at high end low drive for thinness. *Journal of Social and Clinical Psychology, No 23*, 45 - 60.
- Innselset, E.** (2000). *Menn, kroppsoppfattelse og trening. En undersøkelse blant 76 menn ved treningsstudier i Norge*. Trondheim: NTNU, Idrettsvitenskaplig institutt, Hovedfagsoppgave.
- Johannesen, C. A.** (2010). *Selvpresentasjon og kropp - Menn som trener vekt og deres konstruksjon av egen kropp.*, Bø: Høgskolen i Telemark, Avdeling for allmennvitenskaplige fag, Masteroppgave
- Johansson, T.** (1997). *Den skulpterade kroppen. Gymkultur, friskvård och estetikk*. Stockholm: Carlsson Bokforlag.
- Johansson, T.** (2002). Från mansroll till maskuliniteter: en innledning. In C. Ekenstam, J. Frykman, T. Johansson, J. Kuosmannen, J. Ljunggren & A. Nilsson (Eds.), *Rädd at falla. Studier i manlighet*. Södertälje: Gidlunds Förlag.
- Johansson, T.** (2002). Muskler, svett og maskulinitet. In C. Ekenstam, T. Johansson, J. Kuosmannen, J. Ljunggren & A. Nilsson (Eds.), *Rädd at falla*. Södertälje Gidlunds Förlag.
- Jon, N.** (2005). *En skikkelig gutt. Arbeidet med å forme en passende maskulinitet Foldin verneskole 1953 - 1970*. Oslo: Universitetet, Institutt for Kriminologi og retts sosiologi (dr.grad)
- Jørgensen, C. R.** (2008). *Identitet. Psykologiske og kulturanalytiske perspektiver*. København: Hans Reitzlers Forlag.
- Kalleberg, R.** (2003). Minneord; Robert K. Merton in memoriam. *Tidsskrift for samfunnsforskning, 2*, 239-246.

- Klein, A. M.** (1993). *Little big man. Bodybuilding subculture and gender construction*. New York: State University of New York Press.
- Klein, A. m.** (1995). Life`s Too Short to Die Small. Steroid Use Among Male Bodybuilders. In D. Sabo & D. F. Gordon (Eds.), *Mens's health and illness. Gender, power and the body*. London: SAGE Publications.
- Klötz, F.** (2008). *Anabolic Androgenic Steroids and Criminality* (Vol.). Uppsala Uppsala universitet (dr.avhandling).
- Korsnes, O.** (2008). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kraft, S. E.** (2005). *Den ville kroppen. Tatovering, piercing og smerteritualer i dag*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Kränge, O.** (2004). *Grenser for individualisering. Ungdom mellom ny og gammel identitet* (Vol. Rapport 4/04). Oslo: NOVA.
- Kränge, O., & Øya, T.** (2005). *Den nye moderniteten. Ungdom individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelens akademiske forlag AS.
- Kulturdepartemenetet.** (1999). *Anti-dopingarbeid i Norge* Oslo: Kulturdepartemenetet, idrettsavdelingen.
- Kvale, S.** (1998). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Leary, M. R.** (1996). *Self-presentation. Impression managment and interpersonal behavior*. Colorado: Westview Press.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M.** (1990). Impression management; A literature review and two - component modell. *Psychological Bulletin No 1*(34-37).
- Lippe, G., von der** (2007): *Medier, kropp og idrett i en global verden*. Oslo: Høyskole - forlaget
- Luhmann, N.** (1984): *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt/Main, 1984
- Luhmann** (1987):*Archimedes und wir. Interviews*. Herausgegeben von Dirk Baecker und Georg Stanitzek. Berlin: Merve 1987
- Mead, G. H.** (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: Chicago press.
- Merton, R. K.** (1968). *Social Theory and Social structure*. New York: THE FREE PRESS.
- Mjøset, L.** (1991). *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Moberg, T., & Hermansson, G.** (2006). *Mandom, mod och morske mån. Anabole androgena steroider - medicinsk, rettslig och socialt*. Göteborg: Mediahuset.

- Moberg, T., & Hermansson, G.** (2006). *Mandom, mod och morske mån. Anabole androgena steroider - medicinsk, rettslig och socialt*. Göteborg: Mediahuset.
- Monaghan, L. F.** (2001). *Boybuilding, drugs and risk*. London: Routledge.
- Monaghan, L. F.** (2008). *Men and the war on obesity. A sociological Study*. London: Routledge.
- Nilsen, R. Å.** (1994). *Multidimensjonalitet og Ambivalens - Max Weber og det moderne*: Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- NOU**, (2001:6): *Oppvekst med prislapp? Kommersialisering og kjøpepress mot barn og unge*. Avgitt til Barne- og familiedepartementet 15. februar 2001
- Pedersen, W.** (1998). *Bitter Søtt. Ungdom / sosialisering / rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pope, H. G., Phillips, K. A., & Olivardia, R.** (2000). *The Adonis Complex. The secret crisis of male body obsession*. New York: THE FREE PRESS.
- Postholm, M. B.** (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rjukan, T. H.** (2009). *Prosjekt perfekt. Fysisk aktivitet, kroppsideal og kroppsbilde blant norske 18 - 19 åringer*. Bø: Høgskolen i Telemark, Avdeling for allmennvitenskaplige fag, Masteroppgave
- Råheim, M.** (2001): *Kvinnens kroppserfaring og livssammenheng*. Doktoavhandling. Det psykologiske og . Det medisinske fakultet. Universitetet i Bergen.
- Saltin, B., Enghusen, H., Ibsen, B., Mikkelsen, F., Jessen, T., & Pedersen, I. K.** (1999). *Doping i danmark. En Hvidbog*. København: Kulturministeriet.
- Scheff, T.** (1997): *Emotions, the Social Bond, and Human Reality: Part/Whole*
- Scheff, T.** (2000): *Shame as the master emotion of everyday life*. Journal of Mundane behaviour. Analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shilling, C.** (1993). *The body and Social Theory*. London: SAGE publications.
- Simmel, G.** (1908): *Exkurs über die Soziologie der Sinne*. Dunker & Humblot, Berlin.
- Skårderud, F.** (1991). *Sultekunstnere. Kultur, kropp og kontroll*. Oslo: Aschehoug & Co
- Skårderud, F.** (2006): «Flukten til kroppen. Senmoderne skamfortellinger. I: Gulbransen, P. et al (red.): *Skam i det medisinske rom*. Oslo: Gyldendal akademiske. s 45-64
- Sørhaug, T.** (1996). *Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne livsformer*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Tangen, J. O.** (2004). *Hvordan er idrett mulig. Skisse til en idrettssosiologi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Thagaard, T.** (2009). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Turner, B. S.** (2008). *The body & Society*. London: SAGE publicatiopns Ltd.
- Wachter, F. D.** (1985). The symbolism of the Healthy Body. A philosophical analyses of the sport imagery of healh. *Journal of the pholosophy of sport*, XI, 56 - 62.
- Willis, P.** (1990). *Commen Culture. Symbolic work at play in the everyday cultures of the young*. Buckingham: Open University Press.
- Wyller, T.** (red.): Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne. Fagbokforlaget, Bergen 2001
- Østerberg, D.** (1990). Det sosio-materielle handlingsfelt In T. D. -Sørensen & I. Frønes (Eds.), *Kulturanalyse*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag A/S.
- Østreberg, D.** (1986). *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget, Det Blå Bibliotek.
- Østli, K. S.** (2009). *Politi og røver*. Oslo: Cappelen Dam A/S.

DOPING

MUSKLER, MESTRING OG MENING

Et sentralt funn i denne rapporten er hvordan informantene aktivt og seriøst skaffer seg kjennskap til dopingmidler og bygger opp omfattende kunnskap og kompetanse om hvorledes medikamentene kan brukes. Denne kunnskaps- og kompetansetilegnelsen inngår i den enkelte informants forsøk på å mestre og skape mening i livet. Rapporten bygger på en kvalitativ studie hvor 27 menn i alderen 18-29 år er intervjuet.

Rekrutteringen inn i dopingbruken er ganske forskjellig. Noen startet fordi de manglet noe annet å drive med, andre tok i bruk dopingmidler som en flukt ut dataavhengighet, annen rusbruk og negative miljøer. Unge menn har også komplekser for kroppen sin og ønsker å bli store og sterke og attraktive på kjønnsmarkedet. Felles for alle var at det å trene og forme kroppen gav innpass i miljøer der denne aktiviteten eller praksisen ble forstått og akseptert.

Et gjennomgående funn i rapporten var opplevelsen av å bruke dopingmidler. Doping svarer til forventningene, mange får også en følelse av trygghet, kontroll og respekt når kroppen endrer seg. Rapporten viser at dopingrusen kobles tett til den sosial transformasjonen informantene gjennomgår.

Når det gjelder doping og andre rusmidler så bekrefter intervjuene at doping kan være en prediktor for annen ruserfaring. Det er ingenting i rapporten som gir et klart bilde på hvilket misbruk som fører til et annet eller som kan forklare det andre. Det som synes å være et felles trekk er informantenes relativt liberale innstilling til å bruke kunstige midler og stoffer.

Avslutningsvis diskuteres rapportens funn ut fra teoretiske begreper og perspektiver hvor kroppen som en sosial konstruksjon tematiseres.